

J. J. M.
DESPRE
GHEORGHE STEFAN VOEVOD

DOMNUL MOLDOVEI.

(1653-1668.)

ALEXANDRU PAPADOPUL CALIMAH.

*Rota lumii nu-i așa cum gândesc omul, ci
în cursul său, se întorce.

(Miron Costin Letop. Mold.)

*Nemo enim unquam imperium fragilio quacsitum
bonis artibus exercuit.

(Tacit. Histor. libr. I, cap. 30)

15 IUN. 1973

✓
44.313.

BIBLIOTECA UNIV. PED.
PEDAGOGIA IAZEZEI ROMÂNIA
19-Mare - 44.313.10

BUCUREȘCI

TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE (LABORATORII ROMÂNI)

No. 26. — Strada Academiei. — No. 26.

1886.

DESPRE
GHEORGHIE STEFAN VOEVOD

DOMNUL MOLDOVEI.

677

Publicațiunea periodică germană, care iese la Stetin, sub titlul : *Studii Baltice publicate de societatea pentru istoria și anticitatca Pomeraniei* (1), ne-a dat la 1881 ore-care informații despre domnul Moldovei *Gheorghie* sau *Gheorghică Stefan*. Iată aceste informații, după o scurtă dare de seamă din *Norddeutsche allgemeine Zeitung*, din Mai 1881.

Pomeranul *Conrud Jacob Hildebrand* sau *Hildebrand*, vorbesce în descrierea călătoriei sale din 1656—1657, în calitate de misionar atașat pe lângă Legațiunea Suedică de la Constantinopoli, despre un *nenorocit domn al Moldovei*, cărui *Castelulă Stetin* i-a dat adăpost, acum două sute și mai bine de ani. În descrierea călătorii sale, Hildebrand dice : « *La 28 Decembrie 1656*, am ajuns aproape de Iași, reședința și capitala Domnului Moldovei. Era Domn în Moldova *Gheorghie Stefan*, Domn creștin și blând. Domnul trimise înaintea ambasadorului nostru *Welling*, un corp de slujitori, care l'a întâmpinat la un pătrar de milă de la Iași, dicându-i din partea domnului Moldovei, că tocmai în acele momente se afla la Curte un ciaș, trimes din partea Sultanului, de care Domnul trebuie să se ferescă, și din cauza acesta, ruga pe am-

(1) *Baltische Studien*, herausgegeben von der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde in Stettin.

basador, să mai întârzie cu intrarea sa în Iași. Ambasadorul priimi. Noi înaintarăm încet, și ne oprirăm câte-va ore prin delurile d'impresjurul Iașului. Unul din Căpitaniî slujitorilor Domnului Moldovei, de origine Polon: care cunosea foarte bine limba latină, mergea călare pe lângă ambasadorul nostru, și-î vorbea cu intimitate. Când înopă, am intrat în Iași. Iași este un oraș mare, întins, populat, dar neîncungurat cu ziduri; în multe părți ulițele au, în loc de pavagiu de piatră, bărne de lemn. Orașul Iași are multe biserică; pe uliți se ved, ici-colo, nisce vârtelniți de lemn mari și nalte, în care poporul se suie și se iuvărtesc, în zilele de Pasci: pe piețe, se găsește de vândare tot soiul de vânat, mai ales prepelițe; monetele leșesc și șelingii a curs. Indată ce am descălecat la conacul ce ni se pregătise, slujitorii au încinsu o horă, în cinstea ambasadorului; în acest joc figura o capră, în care era vârât un om, și pe care o juca un băiat; sfârșind jocul, băiatul trase cu săgeța în capră, și ast-fel hora se sfârși, iar băiatul căpătă un bacșiș. Pe când noi priveam această comedie, și duceam caii în grajd, gălindu-ne spre a ne odihni, se făcu o larmă mare, căci domnul Moldovei trimise o escortă de onore, să iea pe Ambasador la audiență, noptea pe întunec. Ambasadorul încăleacă cu patru omeni din suita sa și se duse la Curte.

Hildebrand dice, că s'a luat și el mai târziu după ambasador, cu câți-va omeni, și că ajungend «cu bine la porta Curții, fu întâmpinat aicia, spre mirarea sa, cu strigare în limba nemțescă : *Wer-da ?* (cine-î?), din partea gardei compusă din Nemți, de care Domnul Moldovei ținea un regiment întreg lângă sine; am răspuns că suntem din suita Ambasadorului Maiestăței sale Regelui Suediei; și așa ni s'a învoit intrarea în Curte, și ne suirăm în Palat pe o scară mare și largă de lemn. Trecend prin mai multe odăi, am dat într'o sală unde era un jilț mare, ca un scaun de judecătoru, și la părete un ciasornic mare, care bătea ciasurile. Aicea am găsit pe omeniî nostrii, ședend pe o laviță de lemn; ei ne-a spus că ambasadorul intrase singuru în audiență, la Domn. În această sală era și boerii saș pagii, care staū pe lângă Domn, umblând în papuci; ni s'au dis, că nici unuia din ei nu-î era permis să intre la Domn cu cisme....

A doua zi după audiență, slujitorul Domnesc, polonul, veni la ambasador și-î a adus din partea Domnului Moldovei, o scrisore către Regele Suediei scrisă latinesce. Domnul trimitea

incă daruri ambasadorului, un *Bahmat* murgă (1) o bucată de a-laz roșu, și opt coți de postav subțire, verde-gușu-porumbului.

Hildebrand a scris aceste întâmplări ale călătoriei sale prin Moldova, după mulți ani, când se afla acum *pastor* și *praepositus* la Bahu. El vorbește și de schimbarea norocului lui Gheorghie Stefan Vodă, pe care odinioară îl văduse la Iași în totă strălucirea sa.

«La 1648, țice Hildebrand, se născu o neînțelegere între Domnul Transilvaniei Gheorghie Racozi II și Domnul Moldovei Vasilie Voevod, care neînțelegere se prefăcu mai târziu în rebeli. Racozi isbuti să gonescă pe Vasile Vodă din Moldova, și să pue. în locul lui, Domn Moldovei pe logofetul lui Vasilie Vodă, Stefan, care se și întări de Porta Otomană. Pentru acesta, noul Domn al Moldovei, a plătit un dar anual lui Racozi. Curând însă Sultanul Mehmed IV, în ultimele țile ale lunii Octombrie 1657, goni din Domnie și pe Domnul Transilvaniei și pe Domnul Moldovei Stefan, ținând mai mult la liniscea și la binele patriei sale și vedându-se slab ca să se opue cu armele puterii turcesci, a pribegit în străinătate, și căută adăpost la vechiul său aliat Regele Suediei Carol XI, care l'a priimit cu o liberalitate adevărat rezescă, și-l a dat casă și masă în *Stetinul cel vechi*, în *castelul său*, unde Gheorghie Stefan Vodă a și murit la 1668. La 8 Ianuarie 1668, Domnul Moldovei (Gheorghie Stefan, simțindu-se slab, a făcut un testament, prin care a lăsat moștenitoare universală a întregii sale averi, mișcătoare și nemișcătoare, pe soția sa Stefana Mihailova (*Stephanam Mihailovam*) poruncind, după legea Grecescă, ca ea, după mărtea ei, să fie îngropată lângă el, și depărtând de la moștenire, pe frații, nepoții, surorile și cele-alalte rude ale sale, care l'a părăsit în fuga sa, când l'a gonit Turcii din Domnie; el îndatorea, prin acel testament, pe soția sa, să-l balsameze trupul, și să-l ducă de la Stetin în Moldova, să-l îngrope

(1) *Bahmât* sau *bahmêt* (бахмат) se țicea un fel de cal mare de călărie tătarească renumiți pentru iuțela și țaria loră în rebeli (Veđi Словарь Русскаго Академіи, tom I, pag. 25, St. Petersburg 1847.) *Bachmates* s'appellent les chevaux Tartares... la vitness des *Bachmates* (Pierre Chevalier, Histoire de la guerre des Cosaques contre la Pologne, pag. 13. 146. Paris 1663).

Cuvântul *Bahmât*, *Bahmêt* è tătarească. (Речь, Этимологическій Лексиконъ Русскаго Языка, tom. I pag. 20, St. Petersburg 1835.)

în țără, lângă părinții săi, cu ceremonialul domnesc și după legea grecască.»

Acest testament scris în limba latină, este legat la un loc cu manuscriptul călătoriei lui Hildebrand. Gheorghie Stefan Vodă a scris testamentul său și în limba românească: *Valahio idiomate nostro*. Domnul Moldovei roagă, la sfârșitul testamentului său, pe toți principii Imperiului, să dea soției sale ospete și ajutor în călătoria ei spre patrie, căci averea ce-i mai rămăsese, vindându-o, abia i va ajunge pentru cheltuiala drumului, iar obiectele cele de preț din moștenirea ce-i lăsa, era, mai toate, emanate la jidanii de la Viena.

Revista Germană de mai sus adăoge că în arhivul Statului din Berlin, se găsește un pachet atingător de numitul Domn al Moldovei, cu inscripție latinesc: *relație despre sosirea la Colberg a unui Domn Moldovenesc Gheorghie Stefanu, gonit de Tătari, și despre plecarea sa, în urmă la Curland peste mare*. Acel pachet coprinde două scrisori, una din Septembrie 1662, adresată din partea Electorelui de Colberg, din ordinul special al Electorelui Friderik Wilhelm către principele de Curland. «In zilele trecute scrie Electorele de Colberg, când Friderik Wilhelm se afla la Colberg, călătorind prin Prusia, s'a adresat către el, *un principe Moldovan cu numele Georgius Stephanus*, prin secretarul său, și comunicându-i intențiunea sa, de a se duce la Moskva, l'a rugat să-i dea voie de liberă trecere și ajutor sigur. Această cerere a dobândit buna-voință înălțimei Sale Electorelui, și i-a dat un pașport special, după care *ni-aș poruncit la plecarea sa, să dăm Domnului Moldovei totă ascultarea*. Nu mult după plecarea Electorelui, sosi și Măria Sa Domnul Moldovenesc, și după ce se odihni aici câte-va zile, s'a hotărât să-și urmeze călătoria, și ne-a rugat să-i dăm o recomandatie către E. V., de ore-ce călătoria sa are să urmeze prin părțile Vostre; vă rog, dar, să dați principelui Gheorghie Stefan, nu numai liberă și sigură trecere prin țera voastră, dar și tot ce veți crede trebuitor persoanei și împrejurărilor sale». — A doua scrisore este din partea Domnului Moldovei (Gheorghie Stefan către Electorele de Colberg, cu data din Libonia (Libau), din 11 Octombrie 1662. Domnul Moldovei i scrie, că ajungând cu bine în acel port Curlandic, i mulțumesc: *quod se mediis commodis ad iter conficiendum prospereverint, navem bonam ac fortem, nautam fidelem cum adjunctis ordinaverint*: adică, că

i-a dat toate mijlocele trebuitoare pentru călătoria sa, o corabie bună și tare și un căpitan credincios, cu matrosii săi. Voevodul Moldovei se arată recunoscător, prin acea scrisoare, și gata a servi la rândul său pe Electorele de Colberg, ori când ar avea trebuință de el... Scrisoarea e subscrisă cu însuși mâna lui Gheorghie Stefan, și are pe plic pecetea domnească cea mică; pecetea represintă un cap de boi cu corne, între corne și pe cele două laturi ale capului de boi, câte un glob mic, peste totu trei globuri, sau stele; ornamentul coifului asemenea cap de boi, și în cele patru părți ale peceții literele: G. S. P. M. (*Georgius Stephanus Princeps Moldaviae*).

Domnul Moldovei se resgândi, pe semne, — țice sfârșind, revista germană sus citată, — de a mai merge la Moscva, sau că s'a întors de la Moscva, înapoi în Pomerania, unde a avut viațuire și primire bună de la vechiul său aliat Regele Svedici, în castelul Stetin, până la mărtea sa.

Acesta este în scurt articolul din *Baltische Studien*. Să sperăm că istoricii noștri, vor căuta și vor publica, în întregul lor, manuscriptul lui Hildebrand și testamentul lui Gheorghie Stefan Voevod.

Îmi propun să descriu viața și sfârșitul lui Gheorghie Stefan Voevod, pribegul de la Stetin, și cele petrecute în zilele sale.

Domnul Moldovei, despre care vorbește Hildebrand, este *Gheorghie* sau *Gheorghita Stefan* (XII), Voevod, supranumit *Burdușu*, *Burduș* sau *Burduja* (1), poreclă ce în limba slavonescă vrea să țică 'gras, pântecos (2) de la БУРДА, *gră-sime* (3). Acestu domn a zidit la 1655 frumoasa și mărta m-onastire *Cașinu*, sub munte și la potica țerii *Unguresci* (4) în județul Bacău, în Plaiul Trotuș, aproape de satul cu aseme-

(1) Cantemir, Descrierea Moldovei, pag. 90. -- Șincai, Chronic. Rom. tom. III, pag. 63.

(2) Н. Баттышъ-Каменикій, Исторія Малоі Россіи, Том. I, pag. 290. Москва 1842.

(3) Словарь Русск. Академ. том. I, pag. 89. -- De la Бурда vine cuvântul românesc *burta* sau *burda*, adică pântec gros.

(4) Anonim Moldov. în Cogălnicean, Letop. Mold. tom. III. pag. 121, edit. princeps. Zidirea mănăstirii a tinut doi ani: 1655 și 1656. (Letop. Mold. tom. I, pag. 336).

nea numire, pe apa Caşinu (1). Moşia Caşinu, care se hotărăscă cu Transilvania, era proprietate a lui Gheorghie Stefan Voevod. Intr'o scrisore din 1 Iunie 1655, dataă din Iaşi, Gheorghie Stefan Voevod scrie Domnului Transilvaniei Gheorghie Racozi II următoarele : «Noi vom pleca *la moşia noastră* despre Trotuş, unde din mila lui Dumnezeu, voim să zidim o mănăstire spre vecinica pomenire, prin care să putem chiema în ajutor numele lui Dumnezeu. «Cu această ocazie Gh. Stefan Voevod dăce că va primi cu bucurie aice la moşia sa visită lui Gh. Racozi (2). Miron Costin dăce şi el că pre atunci «purcesese Stefan vodă la munte, să alegă loc de mănăstire, care se cheamă *Caşinul*»... (3). Gheorghie Stefan avea aice şi curţi mari, domnesci. ruinele cărora se ved şi astă-zi în ograda mănăstirei din sus, iar în faţa bisericei, tot în coprinsul mănăstirei, este în formă de beciu, o tainiţă în care intrând, dai în dreapta, şi în stânga, de două odăi mari, iar în faţă, de eşiera ce ducea afară din mănăstire peste apa Caşinul şi la del la pădurea apropiată, care se hotărăscă cu Ungaria. Tradiţia ne spune şi astă-zi, prin gura bătrânilor locuitori de la Caşin, că prin această tainiţă subterană, prin acest inchipuit beciu, s'a repezit călare Gheorghia Stefan vodă, cu călăi-va căpitan şi slujitor, de au eşit şi au scăpat în şes şi în pădure la del din faţa mănăstirei, şi de aicea au pribegit în megieşita Transilvanie, când era fugăritu şi impresurat de Turci şi de Tătar; gura acestui beciu în formă de cerc, este împodobită cu uu colan, sau cadru, de marmoră albă, având în mijloc săpată marca Moldovei, mărturie şi astă-zi printre secol, că 'n aceste locuri a umbla Domnia... Mănăstirea Caşinu cu casele domnesci din coprinsul ei, era încunjurată de un 'zid de piatră nalt şi tare, şi cu turnuri, şi era *cetate*; dar pentru că Nemţii şi Ungurii venea de se încheia aicea, când prăda Moldova, Mihael Cehan Racoviţă Voevod, Domnul Moldovei, după ce a bătut pe Nemţi şi pe Catane la 1717, a mers la Caşin, şi a stricat zidul Mănăstirei; tot atunci el a stricat, pentru aceiaşi causă, şi zidul mănăstirei *Mera* din ţinutul Putnei de

(1) Miron Costin în Letop. Moldov. tom. I pag. 336. — Φωτεινός 'Ιστορία Δαξίας, tom. III pag. 113. 114.

(2) Vezi această scrisore în Monumenta Hungariae historica. Első Oszlály: Okmánytár, tom. XXIII pag. 184. Budapest 1874.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 335.

lângă Milcov, zidită de Antioh Cantemir Voevodul Moldovei la 1706. Mănăstirile *Caşinu* şi *Mera* era *cetăţi* vestite. Pörta (dice cronicarul) alländ că Nemţi şi catanele punea mâna şi se inchidea în aceste două *cetăţi* *Caşinu* şi *Mera* şi de aici eşa şi prăda Moldova, trimise un ciohodar al Visirului, cu firman din partea sultanului, la Mihaï Racoviţă Voevod, ca să *mérgă să risipescă acele două cătăfi*. La 21 Mai 1717 Mihaï Racoviţă Voevod a plecat din Iaşi, cu öste de Moldoveni, Codreni, Lăpuşneni, Seimeni, călărime şi pedestrime, cu tunuri, şi cu un corp de Tătari, să indeplinescă firmanul. Sardar, adecă cap peste totă această öste, Mihaï Racoviţă rândui pe Constantin Ţarigrădenul postelnic mare, *bun vitéz, fiind slujit la Muscali şi la Cazaci, sciind rândul östirei, îndrăşneţ şi cu şfat bun*. Mihaï Vodă tăbărasce la Nicoreşti, trece Siretul, bate cumplită şi scöte întéiu din Mera şi apoi mergënd la Caşin, bate şi scöte şi din Caşin, pe Catane şi pe Nemţi, şi pune de dărímă aceste două *cetăţi*, care era atât de tari şi de vestite, în cât Sultanul poruncise ca ciohodarul Vizirului să stea tot împreună cu Mihaï Vodă Racoviţă, şi să şadă să vadă cu ochii cum s'örü strica acele două *cetăţi*. Mihaï Vodă prindea catane şi nemţi, îi spânzura, îi ardea, îi punea în cărlige, şi îi spânzura de picioare (1). Zidul Mănăstirei Caşinu, abea l'a putul strica, dice chronicarul; pe unele locuri a pus lagumü (mină), de a sfărămat zidul, pe de altă parte cu ciocane de fer, aü adus şalgăi de la Ocna, şi l'aü risipit, şi așa *le-aü spart locaşul acelor Nemţi şi catane* (2). De la 1717 până la 1820, mănăstirea Caşinu a stat fără zid îngrădită numai cu un gard. La 1820 Egumenul Isaia Ţarigrădenul, a întreprins să facă din nou zid împrejurul mănăstirei, zid care stă şi până astă-đi. În zid, în partea stângă, la pörta mănăstirei de sub clopotniţă, care are forma unui turn, şi pe care aü fost în vechime case, se citeşte pe o petró următörea inscripţie romănesce, pe care am copiat'o în primă-

(1) Anonim. Mold. în Letop. Mold. tom. III. pag. 69, 72.

(2) Anonim. Mold. în Letop. Mold. tom. III. pag. 72—73. — Despre mănăstirea *Mera* sau *Mira*, veđi Letop. Mold. tom. III, pag. 37.

Domnul Dimitrie Cantemir ne spune că pe timpul său, la piciorul muntelui Vrancea, apröpe de Mănăstirea Mira se găseă ruinele unei alte *cetăţi* förte vechi, şi acel loc se numea de locuitorii *Crăciuna*, *cetatea Crăciuna*, (Descrierea Mold. pag. 25, 26 edit. Iaşi 1851).

vara anului 1884, când am cercetat aceste locuri în interesul scrierei de față : « *Acastă zidire s'aū făcut de Isaia Țărigrădēnul și Igumen acestei sfinte Mănăstiri ; s'aū început la 1820, și din întâmplarea zaverēi ce aū fost la 1821, aū rămas până la 1828, și s'aū scvârșit la anul 1830, care s'aū făcut cu însuși ostenēla și chelbuēla sa. la Iulie 21.* »

În biserica Mănăstirei în drēpta, este tronul Domnese cu marca țerei Moldovei, așezat pe două lei, și alături tronul Mitropolitului ; în stânga, se înalță un amvon frumos, în fața tronului Domnesc și a tronului Mitropolitan. Biserica e frumoasă, naltă și mare ; icōnele de pictură bisantină alēsă. La 1821, când Turcii călcase Moldova, Enicerii aū pus caii lor în această biserică, și pe icōnele sfinte se vēd și astă-đi, urmele sabielor și ale iataganelor turcesci care se arată vizitatorilor de bătrânii locuitorii ai Cașinului . . . Cu patru-spre-đece ani înainte de 1820, adecă la 1806, Egumenul Isaia Țărigrădēnulū aū reparat biserica ; dar el și-aū permis să ștergă inscripția cea veche ce era pe o pētră de marmoră albă, așezată în perete de asupra ușii bisericei ; el aū lăsat numai marca Țerei așa cum era de asupra inscripției vechi, ear în locul acesteia, ștergēnd'o, aū scris tot romănesce data și împrejurările reparației făcute de elū la 1806. Prin colțuri se vēd însă urmele inscripției vechi, urmele vechilor litere din care totuși resare numele Voevodului Gheorghie Stefan. . . . Monastirea Cașinū avea mulți călugări ; pe la 1740 ea era încă populată de monahī. Étă un ispisoc de la Grigorie Ghica Voevod, din 12 Iunie 1741 (7249), care ne dă dovadă despre acesta. (1)

Noi Grigore Gika Voevod cu mila lui Dumnezeu Domn țerei Moldovei.

Facem știre cu această carte a Domniei mele precum s'aū pârât de față rugătorul nostru *Ghedeon Egumenul și cu tot Soborul de la Sfânta mănăstire Cașinul*, cu Toader Chirița și cu Lupul Crășmariul și cu alți frați și rezeși ai lor din Cărbunestī ot ocolul Agiuđului ot ținutul Putnei, ș'aū arătat *Egumenul de Cașin* un ispisoc din vlet „*зрѡд*” (2) de la Duca Vodă, scriind că s'aū pârât de față la Divan Theona Egumenul ce aū

(1) Acest act se păstrează în original de generalul Pencovic, de la care l'amū copiatū întocmai.

(2) 1666.

fost atunci la Cașin cu Scoarțăș Coames și cu Păulel, pentru
 căci au fost dis că au și ei niște părți de moșie la Cărbunești
 și au fost orânduți pe Alexandru Ramandi ce au fost pitar
 mare, și au mers și au strâns pe toți rezeșii și megieașii și
 luându-le sama pe scrisori i-au arătat și întrebându-se cine
 de la cine au cumpărat, și s'au aflat ei vânduți lui *Gheorghe
 Stefan Vodă ctitorul mănăstirei*, numai i-au ramas nevânduți
 jumătate bătrân a rezeșilor, și au socotit dresese lui *Gheorghe
 Stefan Vodă* și trăgând și cu funie din valea sacă din hotarul
 Buciumilor până în hotarul Schiopenilor, și s'au aflat șapteszeci
 și două de funii, și s'au ales în partea rezeșilor 12 funii și
 18 stânjinii, și pe vale iarăși pe malul Siretului vechiu, din hotarul
 Schiopenilor, până în gura văii seci, au aflat 62 de funii și
 funia de 30 de stânjinii, și iarăși s'au dat parte rezeșilor zece
 funii și 90 de stânjinii, iar Toader Chirița și Lupul Crășmariul
 și alți frați și rezeși ai lor, au arătat și ei o mărturie iarăși
 de la Ramandi care au fost Vornic mare, scriind că viind că-
 lugării de la Cașin și cu omenii din Sascut cu carte gospod
 ca se alegă locul mănăstirei, din sat din Cărbunești pe *zapisile
 de cumpărăturile lui Gheorghe Stefan Vodă ce le-au dat mănă-
 năstirei sale Cașinu*, și iarăși scrie că au măsurat cu funie de
 30 de stânjinii și au găsit iar 72 de funii în tot hotarul Cărbu-
 neștilor, și s'au venit *partea călugărilor* 55 de funii și 6 stân-
 jini, iar partea rezeșilor li s'au venit șaptesprezece funii, și
 scrie că s'au găsit și *semne puse de Gheorghe Stefan* când au
 hotărit cu Enaki Vornic de poartă, fratele Dabijăi Vodă. (1) și pe
 acele semne vechi le-au dat să fie *călugării cumpărăturile lui
 Gheorghe Stefan Vodă* iar rezeșii să-și fie partea lor ce le-
 au ramas. Dar această mărturie a lui Ramandi mai de preurmă,
 de când au fost Vornic mare fiind și cu veletul tocmii și ne
 arătând nemica într'insa de hotărătura ce s'au făcut mai înainte
 și ne fiind ispisoc Domnese de întăritură pe dânsa, nu s'au
 putut crede, și călugării arătând ispisoco Gospod pe hotărătura
 lor cea dintâi, s'au socotit mai de credință ispisocul Gospod
 a călugărilor de cât acea mărturie ce am pomenit mai sus
 că au arătat acești omenii, și s'au socotit să fie și călugării din

(1) Acest document are importanța sa istorică și din acest punct că
 ne arată, că Dabija Vodă Domnul Moldovei, au avut un frate a-nume *E-
 naki* care la 1666 era Vornic de Poarta.

Cașin partea lor din sat din Cărbuneștii pe ispisocul Ducăi Vodă ce s'au făcut pe hotărîtura lui Ramandi, cea dintăi, când au fost pitar mare, și cât se scrie că le-au ales atăta să fie călugării pe acele semne. Așijdere și rezeșii încă-și să-și fie partea lor 12 fani și 18 stânjini pe drumul cel mare, și 10 funii 20 de stânjini Siretului vechiu, iarășii pe ispisocul Ducăi Vodă precum scrie că le-au ales Ramandi atunci când li s'au hotărît judecata, și pe acel ispisoc a Ducăi-Vodă ce este la călugări am dat și de la Domnia mea câte o carte de întăritură și la călugări și la rezeși . . . să-și fie fiește care partea sa precum le-au ales Ramandi atunci și să le fie și de la noi uric cu tot venitul și cu tot hotarul stătător în veci, și nici unui mai mult să nu se întindă, și de acestă pără să nu se mai părască peste cartea Domniei mele.

Veți logofet procitoh

(L. P.) Iași vlet, 3000 (1)

Simionu Cheșco uricar

Iunie gi.

(Кешко).

La 7250 (1742) Constantin Mavrocordat Domnul Moldovei închină Sfântului Morment mănăstirile Tazlăul, Cașinul, Soveja și Pobrota. Iată cum istorisese despre această închinare Chronicarul contimporan Ioan Neculcea, «In zilele Măriei Sale lui Constantin Vodă venit-au și preasfințitul părinte, Kirio Kir Partenie patriarhul al sfintei cetăți a Ierusalimului și a totă Palestina, și primindu-l Măria Sa, Constantin Vodă cu bine, și osebit de mila ce au făcut Măria Sa, de au dat și au întărit Sfântului Morment a Domnului nostru Iisus Christos, au închinat și aceste patru mănăstiri anume Tazlăul, Cașinul, Soveja și Pobrota, care dintru aceste mănăstiri Tazlăul, Cașinul și Pobrota, mai fusese închinat și mai înainte vreme la Sfântul Morment, și la vreme de nepace le-au fost dat de bună voie Patriarhul de Ierusalim iarășii pe sēma călugărilor Moldoveni; iar așezându-se pace și fiind mănăstirile câte cu ceva venit, au socotit Măria Sa că este lucru cu cale, să fie închinat mănăstirile iarășii la Sfântul Morment a Domnului nostru Iisus Christos, să se ajutoreze și să se întărească Sfântul Morment, carele este de folosul mântuirii a totă Creștinătatea». (2)

La 1805 mănăstirea Cașinul era risipită de cutremur. O nafora a Divanului Velișilor boeri ai Moldovei din 1805 Janu-

(1) Adecă 1741.

(2) Letop. Mold. tom. II, pag. 463.

arie 25, întărită la Februarie 1805 de Alexandru Moruz Voevod, hotărî ca «*întru meremelisirea mănăstirei Caşinul cu este risipită de cutremur, să dea ajutor şi cele-alalte mănăstiri ce sunt la o închinare cu dînsa*» (1). Atunci era Egunien mănăstirei Isايا Țărigrădeanul, care a făcut, după anaforaua de mai sus, *meremelisirea* mănăstirei Caşinul. Acesta a făcut şi zidul d'împrejurul mănăstirei, cum am şis mai sus.

Domnind în Moldova Vasile I Voevod de nēm *Arnăut*, pronumit *Lupu* (2), era mare logofăt alū sēū, după mórteu luī Toderasço saū Toderas logofătul (3) *Gheorghie*, saū *Gheorghişă Ştefan*, din satul Rencheş, Rencheci saū Răcăciunī, din judeţul Bacăū, *din familia Ceaurescilorū*, fiul luī *Domitraşco*, saū *Dumitru Stefanū* (4), care la 1623 sub Stefan Voevod fiul luī Ştefan Tomşa, a fost mare Vornic a Țerei de jos în Moldova. (5) Tatăl luī Gheorghie saū Gheorghişă Ştefan, adecă *Dumitraşco Ştefan*, aū fost şi el logofăt mare în Moldova (6). Familia *Cear*, era o familie forte vechie, bogată şi vestită în Moldova. Logofătul Gheorghie Ştefan era, scrie Miron Costin, *om deplin, cap întreg, fire adîncă*, şi unul din Moldovenii cei mai bogăi, cu multe moşii şi cu hanī, căci

(1) T. Codrescu în Uricar. tom. VI, pag. 192 § 26.

(2) Cantemir, descrierea Moldovei, pag. 90. 204. 314 — Miron Costin, în Letop. Mold. Tom. I, pag. 264. 265. 336. — The Travels of Macarius, Patriarch of Antioch, în Arhiva Istor. a României, tom. I, pag. 79. Istor. icul Atanasiū Comnen Ipsilanti, care a fost mare Spatar în Valahia la 1764—1765, şi Patriarhul Ierusalimului Dositeū, care a stat şi a scris mulţi ani în Valahia, ne încredinţeză că Vasilie Lupu Voevod era din strămoşii din Epirū, ear tatăl sēū. *Nicolae vel Aga*, a fost născut în satul Arnăutohori de lângă Marianopoli, aprōpe de Varna. (Αθαν. Κομν. Ψηλάντ. τὴ μετὰ τὴν ἄλωσιν, pag. 144. 788. 792. Constantinopoli 1870. K. 10. Ηροσκετς Ηεροπρια Βολιναρτ, pag. 81. Odessa 1878. Δοσιθεῦος περὶ τῶν Ἱεροσολύμοις πατριαρχειουσάντων libr. XI, pag. 1171, ediț. Bucuresci 1715.)

(3) După Toderasço Logofătul (Letop. I. 284 sub anul 1645). Gheorghişă Ştefan eri logofăt mare a Moldovei de pe la 1648 cum se vede din legațiunile luī Kemeny Ianoş solul luī Gh. Racoczy I.

(4) Istor. Bălăcenescă, apud Şincai, III, 56. 'Αθανασίου Κομνηνου Ψηλάντου, τὴ μετὰ τὴν ἄλωσιν, pag. 133. — Constantinopoli 1870. — Miron Costin în Kogălniceanu, Letop. Moldov. tom. I, pag. 297. 295.

(5) Ateneul Român, fascic. din Mai şi Iunie 1861, pag. 13. şi Melchisedec, Biblioteca de la Miclăuşeni, pag. 13.

(6) Dogiel în Cod. diplomat. Poloniae, I, pag. 621. apud Şincai Chron. Rom. tom. III, pag. 63.

tată-său a fost la atâtea Domniî boer vestit, cu ocine întemeete, cum *nicî o casă în țară, moșii ca acele, ocini, sate, curți n'a avut.* (1)

La 1634, când Vasilie Lupu se sui pe tronul Moldovei, după Moise Movilă Voevodă (2), domnea în Constantinopoli prșni-nicul Sultan Murad IV.

Chronicarul Moldovei Ioan Neculcea care numesce pe Vasilie Lupu *Domn strein*, țice că el aî început a domni cu bine. «El a lăsat țara de bir trei ani, a scos din țară pe Turci, să nu supere pe ômenî, n'a îmbrăcat trei ani contăș cu sobolî, ci numai cu vulpi, și pe ți numai o merșă de pâne se mânca la Curtea Domnăscă și o ialovișă, și osebit maî multu de doî galbenî pe ți nu se cheltuia. În acest timp s'a âmplat țara de ômenî și de banî. «De mirat lucru este (țice Neculcea) că Vasili Vodă a fost *Domn strein*, și nu a fost grabnic la lăcomie» . . . (3)

În țilele lui Sultan Murad IV avea putere și făcea tot *Silihtar-aga*, adecă Spătarul său, și *Kizlar-aga*, adecă intendentul Casei Sultanului și a femeelorî Seraiului. Acești doî ômenî purta tôte trebile împărăției, și ei era atât de puternici în cât, când se întâlnea Marele Vizir cu vre unul din ei, *Vizirul le sêruta pōla* (4). Vasilie Lupu Voevod, Domnul Moldovei, avea de sprijinitor al său pe Kizlar-aga și pe Marele Vizir Tabani Buiuk, ba încă și pe pașa de Silistra; iar Matei-Vodă Basarab Domnul Valahiei, pe Silihtar-aga. Domniî Români «cuprinsese, țice chronicarul Miron Costin, pe acești turci cu daruri și cu banî, și prin asemenea chipuri, eșea isprăvi de la Impărăție, și lui Matei-Vodă și lui Vasilie vodă; însă covârșea cu atâta Matei-Vodă pre Vasilie Vodă, că Matei Vodă avea și cu megieșii mare prietenie, ales cu Ungurii; iar Vasilie Vodă nicî cu un megiaș, *prcum am apucat și noi acea domnie*, viață bună n'aî avut, din nebăgare de sêmă, cu nimenî din megiașî (5).»

Vasilie Lupu Voevod, îndată ce s'a suit pe tronul Moldovei, a început a lucra cu Vizirul și cu Kizlar-aga, se facă pe fiul său *Ion Voevod* Domn în Valahia, să restorne pe Matei Basarab, suit pe tronul Valahiei la 1633, cu care era dușman și a-

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 297.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 270—272.

(3) Letop. Mold. tom. II. pag. 203 § 24.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 277.

(5) Miron Costin, Letop. Moldov. tom. I, pag. 277.

vea mare netocmălă și neprietenie din timpul de când amândoi era numai boerî(1); dar Sitihtar-aga zădărnicea planurile lui Vasilie Vodă. Acesta este începutul vrajbei dintre domniî Mateî Basarab și Vasile Lupu, vrajbă care i-au perdut pe amânduoi (2).

Vasilie Lupu avea doi fii, pe *Ion Voevod*, fiu mai mare și pe *Ștefăniță* sau *Ștefănică Voevod* fiu mai mic. Relațiile diplomatice din acea vreme dovedesc și ele că Vasilie Lupu Voevod, cugeta să restorne pe Mateî Basarab, și să puie corona Valahiei pe capul fiului său Ion Voevod; că el cugeta încă să restorne și pe Gheorghe Racozi I și (după mörtea acestuia) pe urmașul său Gheorghe Racozi II și să dea domnia Transilvaniei fratelui său *Gavrîl Hatmanul*, — ca să fie astfel el Vasilie Vodă, Domn Romăniei întregi, sub suzeranitatea Sultanului. La 1638 Ianuarie 7, patru ani de la suirea pe tronul Moldovei a lui Vasilie Lupu, Ambasadorul Franciei, comitele de Cěsy, raporta guvernului său că Mateî Basarab Domnul Valahiei se gătea și se punea în stare de apărare, căci Vasilie Lupul, Domnul Moldovei, cugeta să calce Muntenia și să pue Domn Valahiei pe fratele său, și că Sultanul e ostil chiar și lui Racozi (3). Scopul lui Vasilie Lupu, nu era, pöte, numai dorința unui domn ambițios sau răsbunator, cum pare a crede câte-odată Miron Costin, — ci scopul pe care l'au urmărit toți domniî noștri cei mari, *Unirea tuturor Romănilor într'o singură domnie*; iar această unire, nu se putea face, pe acele vremi, de cât prin sabie, prin cucerire... Aceste cugetări și aceste silințe ale lui Vasilie Lupu se dovedesc și dintr'un raport al lui Barközy către cancelarul imperial din 29 Iunie 1642, atingător de scopurile Domnului Moldovei de a'și supune Valahia, și dintr'un alt raport către Împăratul Ferdinand III din partea arhiepiscopului Strigonului, din 23 Iulie 1642, tot despre planurile lui Vasile Lupu, și din stăruințele neîncetate ale Împăratului Ferdinand III de a împăca pe Vasilie Lupu cu Racozi I și cu Mateî Vodă Basarab, pu-

(1) Miron Costin, Letop. Moldov. tom. I, pag. 278.

(2) Φωτεινός, Ἱστορία Δακλίας, tom. III, pag. 109 și tom. II, pag. 179. — Letop. Moldov. tom. I, pag. 278.

(3) Extrait de la correspondance diplomatique de la Turquie. — Paris — Affaires Etrangères. Colecțiunea Odobescu în achivul Academiei Române.

ind mijlocitor pe Vladislav IV Regele Poloniei, cărui îi scrisese la 30 Aprilie 1641, rugându-l frăţesce, să sfătuiască pe Vasilie Lupu, ca prietin şi ca bun vecin, să trăiescă în pace cu Matei Vodă şi cu Rakoczi, şi să nu mai aţâţe asupra lor pe Turci şi pe Tătari, căci o asemenea urmare este în paguba comună a creştinătăţii (1). Un raport către Ferdinand III din 1640 asupra soliei Muntenesci, informeză pe Împăratul, că Vasilie Lupul este prea strâns în prietenie cu Polonia şi cu Turcia. şi că Sultanul a hotărât să-l facă Domn peste tus-trele ţerile creştine Moldova, Valahia şi Transilvania, dându-î ajutoare puternice pentru acesta : «Lupulus Moldaviae Voevoda, Christianorum hostis, magnus verò Turcarum sit amicus, ab Imperatore Turcarum tres Provincias istas Christianas, Transilvaniam, Moldaviam ac Transalpinam, sibi suisque dari postularit. Et pollicitus est, dummodo sufficientia à Turcis auxilia habeat, easdem brevi in Turcarum potestatem redacturum...» (2). De frica lui Vasilie Lupu, — Matei Basarab şi Gh. Rakozzi încheie la 1635, un tractat de alianţă în interesul apărării lor comune (3). În ziua de 29 Iunie 1635, Matei Basarab jură şi subscrie în curtea sa din Bucuresci, un tractat de prietenie şi de credinţă către Rákoczi György I; acest tractat scris unguresce, e scris românesc de Matei Basarab. Titlul Domnului român este scris latinesc, după obiceiul : *Mattheus Bazzaraba, Dei gratia Princeps et Voivoda, Valachiae Transalpinac Dominus perpetuusque Haeres*. Tractatul se încheie tot latinesc : «datum ex Aula Nostra Bukarest, in Festo beati Sancti Petri et Pauli Apostolorum, Anno salutis nostrae Milesimo Sexcentesimo Trigesimo Quinto». La 20 Iulie 1635, Mitropolitul, Episcopii şi toţi boerii Valahiei, jură şi subscriu adherarea din partea ţerii la tractatul de mai sus încheiat de Matei Vodă; şi la 24 Iulie 1635 toţi Căpitani Armatei Muntenesci, în număr de patruzeci, întăresc şi jură, în Bucuresci, în numele lor propriu şi în numele tu-

(1) E. Hurmuzaki, Documente privitoare la Istoria Românilor, tom. IV part. I, pag. 660, 662, 663. Bucuresci 1882.

(2) Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Românilor, tom. IV, pag. 656.

(3) Vezi acest tractat în Monumenta Hungariae historica, tom. XXIII, pag. 27—28, 61—62. Budapesta 1874.

turor slujitorilor de sub comanda lor, acel tractat al Domnului lor Matei Basarab (1).

În acest an 1635 Turcii, în ajun de a declara reshel Perșilor (1636), avea mare nevoie de pace cu Polonia și lungea pe Vasile Lupu Voevod, care avea mare trecere și înrînire în Polonia. În acest an 1635, Poloniile pornesc contra Turcilor; oștea lor, sub comanda Vitezului Coniecpolsky ajunsese la Camenița, și aștepta aici sosirea Regelui Poloniei. Vizirul Murtezan-pașa sciea, prin mijlocirea lui Vasile Lupu Voevod, lui Coniecpolsky, și cerea pacea. Vasile Lupu isbuti să împace lucrurile. Poarta aruncă vina conflictului pe Abaza-pașa, *oștén drept și vestit*, care era amic intim și protector al lui Vasile Lupu, și care a lucrat mult, ca Vasile Vodă să capete Domnia Moldovei; dar Turcilor le trebuia un cap, o victimă. Sultanul Murat IV sugrumă pe Abaza pașa, și pacea, mijlocită prin Vasile Lupu, se restabili. (2).

De la 1634 Domniile Transilvaniei, Moldovei și Valahiei, făcea înarmări mari. Aceste înarmări se făcea în aparență pentru Sultan; dar se credea că la cea întâiu ocazie, ei ar fi trecut în partea Poloniei, cu care diplomații Europei credea că Domniile Române avea alianță secretă. Cu toate acestea soliile Domnilor Români de pe lângă Poartă mijlocea pentru pace (3). Politica lui Vasile Lupu era de o mare dibăcie, și nepătrunse erau cauzele și scopurile câte punea în mișcare politica sa.

La 14 Ianuarie 1643, Vasile Lupu scrie o scrisoare foarte tainică Marelui Vizir, despre trebile țerilor Romănesci, și-î *împrospătéză* punerea la cale avută cu Sultanul: să deie Domnia Valahiei saii fratelui său Gavriil Hatmanul, saii ginerului său Principelui Radzivil mare Voevod al Litoviei, adăogând că din Valahia, el, Vasile Lupu, va călea ușor Transilvania, căci *cunosce bine toate poticele de prin munți*, și că Transilvania, fiind aproape întregă Romănescă, îndată ce el, intrând, va acorda libertate Românilor, aceștia se vor scula ca un singur om contra Ungurilor. Vasile Lupu denunciă tot odată Sultanului, prin acea scrisoare, pe Matei Basarab, că sta cu totul în voea Un-

(1) Vezi aceste acte importante în Török-Magyarkori Allam-Okmánytár, tom. II, pag. 239—240. 253—254. 255—259. Pesta 1869.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 275. 272.

(3) F. K. du Mezeray, Histoire des Turcs, tom. II, pag. 140—150, Paris 1650.

gurilor și a Poloniei, pe când el, Vasilie Lupu, este credincios Turciei. Vasilie Vodă adaugă, că el și-a asigurat alianța Muscalilor și a Cazacilor, și că spre răsplată pentru toate acestea, el se lega să conducă în persoană armatele turcesci contra Poloniei (1). Această însemnată scrisoare se destăinuie, nu se știe cum, din Moldova Regelui Poloniei, care a trimis grabnic copie de pe ea Împăratului Ferdinand III; iar acesta, prin rescriptul imperial din 16 Ianuarie 1643, a scris îndată Episcopului de Agria, desvălindu-i planurile rezboinice și întinse ale lui Vasilie Vodă. Împăratul ordonă Episcopului, «să umble cu multă fineță, cu înțelepciune și cu prietenie pe lângă Vasilie Lupu, ca să se convingă dacă Domnul Moldovei este bine dispus în privința Imperatorului...» (2). Nu era de glumit: Vasilie Vodă umbla cu Țarul Rusiei, cu Cazacii, cu Tătarii și cu Turcii!..

Vasilie Lupu avea multe împrejurări în ajutorul său. Bailo Veneției Girolamo Trivisan raporta Dogelui, la 12 Martie și 29 Aprilie 1642, că Vasilie Lupu întreține negociațiunile politice cu Marele Duce de Moskva (3); la 21 Iunie 1642, bailo Angelo Alessandri, raporta Dogelui, că Vasilie Lupu a isbutit să împace Poarta Otomană cu Marele Duce de Moskva, propunind Muscalilor un tractat pentru retrocedarea Azacului, tractat care s'a și primit și ratificat de către ambele părți (4). La 2 August 1642, Angelo Alessandri raporta Dogelui, că Sultanul, recunoscător către Vasilie Lupu, pentru mijlocirea sa la Muscali, în afacerea Azacului, a scos un Hali-Şerif, prin care întărește lui Vasilie Lupu domnia *pe viață* (5). La 30 Sep. și 30 Decembrie 1642, Angelo Alessandri raporta Dogelui, că Vizirul a hotărât ca în cursul anului următor 1643, să restorne din domnie, atât pe Matei Basarab, cât și pe Gheorghe

(1) Hurmuzaki, Documente, tom. IV, part. I, pag. 869.

(2) Hurmuzaki, Documente, tom. IV, pag. 670.

(3) Documente din Arhiv. Veneției, publicate pe lângă Hurmuzaki, Op. laud. pag. 515. 516. Nr. 600. 601.

(4) Documente din Arhiv. Veneției. pag. 517. Nr. 603. Despre retrocedarea Azacului, cetate tălărăscă pe apa Donului vezi și Letop. Moldov. tom. I, pag. 276. 281. Muscalii hătuse și cuprinsese cetatea *Azacului* sau *Ozovului* la începutul anului 1637 (Şincăi, Chronic. Rom. tom. III pag. 30) Cetatea Azac este vechea *Tanais*. Ruşii o numesc *Azof* și Tătarii *Azac*. Veneţianii i dic *Tana* (Formaleoni, Storia filosofica e politica della navigazione nel Mare Nero. Venet. 1788).

(5) Document din Archiv. Veneţ. ubi supra pag. 519, No. 604.

Racozzi (1): la 24 Aprilie 1643, bailo Giovanni Soranzo, raporta Dogelui, despre scopurile marelui Vizir, că se aștepta la Constantinopoli un Ambasador al marelui Duce de Moseva, și că între acesta și între Vasilie Lupu Domnul Moldovei era incheete negociări pentru detronarea lui Matei Basarab (2). La 8 August 1643, bailo Giovanni Soranzo scrie Dogelui, că Pörta este hotărilită să mazilască pe Matei Basarab; că aș sosit la Constantinopoli doi soli muscali, cari sunt găzduiți cu cheltuēla Sultanului în *Seraiul* (palatul) *Domnului Moldovei* Vasilie Lupu (3); că ei țin întruniri cu Regeb-aga favoritul Vizirului, și că aș misiune să propuie detronarea lui Matei Basarab (4). Vasilie Lupu măi avea mare trecere și în Polonia: la 8 Septembrie și 22 Noembrie 1646, Giovanni Soranzo raporta Dogelui, că aș sosit la Constantinopoli solul Poloniei, că Vasilie Vodă este mijlocitor în conflictul dintre Polonia și Turcia, și că el (Vasilie Lupu) are mare înririure asupra solului Poloniei (5).

Töte aceste venea în ajutorul lui Vasilie Lupu. Matei Vodă Basarab, ca se scape din atâtea curse, trebuia să tot ție gata östea sa, și să tot ungi ösielē Vizirilor și Pașilor, cum se es-

(1) Documente din Arch. Veneției ubi supra pag. 520. 522, No. 607. 610.

(2) Documente din Archiv. Veneției, ubi supra pag. 524, No. 613.

(3) Din vremi vechi, din zilele lui Bogdan Voevod fiul lui Ștefan cel Mare (1504), Moldova avea un palat în Constantinopoli, unde resida ambasadorii săi rapu-Kehai sei, și acest palat se numea de Turci *Bogdan-Serai* (Vești Uricar. tom. V, pag. 170). Documentul diplomației Venețiane ȃice aice că solii Muscălesci era găzduiți în Palatul Domnului Moldovei Vasilie Lupu: «*Sono alloggiati nel Saraglio del prencipe di Moldavia.*»

Vasilie Lupu Voevod avea un palat propriu al sēi în Constantinopoli. Într'un document förte important din 1660 Iulie 15: *Catastih* moșierlor ce avea în Moldova marelē Visternic Gheorghe Ursachi, nepotul lui Vasilie Lupu Voevod (căci avea de nevastă pe o fică a lui Gheorghe Hatmanul, fratele lui Vasilie Vodă), se ȃice că Vasilie Vodă, luând prin tocmelă de la Paladie casele ce le avea la Fănar în Țarigrad, i-aū dat lui în schimb moșia Poderăta și cu vecini, din ȃinutul Hotinului, care moșie aū cumpărat'o în urmă de la frații Gavril și Toader fiu lui Paladie, Visternicul Gheorghe Ursache. — Insemnăm în trecăt că familia Paladi, greci din Țarigrad, aū venit în Moldova sub Vasilie Lupu, cum dovedesce actul de măi sus și cum ȃice contimporanul, istoricul și Domnul Moldovei D. Cantemir (Descr. Moldov. pag. 235). Vasilie Vodă, luând aceste case, le-aū mărit și aū făcut din ele un palat Domnesc. Nu se pöte lămuri prin urmare dacă solii Muscălesci aū fost găzduiți în palatul Moldovei (Bogdan-Serai) săi în palatul propriu al lui Vasilie Vodă.

(4) Documente din Arch. Veneției ubi supr. pag. 526. No. 614.

(5) Documente din Arch. Veneției pag. 555—557.

primă Chronicarul Miron Costin. Bailo Veneției Angelo Alessandri, raporta Dogelui, la 27 August 1642, că Matei Vodă, pe care îl califică de *luomo sagacissimo* (om foarte înțelept), cum au văzut sfârșită afacerea despre retrocedarea Azacului, prin mijlocirea lui Vasile Vodă, simțind primejdia în care se afla, au trimis daruri și bani lui Regeb favoritul Vizirului și au dat pașei de Silistria 1000 de reali, luând cuvântul acestuia, că pe cât timp va comanda el oștea turcă de la marginea Valahiei, nu'l va da jos din Domnie (1); iar la 19 Ianuarie 1645 Giovanni Soranzo raporta că Matei Basarab s'au încercat a'și cumpăra întărirea Domniei pe viață prin mijlocirea lui Hoge, dând 50,000 de reali Sultanului și 20,000 lui Hoge; însă când Hoge a vroit să capete porunca confirmativă a Vizirului, acesta s'a opus cu neștrămutare, și din această cauză, s'au încins între Hoge și Vizirul o mare gălcăvă...(2).

Vasile Lupu Domnul Moldovei, avea încă în partea sa republica Veneției, prin mijlocirile vechiului său prietin și în urmă cuscru, *Grillo*, mare Dragoman al Legațiunii Veneției din Constantinopoli, despre care vom vorbi mai la vale, și pe femeile cele mai influente din seraiul Sultanului; apoi pe lângă vitejia și marea sa învățătură și dibăcie, și pe lângă imensele sale bogății, Vasile Lupu mai avea fetele sale de o frumusețe rară și vestită, după care umbla de-a ruptul capului, să le ia de soții, bărbații cei mai cu nume și cu putere din țările vecine și din Veneția. Câtă neadormire și câtă chibzuire și bărbăție trebuia lui Matei vodă Basarab ca să se ție pe tronul său!

Miron Costin care au apucat domnia lui Vasile Lupu (3), vorbind despre scopurile uriașe ale Domnului Moldovei, de a întruni în mâinile sale sceptrurile Românesce, face următoarea cugetare: «orî că nu'l încăpea Moldova pe Vasile Vodă ca pe un om cu hirea înaltă și împărătăscă mai mult de cât domnescă, orî că silea să vadă pe fiul său Ion Vodă eșit la domnie, orî-că l'au îndemnat pe Vasile Vodă marea netocmă și ne prietenie ce avea mai de mult, încă din boeria sa cu Matei Vodă...» (4) Ce deosebire între cugetările cronicarului Moldovei și între ale lui Constantin Căpitanul din Valahia, care ne spune

(1) Documente din Arch. Veneției pag. 520. No. 606.

(2) Documente din Arch. Veneției pag. 534. No. 627.

(3) Letop. Mold. tom. I. pag. 277, 303.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 277.

cu o naivitate esemplară, că *Vasilie Vodă Lupul se muncea în tot felul ca să ia Domnia Țării Românești, pricina pentru ce, Dumnezeu știe* (1). Ambasadorul Veneției raportase Dogelui următoarele despre Vasilie Lupu, îndată după venirea sa pe tronul Moldovei, la 1634: «Il Lupolo, principe di carattere risoluto e di spirito franco, giunse in Moldavia con progetti abbastanza vasti per spaventare gli ottomani se ne avessero indovinato la menoma parte», — și numea pe Vasilie Lupu «capace di realizzare grandi imprese» (2). La 30 Noembrie 1639, bailo Veneției raportă Dogelui că Vasilie Lupu era «transportato da soverchia ambitione di estendere il dominio della sua casa anche nella Valacchia» (3).

La 1637 Vasilie Lupu Domnul Moldovei, isbutise se scôtă de la Marele Vizir cărți de Domnia Valahiei. În temeiul acestor cărți Vasilie Vodă luase chiar titlul de : *Domn Moldovei și a Valahiei*. Între documentele Episcopiei de Huși, se păstrează un uric de la acest Domn, din 12 Noembrie 1640, prin care hărăzese moșia Stănileștii boerului său Racovița Cehan vtori logofetul, în care uric titlul lui Vasilie Lupu este : *Ion Vasili Voevoda bojieiu Milostiu Gospodar zemli Moldavskoi i zemli Vlahiiscoi...* (4); și la 1641, când Vasilie Lupu a plătit datoriile Patriarhiei Ecumenice, în sumă de 300 de pungii, din cauză de evlavie neapărat, dar pôte și ca să-și asigure și concursul clerului din Constantinopoli, el se titluesce și în Chrisovul său cuprinzător de această donație : *Domn Moldovei ș'a Valahiei* Ἰησοῦν Μολδοβλαχίας (5). Decî în anul 1637, *tómna târziu*, (6) Vasilie Lupu primind firman de Domnia Valahiei, lasă locoșitor pe fiul său Ion Vodă, în locul său la Iași, să cărmuiască Moldova, și pleacă cu ôste asupra lui Matei Basarab, cu scirea Vizirului și a Pașei de Silistra. Dar Domnul Valahiei era pregătit și neadormit ; pe de o parte își adună

(1) Constantin Căpitan. Istoriile Domnilor țării Românești, în Magas. istor. tom. I, pag. 296.

(2) Apud Dora d'Istria, Gli Albanesi in Rumenia, pag. 6.

(3) Apud Dora d'Istria, Op. laud. pag. 14.

(4) Vezi acest uric în : Melchisedek, Chronica Hușilor, part. I, pag. 273. București 1869. Acest uric este datat : Ὁ Φορκωανη ἀρχαν Ηοιωμ. εἶ. adecă : în Focșani, 7148 Noembrie 12.

(5) Ἰθαν. Κομν. Ὑψηλάντ, τὰ μετὰ τῆν ἀποσιν pag. 145, 155. — Σαθῆς, Μεσαιωνικὴ βιβλιοθηκη, tom. III, pag. 575. Veneția 1872.

(6) Șincai, Chronica Rom. tom. III, pag. 31.

oștea, iar pe de alta scrie Sultanului, plângându-se despre încălcarea lui Vasilie Lupu. Silihtar-pașa isbutesce pe lângă Sultanul, și pe când Vasilie Lupu trecuse Râmna, îl întâmpină un căuș împărătesc din partea lui Murat IV cu pornocă strașnică. Să se întorcă înapoi în Moldova. Pe urma Căușului sosese avant-garda oștei Muntenesci, care de și oștea Moldovenescă se retrăgea acum cu Vasilie Lupu, după ordinul Sultanului, totuși se lovesce cu căda oștei Moldovenesci. Vasilie Vodă se întorce înapoi cu un corp de oște de țară, bate pe Munteni și prinde căți-va. După această lovire lângă Râmna, Vasilie Vodă, ținând sêmă de cartea Padișahului și cunoscând cine era Sultanul Murad IV, adevă că *nu era de șuguire cu el*, se retrage din Valahia și, ședând câte-va zile la *Ploscuțeni*, în ținutul Tecuciului, apröpe de Nicoresci, congediează de aici pe Căușul Sultanului cu daruri bogate și se întorce la Iași (1). La 9 Ianuarie 1638 (stil nou), adevă că la 28 Decembrie 1637, bailo Aloisio Contarini raportă din Constantinopole Dogelul Veneției, despre conflictul iscat între Vasilie Lupu și Matei Basarab, și că acest din urmă, având 28,000 de ostași și 20 de tunuri, aș silit pe Vasilie Lupu să se întorcă înapoi în Moldova: *Vinti otto mille combattenti con vinti canoni* (2).

Dar cum se făcea această încurcatură? Iată cum. Vizirul Tabani-Buiuk sau Tabani-Iassi-Mehemet pașa, în conlucrare cu Căzlar-aga și cu pașa de Silistra, cari țineau cu Vasilie Vodă, îi dase firman de domnia Valahiei, *fără scirea Sultanului*, (3) sau, cum țice contimporanul Du Mezeray, Vizirul asigurase pe Sultan, că resturnarea lui Matei Basarab se va putea îndeplini fără turburare și fără luptă, făcându-se Vizirul răspundător pentru acesta cu capul său (4). Murad IV era grozav; pentru el capetele de ömeni, fie turci fie ghiauri, nu plătea nici cât o cöpă degerată; apoi pe lângă toate, el era și bețiv. Pe firmanurile sale el întrodusese a se pune următorea deșteptare pe care o scria cu însuși mâna sa: *Emri sserifim mugebinge anul esedin; khilaf edersan, bassini kesc-*

(1) Letop. Mold. tom. I, pag. 278. Laurian, Istor. Românilor, tom. III, pag. 144, Iași 1853.

(2) Documente din Archivele Veneției, ubi supra tomul IV, partea II, pag. 495.

(3) Miron Costin, Letop. Moldov. tom. I, pag. 278.

(4) Du Mezeray, Histoire des Turcs, tom. II, pag. 163. Paris 1650.

rim, ssoilē bilēsın», adică: «după cinstita mea poruncă să urmez; altfel, îți taiu capul; așa se scii»... și această deșteptare se împlinea tot-d'auna; ea era o hotărîre nestrămutată, ca hotărîrile Destinului, — și capetele sbura în toate țilele (1). Intr'una din țile Sultanul Murat IV trimite să poftescă pe Marele Muftiū, avēnd să-î vorbescă despre trebī importante. Marele Muftiū bētrān, cāt abia se mișca, era greū holnav în acea țī; el trimite la Sultan pe fiul sēu, ca să-l erte că nu se pōte scula din pat. Dar Sultanul Murat poruncise să vie Muftiul; cum putea să remāie porunca sa neîmplinită?... plin de mānie, Padișahul trimite îndată Enicerī, tārāie la serai pe Marele Muftiū, și 'l sugrumă împreună cu fiul sēu (2).

Apoi Murat IV mai era mare iubitor de bani, și pentru bani era în stare se facă tot; dovadă căsătoriile sororei sale: în timp de opt luni ea aū fost dată de Murat la patru bărbați, fără să fi fost în realitate femeia nici unuia din ei, căci îndată ce ceremonia nunții se sfirșia, Sultanul acusa pe cumnații sēi de vr'o închipuită crimă și le tăia capul, iar averea lor se holăra să trecă către Sultana sora sa, ca la o soție legiuită; dar în realitate averile acestor patru cumnați trecea în lada lui Murat IV (3).

Iată cine era *Sultanul Murat becriul* (beșivul), pretinul lui *becri-Mustafa*! Dar Tabani-Buiuk avea sange de Arnăut ca și Vasilie Lupul; pentru el a-și primejdui capul nu era lucru mare, numai voința să-și fi împlinit. Tabani-Buiuk avea bogății mari și, crescut în seșaiul Sultanilor, era ciracul Marelui Kizlar-Aga-Mustafa. Trebuie să ne mai amintim că pe acele vremi de multe ori Turcii nici sciea când se încăera Domniī Romāni între ei. «Nici te mira, țice Miron Costin, cum de aū putut Domniī umbla în zarve fără scīrea *Impērățieiē*, și ales la un Impērat ca acela. Decī să scii, că țerile aceste pe atuncī nu era așa supuse, ce *intr'altă voe veghetā*; și se temea Turcii să nu se dea țera Moldovei în partea Leșilor, cariī era pre acele vremi fōrte tari, cāt se siīa Impērăția de sfada Leșilor, și ales atuncī, avēnd început și rāsboiul cu Perșii; ce

(1) Σακράτος Βυζάντιος, Ἡ Κωνσταντινούπολις, tom. II, pag. 403.

(2) F. E. du Mezeray, Histoire des Turcs, tom. II, pag. 144. Paris 1650.

(3) Veđi Thomas Alloin Esq. Constantinople ancienne et moderne. 2-e Série, pag. 55.

era bucuroși Turcii că se sfădeau aceste țări între sine, și poți pricepe și pe Domniile aceste așa de îndelungate: 19 ani Vasilie Vodă Domn, iar Matei Vodă până la moarte, aproape de 30 de ani la Domnie. *Alte vacuri socotesce țerilor acestora pe atunci* »!... (1)

După ce a pornit pe Ceașul Sultanului de la Ploscuțeni, adormindu-l și câștigându-l în partea sa cu daruri și cu bani, și după ce s'a înțors la Iași și a mai pus trebile și planurile sale la cale, Vasilie Vodă se gătesce și pleacă din noii asupra lui Matei Vodă, *să-î ia Domnia care și Pôrta i-o dăduse*, cum observă contemporanul Kemeni János. Matei Vodă cere iar ajutor de la Racozi, dar venise poruncă strașnică de la Vizir, ca să nu îndraznescă Racozi să se amestece în luptele Domnilor Moldovei și Valahiei, în cât acesta a trebuit să aibă o astfel de purtare, ca să pară că ține jurămintele și credința către Matei Basarab, iar tot-odată să nu supere pe Sultan, — purtare pe care Generalul și Consiliarul său principal Kemeni János o desaproabă cu asprime (2). Vasilie Vodă trimite acum pe fiul său Ion Vodă la Pașa de Silistra cu poruncă din partea Vizirului, să-l așeze cu putere la Domnia Valahiei. Ion Vodă 'și tocmise chiar Sfatul și trimisese înainte la pașa de Silistra pe Marele Păharnic Enaki Catargiu, ca să întărească lucrurile până va sosi și el. Dar Silihlar-Aga, și banii, și neadormirea lui Matei Basarab, isbutesc din noii. Sultanul trimite porunci contrarii Pașei de Silistra, ha încă-î poruncesce să puiă mâna pe Ion Vodă și să-l trimită la Țarigrad. Matei Vodă *unsese osiia la Pașa* (3). Vasilie Vodă cu ôstea sa, sosise acum la Prahova, la satul *Ojogheni*; și o mare parte din ôstea moldovenescă apucase înainte, trecând tot prin foc și prin sabie. Dar Matei Vodă pleacă însuși cu armata sa, găsesce ôstea lui Vasilie Lupu reschirată, trece Prahova în vad, tot călărețul trecând câte un pedestraș după sine, își întocmesce ôstea și tunurile dincôce de Prahova, și purcede *cu ôstea stolită* asupra taberei lui Vasilie Lupu. Aici la *Ojogheni* Matei Vodă bate și risipesce ôstea moldovenescă în toate părțile. Vasilie Vodă, de grija gonașilor lui Matei Basarab, lăsând calea pe care venise

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 278, 279, 223.

(2) Apud Șincai, Chronica Rom. tom. III, pag. 32, 33.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 278, 279.

fuge la Brăila, apoi la Galați, și de aici la Iași... La Brăila, Vasilie Lupu era să fie prins cât pe aci. Pașa de Brăila și Pașa de Măcin, sfătuiuându-se între sine, hotărîse să'l prindă și să'l trimită la Pașa de Silistra, cărui Matei Vodă îi dăduse acum de scire că ați bătut pe Domnul Moldovei; dar un boer Stamatie Hădămul, care mai apoi a fost stolnic Mare la Vasilie Lupu, iar pe urmă deveni și postelnic mare (1), dă de scire lui Vasilie Vodă, când ședea seara la masă. Vasilie Lupu se scolară îndată de la masă, sare peste gard într'o grădină, apucându-se de pre spatele unuia din slujitorii, și acolo i s'a scos calul și a plecat cu fuga din Brăila la Galați, lăsând în Brăila câte nu rămăsese în tabăra de la Ojogheni.

Matei Vodă care, cum am șis, se legase în alianță cu Racozi I, îndată ce aș așlat că Vasilie Lupu aș intrat în Valahia și o pradă, aș repeșit după ajutor la Domnul Transilvaniei, și Racozi aș pornit îndată, așupra lui Vasilie Vodă un corp de oște. cu Kemeni János și cu Ioan Movilă fiul lui Simion Movilă Voevod, carele se aș așezat în Ardeal, și era pretendent la domnia Moldovei, sub protecția lui Racozi I; dar și Vasilie Lupu, temându-se de mai nainte că Racozi I va trimite oște cu acest pretendent ca să calce Moldova, când el va porni contra Valahiei, aș trimis la Troțuș pe cumnatul seș Șoldan cu câte-va miș de oște Moldovenescă, să păzescă marginea despre Ungaria, plaiul Oituz de la Troțuș (2). Oștea Ungurescă condusă de Ioan Movilă, se pogorise până în Troțuș, în Moldova, și oștile Muntenesci sosise până la Milcov, dar și unele și altele se întorseră înapoi, și Miron Costin șice: «orș temându-se de Turci și înțelegend palima Vizirului, orș din vr'o altă caussă» (3). Se păstrază o epistolă de la Principele Racozi I, despre aceste împrejurări, către Cancelarul Imperial, datată din *Posonium*, din 23 Decembrie 1637, prin care îl informază, că «Domnul Moldovei Vasilie Lupu cu totă oștea sa pornise contra Valahiei și o călcase cumplit, și că de altă parte ș Vizirul Me-

(1) Letop. tom. I, pag. 300.

(2) Ioan Kemeni apud Șincai, *Chronica Român.* tom. III. pag. 31—32. Cumnatul lui Vasilie Lupu Voevod, despre care se vorbesce aici, este *Dumitrașco Șoldan Marele Spătar*, pe care'l găsim și într'o carte despre moșila Bradicescilor a Episcopiei Hușilor din 8 Martie 7142. adecă 1634. (Episcop. Melchisedek, *Chronica Hușilor*, part. II, pag. 55).

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 281.

hemet paşa, venise şi el cu toate puleterile sale la malurile Dunărei, cu hotărîre să calce şi el Valahia, unit cu Domnul Moldovei, ca să gonască din domnie pe Matei Basarab; că de odată însă, pe când acestea se petrecea, auzi străbătut vestea că armatele Imperatorului Germaniei şi zece mii de Unguri ar fi intrat în Valahia în ajutorul lui Matei Voevod. Această scire ajungînd şi la urechile lui Mehemet paşa, s'aşa oprit de-a trece Dunărea şi s'aşa întors cu oştea sa. Apoi Domnul Moldovei s'aşa retras din Valahia. Iar oştea lui Rakozzi, unindu-se cu a lui Matei Basarab, auzi gonit şi auzi pătruns în Moldova. Mehemet paşa, vedînd că oştea lui Vasilie Lupu nu pôte să se opună oştilor Ungare şi Muntenesci, şi nu pôte pune mîna pe domnia Valahiei, auzi trimis Ceauşii şi omeni însemnaţi la Matei Basarab şi la oştea noastră cu scrisori, rugîndu-ne şi pe noi şi pe Matei Vodă să ne întorcem şi să nu espună pe Domnul Moldovei la mînia Sultanului, jurînd şi făgăduind Vizirul, pe Dumnezeu şi pe sufletul său, că nu va mai avea Matei Vodă nici o supărare, şi că va rămînea la Domnie. Matei Basarab, sfătuiindu-se cu boerii săi, auzi dat credinţă Vizirului, şi aşa Matei Vodă cu oştea sa s'aşa întors la reşedinţă, iar oştile de ajutor ale lui Rakozzi s'aşa întors în Transilvania» (1). Iarna era foarte grea, dice Kemeny János. zăpadă mare şi provisiile lipsiau, numai vin era mult. Secuţii se îmbeta şi zăcea prin munţi, iar Românii găsindu-i la unii le tăia gaturile la alţii mădulările (2).

Postelnicul Enaki Catargiu trimite răspuns lui Ion Vodă, după ce auzi ajuns la Silistra, ca să-l deştepte despre poruncile ameninţătoare ale Sultanului. Ion Vodă vedînd toate acestea, şi aflînd *poticala tătâne-său în ţera Muntenescă*, strînge boerii ce era puşi la boerie pe lângă el, şi le dice că el nu este de Domn, căci era, dice Chronicarul, «slab şi desnodat şi de mîni şi de picioare, cum nu ar fi fost feciorul lui Vasilie Lupu, care era om ca un leu şi la hire şi la trup» (3).

Acum Matei Basarab scrie din nou Sultanului şi lui Gh. Rakozzi I, plîngîndu-se că Vasilie Lupu nu mai are astîmpăr, şi că auzi turburat lumea. Matei Vodă dicea încă Sultanului, că Vasilie Lupu se laudă că are cărţi şi isprăvi de la Marele

(1) Vezi această importantă epistolă în Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Românilor, tom. IV, part. I, pag. 635, 636. Nr. DLXII.

(2) Apud Şincai, Chronic. III, 32.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 279—281.

Vizir să fie Domn și în țera Muntenescă și în Moldova. Sultanul Murat IV se mânia, chiamă pe Marele Vizir Tabani-Buiuk, și după musturarea ce-î face, *căci strică țările fără scirca lui*, îl desitue și-î tae capul... (1). În locul său se înalță la Vizirat Beiram-pașa, Caimacamul lui Tabani-Buiuk, om blând și bun din tagma Dervișilor *Zeini*, care aș stat Mare Vizir până la 17 August 1638, când se sevârși din viață (2).

Sultanul Murat nu vroia să slăbescă nici pe Racozi nici pe Matei Vodă, pentru că dorea să întrebuinteze puterile lor contra altor Domni Creștini (3).

Vasilie Lupu, *ca să potolască vrajbele sunute*, trimite pe fiul său Ion Vodă la Constantinopoli, care avea nevoie și de căutarea medicilor, fiind, cum am șis mai sus, bolnăvicios și schilod, ba avea încă un braț uscat. La 11 August 1640 (st. nouă) bailo Veneției Aloisia Contarini, raportează Dogelui despre afacerile din Orient, și că Vasilie Lupu Domnul Moldovei, ca să dovedescă Turcilor credința sa, căci le devenise suspect din cauza manoperelor sale lașnice cu Poloni, aș trimis pe fiul său, în vrăstă cam de 15 ani, la Țarigrad, care avea nevoie și de cura medicilor, *per curarsi della strupio di un braccio*, cu hotărîre că, dacă medicii din Constantinopoli nu l'ar putea vindeca, să mērgă să se caute în Italia și mai ales la Padua (4). Dar bolnăviciosul Ion Vodă n'aș apucat să mērgă în Italia; el muri în Constantinopoli de hōla sa.

Mulți bani cheltuia Matei Basarab și Vasilie Lupu pe la Turci, și pe la uni din ambasadori din Constantinopoli, cu vrajbele lor. La 22 Octombrie 1638 Aloisiu Contarini, bailo Veneției, raporta Dogelui că Matei Basarab se bucură de mare trecere la Pōrlă, căpētând de protector pe Rusuam-Aga; iar la 18 Decembrie 1638 tot Contarini scrie Dogelui, că Matei Vodă aș trimis mulți bani și daruri bogate la toți protectorii săi din Țarigrad (5).

Pe acele vremi, chiar uni din ambasadori din Constantinopoli vindea pe bani protecția și stăruințele lor. La 8 Mai 1638 bailo Contarini raporta Dogelui, că ambasadurul Olandei

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 281—282 și 278.

(2) Σκαρλάτος Βυζάντιος, Ἡ Κωνσταντινουπόλις, tom. II, pag. 425.

(3) du Mezeray, Hist. du Turcs, tom. II, pag. 163, 164.

(4) Documente din Archiv. Veneției, ubi supra, pag. 512. Nr. 595.

(5) Docum. din Archiv. Veneției, ubi supra pag. 499. Nr. 577, pag. 500.

s'a îmbogățit din prețul mijlocirilor sale pentru scaunele Domnesci ale Moldovei și Valahiei... (1). Matei Basarab și Vasilie Lupu plătea pentru fie-care scrisore favorabilă de la Vizir câte *due millia Reali*, cum incredințeză bailo Contarini în raportul său către Dogele Veneției din 15 Mai 1639 (2). La 26 Ianuarie și 20 Februarie 1643, bailo Giovanni Soranzo rapoartă Dogelui, că Matei Basarab a dat 40 de mii de Reali Sultanului și 20 de mii de Reali Vizirului, iar Vasilie Lupu 22 de mii de Reali Sultanului și 22 de mii de Reali Vizirului (3).

Tot în anul când a murit fiul lui Vasilie Lupu, Ion Voevod, la Constantinopoli (1639), s'a săvârșit peste puțin din vieță și Dömnă lui Vasilie Vodă cea dintăiă, Teodosca sau Teodosia *fata lui Bociok* (4). Ion Voevod era fiul lui Vasilie Vodă făcut cu această Dömnă sa cea dintăiă, fata lui Bociok (5). După mörtea ei, Vasilie Vodă rămas vëduv, trimise pe postelnicul Enaki Catargiu în țera Cerchezescă, și de acolo i-a adus Dömnă pe fata unui Mărzac de-ai Cerchezilor, de o rară frumuseță, cu care a trăit până la sfirșitul său (6). La 28 Aprilie 1639 bailo Veneției Aloisio Contarini rapoartă Dogelui, că Vasilie Lupu, fiind remas vëduv, și-a luat de femeie o Circasiană

(1) Documente din Veneția, ubi supra pag. 497. Nr. 573.

(2) Documente din Veneția, ubi supra pag. 503, Nr. 584.

(3) Documente din Veneția loco citato. pag. 523, Nr. 611.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 282, 283 și inscripțiile de la intrarea în biserică și de pe turnul mănăstirei Trei Ierarhi din Iași (publicate de Melchisedek, Notițe istorice și archeologice adunate de pe la 48 mănăstiri și biserici antice din Moldova, pag. 169—170. București 1885).

(5) Familia *Bocioc* sau *Bucioc* era o familie vechie Moldovenescă de boeri mari. Se păstrăză un uric de la Gaspar Voevod din Iulie 7127 (1619), din Iași, prin care numitul Domn Gaspar Voevod vinde credinciosului său boer *Costea Bucioc Mare Vornic* o parte din satul Brăescii din ținutul Hărlău, ce a fost a lui Isac Balica Hatmanul, dar care s'a luat pe seama Domniei, adecă s'a confiscat, de Stefan Vodă Tomșa, când Balica a fost venit cu invasie străină de oști Leșesci asupra lui Stefan Vodă Domnul său și a fost hătut și el și Leșii pe apa Jijiei și în drumul Sasul la vii pe Prut, unde a și căzut mort în luptă Balică Hatmanul. (Vezi acest uric în Kogălniceanu, Archiva Romănescă, tom. I, pagina 54—55 ediția a doua, Iași 1860).

(6) Letop. Moldov. tom. I, pag. 277, 283. Σπαρλάτος Βυζάντιος Ἡ Κωνσταντινούπολις, tom. II, pag. 424. — *Mărzac* sau mai corect *Mirza*, la Tatarî și la Cerchezi vra se dică de nēm înalt, sau coborilor din nēm domnesc; acest cuvânt (*Mirza*) derivă de la *mir*, adecă Domn, și *zade*, adecă fiu; fiu de Domn (Ἰσθ. Κομνην Ἰψηλαν. op. laud. pag. 773—774).

de neam Domnesc, de o frumuseță privilegiată: *di privilegiata bellezza*; că aducând-o în Moldova, a fost oprită în drum de Pașa de Silistra, pentru că, după legea turcească, nu este permis femeilor Circasiane, ca unele ce sunt de legea Mahometană, să trăiască cu creștini; însă Vasilie Lupu trimise Sultanului 50 de miș de Realți, și Caîmacamul Vizirului a dat ordin să-i dea drumul în Moldova. Legea n'a avut putere, observă molicios ministrul Veneției, ca să lupte cu aurul; și puterea aurului trimis în secret Sultanului de Vasilie Lupu, are să se simțescă curând, adăoga Contarini, în efectele sale contra Domnilor Valahiei și a Transilvaniei... (1).

Fiul lui Vasilie Lupu Voevod, Stefan, sau Ștefănuță Voevod, care a domnit în Moldova la 1658—1662, a fost făcut cu această a doua domnă a lui Vasilie Lupu, și s'a născut la 1641, cum se citește în inscripția slavonă ce este pe lespeda mare de marmoră așezată sub racla cu moștele Săntei Paraskevei când s'a adus, în acest an, sântele moște în Iași (2).

Vasilie Vodă, neastâmpărându-se, începe la sfirșitul anului 1638 o a doua sa, mai bine zicând, o a treia expediție contra lui Matei Basarab.

Vasilie Lupu călcă din nou Valahia tot în acest an 1638 toamna (3) cu o armată puternică; dar Matei Vodă, pregătit și în așteptare, îl bate din nou la satul Nenișori pe apa Ialomița (4). Contemporanul Mezeray ne spune, descriind aceste evenimente, că «Matei Basarab, încălecând ca să plece contra lui Vasilie Lupu, a trimis cu grăbire un boer cu scrisore către Sultan, prin care 'l asigură că este gata să lase domnia și puterea în mâinile orî-cărui grec din coprinsul Imperiului, care ar plăcea împăratului, ca să 'l trimetă Domn în Valahia; dar fiind-că Sultanul este isvorul dreptății și al ecuității, el (Matei Vodă) nu crede că-i va porunci să se desbrace de Domnie, ca să îmbrace cu ea *pe cel mai crud dușman pe care 'l are pe pământ*, și care, prin duplicitatea și prin viclenia sa, este cauza tuturor turbură-

(1) Documente din Arhiv. Veneției, ubi supra pag. 595. No. 587, tom. IV part. II

(2) Vezi inscripția în Melchisedek, Notițe istorice și archeologice, paginile 171—174.

(3) Kemeny Janos apud Șincai, Chronic. Rom. III. 32.

(4) Istoria Țării Românești. Manuscript găsit în Chișinău, tom II, pag. 91. București 1859.

riilor câte se întâmplă în toate zilele» . . . Când acest trimis al lui Matei Vodă eșia de la Sultan, un al doilea intra aducând scirea învingerei lui Vasilie Lupu. . . (1).

Dar și după acesta Vasilie Lupu nu se dă remas. El pregătesce o nouă oștire și o nouă expediție contra lui Matei Vodă Basarab.

La 10 Octombrie 1639 Aloisio Contarini raportă Dogelui, că Matei Basarab este îngrijat, vădând că Vasilie Lupu pregătesce o oște mare, și că în cercurile politice din Constantinopoli se crede că Sultanul este într'o înțelegere secretă cu Vasilie Lupu : «*hora si crede, che li Turchi per convivenza secreta rallentino la manu al Moldavo per oprimar il Valaco, come quello che ha dato più segni di defidenza che sta unitissimo col Transilvano, et che bene s'intende col l'Imperatore etiam dio, come altre volte ho scritto*» (2); iar la 13 Noembrie 1639 Contarini raportă că Pörta s'aũ declarat dușmană lui Matei Basarab, că s'aũ dat ordine pașei de Silistra, să fie gata ca să calce Valahia și să silască pe Matei Basarab să fugă; că același ordin s'aũ trimis și Hanului Tătarilor; că tronul Valahiei s'aũ dat fiului lui Vasilie Lupu, ca să întrunescă în mâinile sale și ale fiului său ambele Principate Moldova și Valahia; că Vasilie Vodă aũ fãgãduit Sultanului 500,000 de realți efectivți *cinquecento Mille realti effettivi* și să urce tributul anual al acestor două principate către Turcia la suma de 300,000 de realți, și că Sultanul trimite lui Matei Basarab firman de mazilire (3). La 20 Noembrie 1639 Contarini raportezã Dogelui că Matei Basarab aũ tăiat capul (4) Ciușului turcesc care-ı ducea firmanul de mazilire, și că se gãtesce să se opue cu armele. Bailo Veneției calificã prin raportul său pe Matei-Vodã de «om bătrãn dar îndrãsneț, *huomo attempato, ma corragioso*» (5)

În ziua de 8 Februarie 1640 mörre, din cauza desfrãnãrilor sale, Sultanul Murat IV *beșivul*, în vrësã de 34 de anı, după 17 anı de Impërãție. Ètã cum descrie Chassepol mörtea acestuı

(1) F. E. du Mezeray, Histoire des Turcs, tom. II, pag. 163—164. Paris 1650. Observãm că datele acestor trei resbele ale lui Vasilie Lupu contra lui Matei Basarab nu se potrivesc între Chronicarul Miron Costin și Șincai.

(2) Documente din Veneția, ubi supra tom. IV, part. II, pag. 508. No 588.

(3) Documente din Arh. Veneției pag. 506. 507. No. 590.

(4) Așa se credea.

(5) Document.Veneț. pag. 508. No. 591.

becriă : «Le Sultan Murat fit une débauche avec le Sélictar, le Cam Gumer, Machut et Jarzei, deux autres persans, dans laquelle il fit de si grands excès de vin de Malvoisie et de rossoly, qu'il se mit le feu dans les entrailles, et tomba dans une fièvre ardente, dont il mourut peu de jours après, en 1640, âgé de 34 ans, et en avait régné 17» (1). În locul lui Murat IV urmăzează frate-său Sultan Ibrahim I, care fu resturnat și ucis la 8 August 1648. Amendoî Domniî Români plecă la Constantinopoli să se închine noului Sultan Ibrahim I, ducându-î daruri bogate. Cu această ocazie Vasilie Lupu părește la Pörtă pe Matei Basarab, urmărind vechile sale scopuri.

Turcii vedând că Matei Vodă s'a înlărit cu bani și cu oști, și că are pe Ardeleni prieten, avea și ei poftă să'l mazilască, dar nu cuteza să facă această făiș, ci lucra să'l prinđă cu vre un meșteșug (2).

Sultanul decretă dar scoterea lui Matei Vodă, și trimise în anul 1639 la București, pe un Skimni-aga; însă Matei Basarab, simțind lucrul, trimite căți-va căpitan și steagurile lor la Copăcen, și aceștia prind pe Skimni-aga, îi ia cărțile de mazălie și le duc la Matei Vodă, ear pe turc îl opresc întâiu la Copăcen, apoi îl duc la Târgoviște, unde Matei Vodă îl ține ascuns, până când cu bani și cu mijlocire și-au așezat caruși *Domnia*; după acesta, dăruind bine pe Skimni-aga i-au dat drumul de s'a dus înapoi la Tarigrad. Nică astă dată n'a putut isbuti dar Vasilie Lupul, care trimisese și el, cu Skimni-aga, pe un boer credincios al său pe Costea Caragea, ca după citirea *firmanului de mazălie se apuce* pe boerii Munteni cu vorbe bune și cu făgăduințe de la Vasilie Lupu, mai ales că Costea Caragea avea în Valahia boeri mari pe frații săi, a nume pe Pavlake Banul și pe Apostoiaki, care putea să întorcă și pre cei-alalți boeri de la Matei Vodă...(3).

Acum Sultanul, îndemnat de amicii lui Vasilie Lupu, trimite pe Sinan-pașa cu oște, (1640) să prinđă pe Matei Vodă. Vizirul dă ordine lui Sinan-pașa, care se afla la Isaccea, să plece

(1) Chassepol, Histoire des Grands Vizirs Mahomet Coprogli pacha et Achmet Coprogli pacha, pag. 33—34. A la Haye 1716.

Muza lui Alecsandri a scris despre acest Sultan o frumoasă legendă *Murad Gazi Sultanul și becri Mustafa*, pe care mi-a dedicat'o

(2) Șincai, Chronic. Rom. tom. III, pag. 35.

(3) Șincai, Chronic. Rom. tom. III, pag. 34.

cu armata sa contra lui Matei Vodă, și să'l părădă prin vre-o cursă, sau să'l prință și să'l ducă la Pörtă. Matei Vodă, informat prin spionii săi, strânge oștea sa, și se gătesce de apărare. Sinan-pașa ajunsese grabnic în prejma Bucurescilor, și împărțindu-și armata în două corpuri, se așază la Cotroceni și la Vitlan, din jos de Văcăresci. Matei Vodă înconjură cu oștea sa Bucurescii, din toate părțile, așteptând ce va face Sinan-pașa, care, vedând că nu isbutesce în unelirile sale ascunse, trimite răspuns lui Matei Vodă Basarab. că n'au venit la Bucuresci de voia sa, ci din indemnul lui Vasilie Vodă, și că vedând nedreptatea, se întorce de unde au venit. Matei Vodă trimite daruri bogate și bani lui Sinan-pașa, la plecare. Vizirul Cara-Mustafa-pașa, vedând că n'au isbutit nici acum, urzesc o nouă cursă ca să tragă pe Matei Vodă la cetatea Albă, să'l încunjure și să'l prință. În Iunie la 1640 Vizirul ordonă deci lui Sinan-pașa să meargă cu armata sa la Oblucița (Isaccea), ear lui Vasilie Lupu, să meargă cu oștea sa la Cetatea Albă (Akkerman), și tot la cetatea Albă au trimis porunci și lui Matei Vodă și Hanului Tătarilor să meargă cu oștile lor, și să aștepte acolo instrucțiunii secrete de la Pörtă. Vizirul pretesta că Cazacii fac mari stricăciuni Turcilor pe Marea Neagră; însă el cugetă să ia ast-fel pe Matei Basarab la mijloc, și de o parte Vasilie Lupu de altă Sinan-pașa și Tătarii, să'l bată de istov, să'l prință, și să'l trimită Capul Sultanului.

Matei Basarab, încredându-se la început, s'au supus ordinilor, și plecă cu oștea sa spre Cetatea Albă; dar în drum, denunțându-i-se cursa, se întorse grabnic la Târgoviște, trimetând răspuns Pașei, că s'au îmbolnăvit pe drum și că nu pôte să meargă în persoană, dar trimete cu oștea sa pe un locușitor al său. Apoi Matei Vodă scrie și supune Sultanului îndreptările sale, și tot o dată propune lui Racozi I să facă ceva într'o unire cu el, ca să răstörne, prin orî ce chip, din domnia Moldovei, pe dușmanul lor obștesc, pe Vasilie Lupu (1).

După a doua bătăe și risipă suferită de Moldoveni la Ne-nisorî, călî-va prietini, în capul cărora era Patriarhul Ierusalimului Paisie și Mitropolitul Moldovei și Sucevei Varlaam, vē-

(1) Φλωττινός Istor. Daciei, tom. II, pag. 180—182. Τουνοουαλή 'Ιστορία της Βλαχίας, pag. 273. Viena 1806. — Șincai, Chronic. Rom. tom. III, pag. 36 — Letop. Mold. I, 276.

șednd atâtea nenorociri peste amândouă țerile și atâtea vărsări de sânge, aș stat să împace pe Vasilie și pe Matei Voevođii.

În acest scop Mitropolitul Varlaam aș făcut mai multe călătorii la Târgoviște, la Matei Vodă. Insuși Principele Transilvaniei Rakozzi I aș intrat și el la mijloc ca săi împace. La 1640 Rakozzi trimise soli la Suciava, către Vasilie Lupu, ómenî insemnați și înțelepți, pe Stefan Szuloc Comitele distric-tului Cluj și pe Ioan Daniil Vice-căpitan al districtului Útvarchei, ca săi propue împăcare cu Matei Vodă, arătându-i că Domnul Valahiei se plânge că el (Vasilie Lupu) sta acum în rela-ții și dese soli cu Polonia, spre a căpata și de acolo ajutor contra lui. Vasilie Lupu, răspundend lui Rakozzi print'o lungă e-pistolă, négă că ar sta în relații, pentru acest sfârșit, cu Polonia ; ȃice că el însuși este doritor de pace și făgăduesce, că peste pu-șine ȃile va trimite soli lui Rakozzi și că-i va răspunde tot o dată și despre cele-lalte trebî despre care i-aș vorbit prin soli sei ; ȃar la 19 Iunie 1640, Vasilie Lupu scrie Senatului Transilvaniei, că după făgăduința ce aș dat lui Rakozzi, trimete soli pe *Toma Cantacuzino* mare stolnic și pe *Andrea Plantos* secretarul seű intim, cu deplină putere de a trata despre împăcaciunea cu Matei Basarab și despre cele-lalte trebî politice, pe care solii sei le vor arăta verbal. Alăt epistola lui Vasilie Lupu din 17 Iu-nie 1640 răspundetóre către Rakozzi I, cât și epistola sa din 19 Iunie 1640 către Senatul Transilvaniei și către consiliarii și asesorii Principelui Transilvaniei, se păstrează și sunt publi-cate. Fiind prea lungi, nu le mai reproducem aici, ci le re-comandăm cititorilor nostri (1). Cu tóte acésta împăcarea nu isbuti atuncî (2).

Domniî Matei Basarab și Vasilie Lupu, se împăcară mai târ-ȃiú, la 1645, după mijlocirea Patriarhului Paisie și a Mitro-politului Moldovei, și spre semn și întărire de împăcare și de prietenie, Vasilie Vodă aș zidit cu cheltuiala sa o mănăstire de Pétră în Târgoviște : «Acésta este mănăstirea *Stelii*, incunju-rată cu zid de pétră, și purtând în fruntea ei marca Moldovei. Biserica este frumósă și naltă, și are doué elegante cupóle cu

(1) Veđi aceste doué epistole a lui Vasilie Lupu Voevod, în *Török-Ma-gyarkori Allam-Okmánytár*, tom III, pag. 66—68, Nr. XXXIII. și pag. 68—69 Nr. XXXIV.

(2) *Șincai, Chron. Rom. tom. III, pag. 33.*

mai multe cruci, pentru a căreia poleitură numai Vasilie Vodă aŭ cheltuit 700 de galbeni de Veneția; iconostasul de artă rusescă e foarte splendid și are trei uși. Din toate mănăstirile din Târgoviște, mănăstirea Steliî este cea mai frumoasă». In această mănăstire aŭ fost găzduiți la 1650, de Matei Vodă Basarab, Patriarhul Antiochiei Macarie și Arhidiaconul sĕu Paul de Alep, care ni-aŭ lăsat descrierea Mănăstirei Steliî (1). Aice in mănăstirea Steliî, mai nainte o mică bisericuță, era ingropat *Nicolae Vel Agă*, tatăl lui Vasilie Lupu Voevod. Țtă traducerea inscripției slavonesci de pe pĕtra de-asupra ușei a doua a Bisericei, care ne lămuresce despre fondațiunea mănăstirei și despre *amintirea lui Nicolae Vel Agă*, tatăl lui Vasilie Lupu Voevod.

«Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu sporul Duhului Sfânt. Inchinătorul intru Christos Dumneđeu și in sfânta și de viață făcătoare și nedespărțită Treime, Ion Vasilie Voevod cu mila lui Dumneđeu Domn Țerii Moldovei. Acest sfânt Hram al Invierei Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Christos, *mai nainte zidit de Stelea negușitorul*, și unde aŭ fost astrucut corpul repositului *părintelui meu Nicolae Vel-Agă*, când ne-aŭ dăruit Domnul Dumneđeu cu Domnia Țerii Moldovei, stricat-aŭ acea de mai naintea noastră Santa Biserică, și sperând in ajutorul lui Dumneđeu, am început a o reedifica in ȝilele fratelui nostru Ion Matei Basarab Voevod cu mila lui Dumneđeu Domn țerii Ungro-Vlahiei. Și s'aŭ isprăvit cu voia lui Dumneđeu in luna Septembrie 10, anul 7153. — Seris-aŭ Apostol» (2).

Mormĕntul lui *Nicolae Vel-Agă* tatăl lui Vasilie Vodă, in Târgoviște și cuvintele contimporanilor Miron Costin și du Mezeray, cum că Vasilie Lupu trăia rău și in dușmănie cu Matei Basarab, *ăncă de când era numai boer*, (3) dovedesc, că familia lui Vasilie

(1) Travels of Macarius, in Arhiva Istor. a Romăniei. tom. I, part. II, pag. 88—93.

(2) 7153 adecă 1645. — Veđi Fotino, Istor. Daciei tom. II, pag. 180. — Calendar antic pe anul 1875, pag. 91. — și N. Ionescu, discurs asupra epocei lui Matei Basarab și Vasilie Lupu, pag. 74. Iași 1868.

(3) Letop. tom. I, pag. 278. — Du Mezeray, Histoire des Turcs, tom. II, pag. 163. Mezeray reproduce cuvintele lui Matei Basarab, cum am veđut mai sus, că Vasilie Lupu îi era *dușmanul cel mai crud cel are in această lume*. . le plus cruel ennemy qu'il eust au monde...

Lupu, venind de peste Dunăre, aŭ stat mai întâi în Valahia, și de acolo aŭ trecut în Moldova. Dimitrie Cantemir ȃice cĂ Vasilie Vodă se chiema și înainte de ungere *Lupul*; diplomații și istoricii străini contemporani, în relațiunile lor, îl numesc tot d'aua *Lupulo*. Mai nainte de domnie, Vasilie Vodă era cunoscut în Moldova și se numea simplu *Vasilie Vornicul* (1). În Moldova esista această familie de boeri mari *Lupu*; așa găsim la 1654 pe *Ecstralie Lupu* Mare Vornic de țera de jos, într'un uric de la chiar Vasilie Voevod, aflător între documentele Episcopiei de Huși (2). Pote cĂ acest Lupu sĂ fi fost rudă cu Vasilie Lupu Voevod.

Cantemir în Descrierea Moldovei, pe care aŭ scris-o latinesce, ȃice: *Basilius, ex Epiro oriundus, qui cum antea Lupus vocaretur, in consecratione ita oppellari voluit* (3); adecă: « Vasilie de la Epir, care numindu-se și de mai nainte *Lupul*, la ungere încă așa aŭ vrut a fi chemat. » (*Traducerea Acad. Române*, pag. 46) E' forte mult greșită traducerea din ediția din Iași, de la 1851 când scrie: « Vasilie I de la Epir saŭ Albania, carele se chiema *Lupul*, însă la ungere aŭ dobândit numele acesta. » (4)...

Asemenea și Matei Basarab, spre semn și înlărire de împăciuire și de împrietenie cu Vasilie Lupu Voevod, aŭ zidit, tot atunci în Moldova *Mănăstirea Soveja*, în ținutul Putnei, plaiul Zăbrăuții, așezată în fundul munților Vrancei, în valea Dragomira, cum dovedesce inscripția de asupra ușei bisericeii.

Schitul Soveja, se zidise întâi la 1613 de Ieromonahul Partenie de la mănăstirea Bisericanii, cu ajutorul Țarului Moskvei Mihail III, cum dovedesce actul scris de Mitropolitul Moldovei și Sucevei Varlaam, de Evloghie Episcopul Romanului, de Anastasie Episcopul Rădăușilor și de Gheorghie Episcopul de Huși. În ȃilele resboielor dintre Matei Basarab și Vasilie Lupu, acest schit aŭ fost pustiit și stricat de către aliații Ungurii și Munteni. Acum Matei Vodă îl restaura și făcea din schit o mare mănăstire, în amintirea împăciuirii sale cu Vasilie Lupu, și după stăruințele Mitropolitului Varlaam. Iată, în

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 268. 270.

(2) Episc. Melchisedec. Chronic. Hușilor, pag. 67.

(3) Descriptio Moldaviae, Part. II, cap. 2, pag. 45 edit. Academiei Române, București 1872.

(4) Descrierea Moldovei, pag. 90. ediția a doua, Iași 1851.

traducere românească, inscripția de asupra ușei bisericei de la mănăstirea Soveja, scrisă slavonesce la 1645:

«Cu ajutorul lui Dumnezeu, cu porunca și cu cheltuiala Preșcătosului rob al lui Dumnezeu Io Matei Basarab Domnul și Voevodul a totă țera Ungro-Vlahiei, și a soției sale Dârna Elena, s'a ridicat acest Dumnezeesc Hram al Nascerei Domnului Dumnezeuului și Mântuitorului Nostru Iisus Christos, afară de hotarele Țării noastre, în locul Moldovenesc al Vrancei. S'a zidit cu bine-voința și cu condescendența la voința Noastră a preiubitului fratelui Nostru Domnul Moldaviei Io Vasilie Voievod, în anul facerei lumii 7153» (1). Lângă biserică se zidiră și palatură Domnescă, cari au ars și s'au surpat în vremile din urmă (2).

Dar pacea dintre Domni Vasilie Lupu și Matei Basarab n'au ținut mult. Nu se scie ce au mai pus la cale în secret Rakozzi I cu Vasilie Lupu prin soli acestui din urmă mai sus numiți. Se scie numai că Rakozzi și Vasilie Lupu au tractat cu acea ocazie despre lucruri foarte mari și foarte tainice, cum vom vedea mai jos.

Abia trecură cinci ani, și Vasilie Voievod cugeta iară și să pregătea să calce din nou Valahia. Turcii privise cu nemulțumire acea împăcare, și îndemna într'ascuns pe Vasilie Lupul spre dușmăni nouă (3). Dar era cineva care îndemna și alina neconținut și pe Matei Vodă spre vrajbe și spre lupte: era doi minisri ai lui Vodă Basarab care, din nenorocire, avea asupra lui o mare înriurire. La 1649, se ridicase doi hoeri în Valahia, cari au adus pe Matei Vodă la atâtea rele, de mai i-au întunecat numele. Unul din acestia este *Ghinea*, grec, născut în Rumelia, care în tinerețe se numea *Țucala*, adică Olar. El s'au însurat în Valahia și prin această însurătoare a moștenit satul Bracean de lângă Olt în județul Romanați. Matei Vodă au făcut pe Ghinea Visternic, ademenit de vorbele sale, și i-au dat mare putere; dar el întrebuința puterea sa în rău și numai spre stârceri. Cel-alt hoer era *Radul Vârzarul*, Armașul cel

(1) Fotino, Istor. Daciei tom. III, pag. 94. Melchisedek, Chronica Romanului, tom. I, pag. 259—267.

(2) D. Frunzescu, Dicțion. topograf. și statistic a României, pag. 452. Melchisedek, Notițe istorice și archeologice adunate de pe la 48 mănăstiri și biserici antice din Moldova, pag. 93—101.

(3) Φωτεινός, Istoria Daciei. tom. II, pag. 180.

mare: cea ce era Ghinea în financie, era Radu Vârzariul în trebile ostășesci și în cele din afară. Radu Vârzariul era de viță Română; el fusese grădinar la Ploesci, și de aceea era poreclit *Vârzuru*. Acesta din pruncia sa a fost om rău, sfădalnic și crud, dar ostaș viteaz, și prin acesta a ajuns de s'au făcut Armaș mare. Acest boer a înțors puterea sa spre asupra locuitorilor țerei; el asupra și prăda pe toți, și nimene nu îndrăsnea să i se opună. Numele lui era așa de gróznic, în cât, când îl auzea cineva, sau când își arunca în sus buzduganul, toți se ascundea de frică. Pe Domnul său Matei Vodă pururea îl ațifa contra lui Vasilie Lupu Vodă, ba chiar îl făcuse de nu mai credea nici pe Rakozzi. Așa aș ținut el necurmat prepusul și vrajba între acești trei Domni... (1)

În timpul păcei dintre ei, Domniul Matei Basarab și Vasilie Lupu aș făcut multe așezăminte folositoare țerilor surori, aș întemeiat școli pentru limba românescă, grecescă, latinescă și slavonescă, aș ridicat mănăstiri, șpitaluri, bibliotecă, tipografii, aș alcătuit Codicele de legi, aș regulat financiele, și aș contribuit la înflorirea agriculturii și a comerțului, în cât țerile noastre începuse a înflori în toate priverile.

Vasilie Lupu cugeta dar să începă din nou călcările sale în Muntenia. Giovanni Soranzo, bairlo Veneției, raporta Dogelui la 1646, că Vasilie Lupu se alla în corespondențe întinse și secrete cu Beharam-Aga, *chehaia Sultanei-mume* (2). Acesta era lucru mare. *Sultana-mumă* avea o înriurire nemărginită asupra Sultanului: tot ce vroia se făcea numai de cât. La 1644 Marele Vizir Mustafa-pașa, voind să facă unele lucruri după capul său și displicend Sultanei-mume, a fost sugrumat: «En 1644, (scrie contimporanul du Mezeray) Mustapha-bacha Grand-Vizir fort absolu dans sa charge, *fust estranglé pour avoir despleu à la Sultane-mère* (3). Vasilie Vodă avea în Seraiul Sultanei și pe o șică a sa, pe care o dăduse ostatic la 1645, ca să potolescă prepusul care'l avea Turci, de când își măritase fata cea mai mare după Radziwil (4); de o-dată însă izbucniră lup-

(1) Șincai. *Chronica Română*. tom. III, pag. 50.

(2) Docum. din Archiv. Veneției, ubi supra, tom. IV, part. II, pag. 547.

(3) F. E. du Mezeray, *Histoire des Turcs*, tom. II, pag. 172. Paris 1650.

(4) Kemény Janos. *Autobiografia sa*, ad an. 1648. apud Șincai, tom. III, pag. 47, și raportul lui Giovanni Tiepolo, ambasadorul Veneției din Polonia, citat de Dora d'Istria, *Gli Albanezi in Rumenia*, pag. 6, 7.

tele sângeroase între Vasilie Vodă și Hatmanul Cazacilor, vestitul Bogdan Hmelnițki, numit de Chronicarii noștri *Hmil*, — pentru fiica sa Domnița Ruxandra, cea mai frumoasă fată din toate țările vecine. Vasilie Vodă, renumit pentru averea sa și tată cu fete frumoase, mărită la 1645 pe una, pe Domnița Maria, după Ioan Radziwił Palatinul Lituaniilor. Această căsătorie rădica-se furtunii mari în sfatul țerei, pentru că Radziwił era catolic, și pentru că Turcii privea rău această apropiere și înrudire a Moldovei cu Polonia. Miron Costin ține de rău pe Vasilie Vodă că aș făcut' o: «de mirat aș remas vacurilor, țice el, această căsătorie, cum aș putut snferi inima lui Vasilie Vodă, să se facă; și multă vreme s'aș frământat acest lucru în sfat, și căți-va pe atunci apăra acest lucru să nu fie, ales Toma Vornicul și Iordachi Visternicul care *capete ca acele abea de aș avut țera când-va, sau de va mai avea*. Ii țicea lui Vasilie Vodă și pentru legea rătăcili și un lucru *nu fără de grijă despre împărăția Turcului*. Avea Vasilie Vodă poztolenie de la Turci, însă era acea poztolenie din bani, nu din inima Turcilor; iar Toderășco logofetul și Ureche Vornicul, stă asupra acestei nunte să se facă» ... (1).

Când a măritat Vasilie Vodă pe fiica sa Maria după Ioan Radziwił, a trebuit se deie zălog, în Seraiul Sultanului, pe a doua sa fiică, spre a liniști prepusurile Turcilor, cum ne încredințază Kemeny Janoš și raporturile Ambasadorilor Veneției din Constantinopoli. Pe o altă fiică a lui Vasilie Lupu, pe Domnița Ruxandra, o cerea acum Timuș, fiul Hatmanului Cazacilor Bogdan Hmelnițki. Domnița Ruxandra era fata cea mai frumoasă și cea mai învățată din toate fetele și nevestele de prin Polonia, Moldova, Valahia și țera Căzăcescă, și Timuș, vedend'o o dată la Iași, fiind venit în solie la Vasilie Vodă, rămăsese îndrăgit nebun după ea; apoi bătrânul Hatman Bogdan Hmelnițki eugeta ca prin această căsătorie să ridice, cu ajutorul lui Vasilie Lupu Vodă, pe fiul său Timuș pe tronul Moldovei sau la Valahiei (2). Ceea ce pare de mirat este că și Domnița Ruxandra, când a vedut întâia dată pe Timuș, l'a îndrăgit, de și, după mărturia contemporanilor, Timuș «numai singur chip avea de om, ear totă firea

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 281. *Toma Vornicul și Iordachi Visternicul* era Toma și Iordachi *Cantacuzino*.

(2) Charles Forster. Pologne, pag. 116.

de heară... (1)» Vasilie Vodă nu voia să dea pe Domnița Ruxanda Cazacului, aducând drept pretest că s'ar supăra Sultanul pentru această cuscrie; el prefera să o deie după Principele Dimitrie Vișnevețki, Castelanul Cracoviei, care o cerea și el cu stăruință. Hmelnițki căpătă voe de la Sultanul pentru această căsătorie, dar Vasilie Voevod refuză acum, limpede și curat, de a'și mărita fata *după un sălbatec*. Hatmanul Bogdan Hmelnițki, auzind acest răspuns, calcă Moldova la 1650, cu 16,000 de Cazaci și cu 20,000 de Tătari. Vasilie Lupu chemă în ajutor pe Potoțki cu Poloni. Hmelnițki bate osta lui Vasilie Lupu, și Domnul Moldovei fuge la Holin, așteptând pe Potoțki; dar Potoțki nu cuteza să deie pept cu o putere așa de mare. Vasilie Lupu nevoit, face pace cu Hatmanul Cazacilor, făgăduind că va da pe fiica sa după Timuș, că va plăti Tătarilor o despăgubire de 600,000 de lei, și face logodna. Bogdan Chmelnițki, incredându-se în legătura logodnei, corespundea cu Părta dându-i sfaturi contra Poloniei, și scrisorile le trimetea priu viitorul său cuscru Vasilie Lupu; dar acesta oprea scrisorile și le trimetea Senatului Poloniei. Pentru această îndatorire și ca să-și arate recunoștința, dieta Poloniei votă lui Vasilie Lupu Voevod, la 24 Decembrie 1650, indigenatul Polon. Decretul Regelui Ioan Cazimir, despre acest indigenat, s'aun publicat de Dogiel în întregul său (2).

După retragerea oștilor Căzăcesci din Moldova, Vasilie Vodă nu mai vroi să-și împlinescă făgăduința, ci găsi mijlocul să încurce pe Cazaci în rebel cu Polonia; dar Vitezul Hatman Chmelnițki, silesce pe Poloni, cu armele în mână, să închee în 28 Septembrie 1651, pacea de la Bialecerkva, și trimete răspuns lui Vasilie Lupu, că'l va visita astă-dată cu 100,000 de Cazaci. Domnul Moldovei chemă în ajutor pe generalul polon Calinowski; dar Cazacii îl bat și pe acesta, și impresoră Camenița. Timuș intră în Moldova cu armata sa, și în luna lui Iunie 1652, se face nunta în Iași (3).

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 296.

(2) Dogiel, Codex diplomaticus Regnis Poloniae et Magni Ducatu Litvaniae tom. I, pars I. II. pag. 620. Vilnae 1758. — Veđi și Șincai, Chronic. Rom. tom. III, pag. 51.

(3) Laurian, Istoria Românilor. pag. 455. București 1873. — Miron Costin dice că nunta lui Timuș Hmil cu Domnița Ruxandra, s'a făcut în al 18-lea an al Domniei lui Vasile Lupu, adică la anul de mai sus 1652.

Hatmanul Bogdan Chmielnicki, înainte de-a declara rebel luî Vasilie Lupu Voevod și de-a călca Moldova, la 1650, încheiase la 16 Septembrie 1650, în prevederea acestui rebel, un tractat de alianță cu Principele Transilvaniei Rakozzi II, cuprindător că dacă el, Hatmanul Chmielnicki, va avea rebel cu Domnul Moldovei, *cum illustrissimo Principe Moldaviae*, -- Principele Rakozzi să aibă a-î da ajutor, precum și la cas când Polonii săi vre un alt inamic ar năvăli în țara Hatmanului Cazacilor, Principele Rakozzi să nu'l părăsescă ci să-î dea ajutor, adăogând că pentru asemenea eventualitate el (Chmielnicki) are și ajutorul Tătarilor (1).

Aceste întâmplări amânără hotărîrea luî Vasilie Vodă de a călca din noî Valahia.

Înțeleptul Matei Basarab prevedea însă, că pacea sa cu Vasilie Lupu nu va ținea mult, se pregătea să i se pōtă opune într'un chip hotărător, și căuta să'l răstorne de pe tronul Moldovei. Matei Basarab încheese, precum am vedut mai sus, alianță cu Rakozzi I Domnul Transilvaniei, de frica luî Visilie Lupu. Dar la 11 Octombrie 1648 (Gheorghie Rakozzi I muri, lăsând moștenitor pe fiul său Gheorghie Rakozzi II, bărbat vitez și de mare talent, dar prea ambițios și îndrăzneț până la nebunie. Am vedut că la 1640 soliî luî Vasilie Lupu, Toma Cantacuzino și Andrea Plantos, trimiși în Transilvania pentru a tocni împăciuirea dintre Matei Basarab și Vasilie Vodă, și pentru alte trebî, au tratat cu Rakozzi I *despre afaceri forte mari și forte secrete*, Abia muri Rakozzi I, la 11 Octombrie 1648, și Vasilie Lupu înștiințat de mōrtea sa, scrie din Iași, zece zile după mōrtea luî Rakozzi I, o scrisōre grabnică luî Kemeny Ianoș, principalul sfetnic și General al defunctului Principe, rugându'l pentru numele luî Dumneșeu, să păstreze cea mai deplină tăcere asupra trebilor și relațiilor ce se puseseră la cale în secret între el, Vasilie Lupu, între Rakozzi I și între dēnsul Ioan Kemeny, și ca tōte acele să rămāie înmormēntate cu mōrtea Principelui Rakozzi I, și nimic din acele taîne să nu iasă la lumină : « rogo ut ea omnia, de quibus oretenus egimus, *alto premantur silentio*,

(Letop. Moldov. tom. I, pag. 296). Acēstă dată e mai sigură de cāt datele însemnate de Engel (1653) și de Gronski (1651) pe care le citēză Șincai (tom. III, pag. 52).

(1) Monumenta Hungariae historica, tom. XXIII. pag. 39, Budapesta 1874.

nec in lucein prodeant, sed *cum mortuo Principe, tanquam cum principali hujus negotii causa, aeternum moriantur*... (1) Acastă scrisore se lęgă cu solia secretă, în care Kemeny Janoš a fost trimis grabnic la Iași, de Rakozzi I, la anul 1648, la Vasilie Lupu Domnul Moldovei și despre care însuși Kemeny relatează următoarele în autobiografia sa :

«In anul 1648 iarăși s'aū înbolnăvit Gheorghie I Rakozzi pe calea către Gurghiu (2) care i-aū fost pururea primejdiôsă ; și mai nainte de a porni el din Cluj, aū sosit la densusl *Stefân Gheorghiuțu logofetul, solul Lupului Vodă*, cu vorbe bune și cu daruri, și între cele-alalte scriea Lupul lui Rakozzi pre ascuns că are de a vorbi despre lucruri, care nici solului său nu le pôte încredința : drept care rögă pe Rakozzi, ca să trimiță la el pe mine *Kemeni Ianoși*. Din acastă scrisore a lui Vasilie Lupu mare vorbă și gânduri aū urmat; totuși Principele Rakozzi aū răspuns că mă va trimete, dar pentru ce, nu sciea niminea. Principele în Gurghiu din și în și mai rēu s'aū bolnăvit, totuși m'aū pornit pe mine de acolo, dându'mi instrucțiunile aceste : Eată mergi, dar imi pare rēu pentru mergerea ta, pentru că mă tem de omul *acel viclen*, ne sciind pentru ce te chiamă... Il intrebaiū, de ce te temi, Măria ta ? numai ca să nu mă oprescă acolo, sau și pentru altă causă mai grea ? și-mi duse «fiind că darea țerii Turcii vreaū să o ridice la 15000 de galbeni, care mai nainte aū fost 10000 de galbeni (și pentru aceia pe doi ani trecuți nici am trimis'o la Țarigrad), dar de se înțelege Vasilie Lupu cu Pôrta, și pe line te va trimete pentru aceia la Țarigrad ? de unde de voi voi să te scot, mai mult va trebui sa plătesc, de cât face darea pe doi ani». Eū, auđind acestea, i-am mulțumit, și am pornit. Inșă vedēnd slăbiciunea Principelui mă temeam de viclenia lui *Lupu Vodă*, de cumva s'ar întâmpla să moră Rakozzi în timpul cât ași fi în Moldova; și dar am ordonat Dregătorilor din Haromsek, din Ciuc, și din cele-alalte scaune, ca până când nu mă voiū întorce, să nu slobodă pe nimene în Moldova, afară numai pre aceia ce ar fi trimiși la mine. Cât am sosit în Moldova, Vasilie Lupu Vodă aū primit cu mare cinste suita mea și pe mine, cum am eșit din

(1) Veđi acastă scrisore din 21 Octombrie 1648 în Török-Maghiarkori Allam-Okmánytár, tom. III, pag. 411. No. CCXVIII.

(2) *Gurgiu* sau *Gurghiu* orașel apröpe de Szasz-Regen în Transilvania.

strămtorea Totruşului, trimitând un boer de frunte, cu mai mulţi lângă el, să mă ducă pâuă la Iaşi. Ear apropiindu-mă de Iaşi, au eşit însuşi Vodă, cu rădvanul cel mai de frunte, şi cu oşti, înaintea mea, şi m'au petrecut la gasdă, unde m'au aşezat în case foarte împodobite cu armoriuri, cu ceaşnice, scafe şi blide de argint, şi cu alte unelte. Mergerea la audienţă şi ospăţ, de vr'o câte-va ori, încă cu mare pompă s'au făcut, ear când au vorbit cu mine, *nicî tălmaciul lui Rakozzi pe care îl dusesem cu mine, nicî pre al său, l'au chemat, ci cum am sciut Româvesce aşa am vorbit*; ear vorba cea lăinuită era această, că de la omenî siguri au audit, că Leşi ar vroi să le fie Rakozzi Crai, şi că vroesc să'l chieime la Seimul ce se va şinea pentru alegerea Craiului, în locul lui Vladislas IV care murise, care lucruri vrând să le facă cunoscutle lui Rakozzi, dimpreună se făgăduiesc că în toate îi va fi spre ajutor. *numai Rakozzi să'î fie şi el lui prieten şi să se înţelégă cu dănsul şi cele-alalte*. Despre aceste şi mai multe am vorbit, şi măcar că nu aveam instrucţii de la Rakozzi ce să fac, ci numai pe credinţa mea le lăsase toate, i-am mulţumit, şi, după mai multe vorbe, am convenit: 1° Că de sar întâmpla ca stăpânul meu să mērgă cu oşti în Polonia, acelora să le fie slobod a trece prin Moldova; 2° că de ar vroi Rakozzi să aducă oşti în Moldova, să'î fie slobod; 3° că de va avea nevoie de bani împrumut, fiind că nu şî pôte purta Visteria cu sine, să'î dea până la 10,000 de galbeni; 4° că Vasilie Lupu să se nevoescă la Pörtă din totă inima, a ajuta pe Rakozzi, stăpânul meu; 5° că de i ar şî porunci de la Pörtă, stăpânului meu şi casei lui protivnic să nu le fie. Vasilie Lupu Vodă s'au făgăduit bucnos la toate aceste, şi-mi spuse şi pe protectorii săi de la Pörtă, pe care m'î-am şi însemnat pe masa lui, cu condeii lui şi pe hărtia lui; şi aşa ne-am întocmit ca Capikihaii amânduror părşilor de lângă Pörtă Otomană, să lucreze din toate puterile *pentru căştigarea Craiului Poloniei lui Rakozzi*. Printre altele se lucra şi această, că numitul *Gheorghiuşă Stefan solul Moldovei*, când fusese la Rakozzi, au propus ca *Sigismund Rakozzi, al doilea fiu al lui Rakozzi I, să se căsătorescă cu fata lui Vasilie Lupu cea mai mică, cea din muerea cea d'întăiu* şi sora *Radziviloiei*, care era tocmai bună pentru dănsul, arătând şi folosul care ar urma din asemenea căsătorie. Plăcându-mi lucrul, am lucrat prin Gheorghiuşă Stefan logofetul, vorbind cu Dómna Lupului Vodă, că-

reia îi dusesem daruri de la Doamna lui Rakozzi, și am convenit așa de bine în cât *Lupu Vodă* aî și trimis îndată cu forțe mare cheltueltă la Pórtă, să'și aducă fata de acolo, unde o dăduse, ca să potoléscă prepusul ce'l avea Turcîi de când și'aî măritat fata cea măi mare după *Rudzivil*; nu măi remânea de cât să se vađu tinerii la o laltă prin sine și prin alții.

«După acestea mă-am luat diua bună de la *Vasilie Lupu Vodă*, am fost dărui cu daruri, și am plecat; ear pe cale am auđit de mórtea lui *Gheorghe Rakozzi I*, dar n'am vestil'o până n'an trecut în *Ardél*, de unde am scris *Lupului Vodă*, că tóte câte așezasem împreună, sê le ție cu *Gheorghe Rakozzi II* și cu țara *Ardélului*» (1).

La acéstă scrisóre a lui *Kemeny Ianoș*, care îl însciința de la hotare despre mórtea lui *Rakozzi I*, *Vasilie Lupu* îi aî respuns grabnic, cerénd uitare și taînă despre tóte; cum am văđut măi sus.

Relativ la fiica sa cea măi mică, pe care *Vasilie Vodă* o avea zălog în *Seraiul Sultanului* și relativ la eliberarea ei, *Giovanni Tiepolo* bailo *Venetiei* raporta, chear în acel an *Dogelui*, că «*Basilio Lupolo*, voevoda della *Moldavia* ha una figlia in mano del Gran Signore, per la cui liberatione fu spedito quel tal gentiluomo polacco»... (2).

Ce gânduri avea *Vasilie Lupu*, când făcea aceste propuneri lui *Gheorghe Rakozzi I* prin *Kemeni Ianoș*? De sigur că vroea să depărteze pe *Rakozzi I* de *Matei Basarab* și să'l facă a nu se amesteca în expediția ce proiecta din nou contra *Domnului Valachiei*, apropiindu-se de *Rakozzi I* prin propunerea căsătoriei ficei sale cu fiul acestui și prin făgăduința de a lucra ca *Rakozzi I* să capete tronul *Poloniei*.

Dar pentru ce ore *Vasilie Lupu* n'aî măi vroit să urmeze acelor negociate și făgăduite, cu noul *Domn al Transilvaniei Gh. Rakozzi II*? și pentru ce după mórtea lui *Rakozzi I* n'aî măi vrut să deie pe fiica sa de la *Țarigrad* după *Sigismund Rakozzi*? (3).

Nu scim.

(1) *Kemeny Ianoș*, *Autobiografia*, apud *Șincai*, *Chronic. Românilor*, tom. III, pag. 47—49.

(2) Apud *Dora d'Istria*, *Gli Albanesi in Rumenia*, pag. 6—7.

(3) *Kemeni Ianoș* apud *Șincai*, *Chronic. Român. Tom. III*, pag. 50.

Causa p \acute{o} te s \acute{a} fie pentru c \acute{a} \acute{i} n acest an 1648 (29 Iulie) Sultanul Ibraim I murind, s'au suit pe tron fiul s \acute{e} u Mehmed IV \acute{i} n vr \acute{a} st \acute{a} abea de șapte an \acute{i} , sub regența mamei sale și a dou \acute{e} -spre-șapte Pașale sub președința Marelu \acute{i} Vizir (1). Vasilie Lupu avea nevoie pentru planurile sale de sprijinul și de confidența Sultanulu \acute{i} ; \acute{i} ns \acute{a} acum fiind o regență din at \acute{a} tea pers \acute{o} ne, Vasilie Lupu Voevod nu se putea nic \acute{i} \acute{i} ncrede ei, nic \acute{i} negocia despre asemenea lucrur \acute{i} ca at \acute{a} tea pers \acute{o} ne care compunea Regența minorulu \acute{i} Sultan. Acum, dup \acute{a} m \acute{o} rtea lu \acute{i} Rakozzi I, Vasilie Lupu, m \acute{a} car c \acute{a} \acute{i} sbutise cu cheltueli colosale și cu intervenirea Poloniei, s \acute{u} și sc \acute{o} l \acute{a} și s \acute{u} și aduc \acute{a} fata la Iași, din Seraiul Sultanulu \acute{i} , dar c \acute{a} nd au trimis Princesesa lu \acute{i} Rakozzi I pe fiul ei Sigismund Rakozzi cu sol \acute{i} , ca s'o vad \acute{a} , Vasilie Lupu și-au schimbat cuv \acute{e} ntul și n'au vroit s'o mai dea dup \acute{a} Sigismund Rakozzi, respund \acute{e} nd c \acute{a} Biserica Moldovei il opresce de ași da fata dup \acute{a} un protestant, și c \acute{a} fata și-a pierdut vocea, din cauza relei purt $\acute{a$ ri a solilor, c \acute{a} ci cel mai de frunte sol Ioan Boroș, care acum la Gheorghie Rakozzi II era \acute{i} n cel mai mare cred \acute{a} ment și Haiduc de Curte, era beiv, curvari \acute{i} și om r \acute{e} u, c \acute{a} al doilea sol Nicolae Sebeș, nu era mai bun de c \acute{a} l cel d' \acute{i} nt \acute{a} i, ear al treilea sol, Gheorghie Horbat, omul cel mai credincios al lu \acute{i} Sigismund Rakozzi, era l \acute{a} ud \acute{a} ros, m \acute{a} ndru și r \acute{e} u. . . (2).

Scim c \acute{a} nu o dat \acute{a} Vasilie Lupu s'au apucat de trebile cele mai \acute{i} ndr \acute{a} znește. Așa la 1646, un an dup \acute{a} c \acute{a} s \acute{a} toria fiicei sale cu Principele Radzivil, Regele Poloniei, trimiț \acute{e} nd sol pe numitul Principe Radzivil pe la toți Suveranii Chreștin \acute{i} , ca s \acute{a} prov \acute{o} ce un rebel din partea tuturor contra Turcilor, Radzivil veni cu soșia sa la Suciava, și făcu și socrulu \acute{i} s \acute{e} u declarațiunea pentru care era trimis. Vasilie Vod \acute{a} primi și hot \acute{a} ri s \acute{a} nu mai trimet \acute{a} tributul anual Porții; dar dup \acute{a} sfaturile lu \acute{i} Petriceico Vornicul de țera de sus, cu care se unir \acute{a} și ceilalți boeri, Vasilie Vod \acute{a} opri \acute{i} ndeplinirea m \acute{a} surei luate, c \acute{a} ci Petriceico- \acute{i} dicea : «S \acute{a} nu oprim noi birul, p \acute{a} n \acute{a} nu vom videa c \acute{a} trec \acute{u} Leșii Dun \acute{a} rea!» Vasilie Vod \acute{a} au avut din ac \acute{e} st \acute{a} resg \acute{a} ndire o

(1) Σκαρλ. Βυζάντιν. Ἡ Κωνσταντινούπολις tom. II, pag. 404. — Sp \acute{a} tar. Ianache V \acute{a} c \acute{a} rescu, Istoria Imp \acute{a} rațiilor Otoman \acute{i} , \acute{i} n Papiu, Tesaur de monumente istorice, tom. II, pag. 265.

(2) Kemeni Janoș, apud Șincai, Chronic. Rom \acute{a} n. tom. III, pag. 49.

altercație grozavă cu ginere-său, și au vrut să-și desfacă fața de Radzivil, chiar acolo în Suceava, dar ea n'au primit (1).

Curând după mórtea lui Rakozzi I, înțeleptul Matei Basarab începu negocierii ca să se asigureze de alianța și de protecția urmașului său Rakozzi II, mai ales că, în caracterul ambițios și vitejesc al acestui Principe, spera să găsească o mai mare stabilitate la neastâmpărul lui Vasilie Lupu. Deci în ziua de 18 Februarie 1650, soli lui Matei Basarab, anume: *Dragomir* marele Vornic, *Barbul* marele Stolnic și *Jenatie* marele postelnic, se presintară în orașul Corona (Brașov), și încheiară și subscrieră cu Gheorghe Rakozzi II un tractat de alianță și de credință scris latinesce, prin care ei au reînnoit și au întărit toate tocmelele, legăturile și pactele: *omnes illas compositiones, fœdera et pacta*, câte se făcuse altă-dată între același Domn Matei Basarab și între defunctul Principe Gheorghie Rakozzi I, părintele și predecesorul lui Rakozzi II. La 10 Mai 1651 Matei Basarab, printr'o diplomă scrisă tot latinesce, ratifică și jură în Târgoviște, înaintea trimișilor lui Rakozzi II, acest nou tractat (2).

După ce s'au împăcat și s'au înrudit cu Hatmanul Bogdan Hmelnički, Vasilie Lupu Vodă făcea plan, ea, cu ajutorul Cazaicilor, să scoată pe Matei Voevod din domnia Valahiei, și să ia el însuși acea Domnie, iar pe ginere-său Timuș sau Timotei Hmelnički să-l pună Domn în locul său în Moldova, sau, păstrând pentru sine Moldova, să dea domnia Valahiei lui Timuș. Hatmanul Bogdan Hmelnički se tocmea de mult, în secret, cu Sultanul, ca să dobândească una ca acesta (3).

Vasilie Lupu Voevod, avea de mare credincios al său pe boerul Gheorghia sau Gheorghie Stefan, cărui îi încredinșase chiar Logofeția Țerei pe la 1648.

Nu seim anume data când Gheorghie Stefan au fost numit de Vasilie Lupu Mare Logofet al Moldovei. Este pozitiv că el au fost înălțat la această mare dregătorie a țerei, după mórtea lui *Toderușco Logofetul* (4); iar această mórte s'au întâmplat

(1) Letop. Moldov. Tom. I, pag. 285 - 286.

(2) Veđi aceste acte în Monumenta Hungariae historica, tom. XXIII, pag. 27, 28, 61—62. Buda-Pesta 1874.

(3) Charles Forster, La Pologne, pag. 116. Paris 1871.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 297.

pe la 1648 (1). Kemeny Ianoș dice, cum am văzut mai sus, că la 1648 era Logofet Gheorghică Stefan. Acesta a fost dar numit Logofet Mare, adică Cancelar al Moldovii la 1648.

Când, la 1651, s'a hotărît să dea pe sîca sa Domnița Ruxanda dupe Timuș Hmelnițki, Vasilie Lupu a rămas în prepus la Turci, care ura pe Cazaci, și vechiul său neprieten Matei Vodă, temându-se, cum dice chronicarul, de unirea lui Vasilie Voevod cu Cazacii, începuse a amesteca domnia lui Vasilie Vodă la Turci. *Chronica Turcească* scrie, că în anul acesta, 1651, lui Gheorghie Rakozzi II i-a venit firman de la Pörtă, ca să scotă pe Vasilie Lupul Vodă din domnia Moldovei, dar Rakozzi a pus în latură firmanul, până la altă vreme (2), căci a scote din domnie pe Vasilie Lupu nu era lucru ușor. Turcii vroea să cerce tăciunele cu mâna altora... La această nemulțumire a Turcilor se raportează de sigur și următoarea narațiune a lui Ioan Neculcea: «In zilele lui Vasilie Lupu rămăsese o beizade a Radului Vodă, tinăr; Radu Vodă avuse un pașa Turc mare prietin, și acesta când auzi simțit că Turcii bănuia pe Vasilie Lupu Vodă, se ruga Vizirului neconținut pentru fiul amicalui său, să-l facă Domn în Moldova, în locul lui Vasilie Lupu. După mai multe stăruințe, Vizirul a trimis pe acel Turc în Moldova, ca să vadă și pe Vasilie Lupu Vodă și țera, cum este. Vasilie Vodă informat despre toate acestea, și că domnia i este stricată din cauza acelui turc, amic al Vizirului, a repețit la Galați mulțime de slujitori să-l întimpine, și alți slujitori la Bârlad și la Vaslui, și la Scăntee, iar la Iași încă și mai mulți, și a poruncit ca pe drum să ăasă înaintea Turcului mulțime de pluguri și de țeranî. Turcul vedea toate acestea cu uimire. Și cum a sosit la gasdă în Iași, a trimis Vasilie Vodă să-l salute și i-a trimis și dar *cinci mîi de galbeni de aur*; apoi după ce s'a întâlnit Vasilie Vodă cu Turcul, i-a mai dăruit alte *cinci mîi de galbeni de aur*, și când era să plece Turcul la Țarigrad, i-a mai dat alte *cinci mîi de galbeni în aur*, dorindu-î drum bun și bună întălnire la Țarigrad, și dicându-î că *el scie că domnia i este stricată*. Turcul, ajungend la Țarigrad, merse îndată la Vizir și i-a spus: «bine aî nimerit că nu te-aî potrivit mie, să scoți pe Vasilie Vodă din domnie; căci eu am văzut

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 295.

(2) Apud Șincai, *Chronica Romănilor*, tom. III, pag. 51.

acum, că el este Domn harnic, bun și puternic; țera lui este tare și foarte populată, are multă ște, și de l'ăi fi mazilit, s'ar fi făcut mare greșelă, că pöte s'ar fi hainit, și ar fi venit și el la peire; acum el scie că vraï să'l mazilescï și că vraï să dai Domnia feciorului lui Radu Vodă; eü te sfătuesc ca să nu përdă Impërăția pe un Domn ca Vasilie Lupu, se surghiunescï din Țarigrad pe feciorul lui Radu Vodă, ca auđind Vasilie Vodă, să remănă credincios». Vizirul porunci îndată să se surghiunescă feciorul lui Radu Vodă, ba încă s'au întâmplat de au murit acest fecior al lui Radu Vodă în surghiunie. Astfel au remas în pace Vasilie Vodă, cu ajutorul a douë-șeci de miï de gulbenï de aur.» Ion Neculce-adaoge : *așa țin Turcïi prieteșugul pentru voia banilor*. (1).

Principele Rakozzi II se temea și el, ca și Mateï Basarab, de unirea lui Vasilie Lupu cu Cazacïi, și sta la neconținute sfaturï cu Domnul Valahiei. Vasilie Vodă trimitea mereü în solii la Domnul Valahiei și la Rakozzi II pe logofëtul sêu Gheorghii Ștefan, spre a-i adormi, și într'un rënd, vëdënd că Rakozzi II i făcea greütăți, trimite din nou în solie pe logofëtul Gheorghii Ștefan, ca să-i spue limpede și curat că «*Vasilie Vodă poruncesce să ședă molkom Rakozzi, că'l va face să verse nisce galbenï Tătarilor, și la ce va veni lucrul, el va vedë*». Logofëtul Gheorghii Ștefan, omul cel mai bogat din Moldova și fără copii, în această din urmă solie, au luat gând să se facă Domn. El adaogă multe la vorbele Domnului sêu, spre a așia ș'a întări vrajba, și în locul trebilor slăpănu-sêu, așeza trebile sale spre Domnie și la Rakozzi II și la Mateï Basarab (2); el tot spunea lui Mateï Vodă, că Vasilie Lupu i sapă domnia, iar lui Rakozzi că Vasilie Vodă stărne la Turcï să pună Domn Transilvaniei pe fratele sêu Gavril Hatmanul (3). Logofëtul Gheorghii Ștefan, spre a face de ierlat necredința

(1) Letop. Moldov. tom. II, pag. 204, 205, § 26.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 296, 297.

(3) Vasilie Vodă avea doi frați, pe numitul Gavril Hatmanul și pe Gheorghie Hatmanul (Letop. Moldov. I. 296 și Arhiva istor. a Romăniei tom. I, pag. 135, Nr. 196). Gavril Hatmanul, fratele lui Vasilie Lupu Vodă au restaurat mănăstirea Agapia la 1644 (Gheorghe Asaki, Calendar pe 1871, pag. 26—27) și tot el au zidit podul de pëtră de lângă Vaslui la 1636 (Tocilescu, Revista pentru istorie, archeologie și filologie, an I. vol. II, fasc. II, pag. 428 sq.). Gheorghie Hatmanul, fratele lui Vasilie Lupu Vodă, au zidit mănăstirea Hangu, inzestrând'o și cu moșii, la 1639. (31).

și viclenia sa către Domnul său, îl vindea că aș umblat cu jupânesea lui. Acastă vină pe care logofătul Gheorghie Stefan o punea pe drept sau pe nedrept în greutatea lui Vasilie Vodă, pentru a'și scuza trădarea, aș inspirat în ȕilele noastre lui Bolintinenu o dramă sub titlu: *Stefan Gheorghe-Vodă*, sau *voiă face Dômneî tale ce aș făcut tu jupânesei mele* (1), în care poetul apără memoria lui Gheorghia Ștefan, pornit de o drăptă răsbunare :

..... voiă să-mî răsbun amar.
Deci jur să fac pe Domnul să bea din ășt pahar
Din care el m'adapă ! Jur drăptă răsbunare.
Mi-aș vestejit femeia, și el femeie are.
Ochi pentru ochi ! Vasile, imî vei plăti tu mie
Dobânda cu căderea din tron și din domnie....
Ear tu, visat-ai ôre, tu Doamnă, mândră stea
Ce nu priveai pământul, că o să sîi a mea ?....

Un om ca să-și răsbune... se face vîndător !... (2)

Curiôsă coincidență ! Pe când în Moldova logofătul Gheorghie Ștefan trăda pe Domnul său și urzea nenorocirî cumplite țerii sale, sub cuvânt că Vasilie Vodă ar fi umblat cu Salta (Elisabeta) jupânesea sa, în vecina Polonie, Cancelarul Ieronim Radzieiovski trăda și el pe Regele său, pe Regele Poloniei Ioan Cazimir, către Regele Suediei Carol X Gustav, și urzea risipirea Patriei sale, sub cuvânt că regele Ioan Cazimir ar fi umblat cu femeia sa Elisabeta.

Așa dar Gheorghia Ștefan logofătul își gătea lucrul spre Domnie, cum se exprimă Chronicarul. El era învrăjbit cu Vornicul Toma Cantacuzino și cu Vistierul Iordaki Cantacuzino, dar se legase cu o sémă de boeri de țară, între care Ciogolești (3) și Ștefan

Asaki, în Calendarul din 1871, pag. 31—32). O sîcă a lui Gheorghie Hatmanul se căsătorise cu bogătașul cel vestit de bani mulți în Moldova și în Polonia, Marele Vistier Gheorghie Ursachi.

(1) Dramă istorică în cinci acte. București 1868, tipografia națională C. N. Rădulescu.

(2) Act. I. scena II, pag. 6. 10.

(3) Ciogolești aș fost o casă de jos din locuitorii țerii ; i-aș rădicat Moise Moghila Voevod (Letop. Mold. tom. I, pag. 262). Ciogolești era acum în sfatul Domnului Vasilie Lupu: era Miron Ciogolea, pârcalab de Neamțu, Costin Ciogolea, spătar și Pătrașco Ciogolea stolnic. Arhiv. Istor. a Rom. tom. I, part. II, pag. 191.

Serdariul, cuprindându-î cu jurăminte să fie taîna. În timp de trei ani, logofetul Gheorghişă Stefan, urzind uneltirile sale, isbutise să facă pe mulţi omeni însemnaţi din Moldova să intre cu bună credinţă în planurile sale, şi să urască pe Vasilie Vodă şi pe boerii săi, între cari mulţi era greci. Chronicarul polon Jerlicz ne spune că logofetul Gheorghişă Stefan, trebuind să cheltuiască bani, pentru scopul său, dar fiind avar, isbutise să pregătască o oşte cu chiar banii lui Vasilie Lupu Vodă, de la care se imprumutase cu 20,000 de galbeni (1). Ca logofet mare, intim şi cunoscător secretelor curţii, el făcea pe mulţime să credă, că un nepot de frate al lui Vasilie Lupu *înşelase patru mii de fete Moldovence!* (2). Patru mii de fete! era cam mult, dar mulţimea e tot-d'auna credetore în minunăţii. Ce e drept Miron Costin ne spune, că Vasilie Lupu Vodă şi nepoţii săi era *în mare sburdăciune despre femei* (3). Gheorghişă Stefan reuşi să capete în taîna învoirea Turcilor pentru o resturnare pe banii gata număraţi înainte şi pe alţi făgăduiţi, căci Turcii, de la o vreme, începuse a se teme de Vasilie Lupu care intrase în legătură cu Polonia, cu Cazacii, cu Ţarul Moscovei şi cu Veneţia, şi avea bogăţii nesecate după o domnie de 19 ani (4). Gheorghie Rakozzi II şi Matei Vodă Basarab, găsind dar instrument pe logofetul Gheorghişă Stefan, se sfătuiră amendoi la 1653 ca să părădă pe Vasilie Lupu, şi au hotărât cu sfatul lui Gheorghie Stefan logofetul să calce Moldova, trimiţând pe ascuns, prin potece, oşti Unguresci şi Muntenesci, asupra lui Vasilie Lupu, ca să'l gonască diu domnie, făgăduind tronul Moldovei logofetului Gheorghişă Stefan (5). Mai înainte de a găsi, pe logofetul Gheorghişă Stefan, instrument mai practic, ca duşman din casă, pentru răsturnarea lui Vasilie Lupu, Gheorghie Rakozzi I, înţeles cu Matei Basarab, ţinea gata, cum am văzut mai sus, în Transilvania, la Seghişóra, pe un pretendent serios la tronul Moldovei, pe Ioan Moise Movilă fiul lui Moise Movilă Voevod, care Moise Movilă Voevod au fost Domn în Moldova înainte

(1) Jerlicz, *Leatopisice*, în *Archiva Istor. a Român.* tom. II. pag. 15, fragm. 4.

(2) Paul de Alep, în *Arhiv. Istor. a României*, tom. I, part. II, pag. 74.

(3) *Letop. Moldov.* tom. I, pag. 283, 284.

(4) *Letop. Moldov.* tom. I, pag. 296, 279.

(5) *Istoria Ţării Româneşti*, manuscris din Oraşul Chişinău, pag. 92. tip.

de Vasilie Lupu, și aŭ fost și era și acum protejatul lui Matei Basarab, și care aŭ fost mazilit din domnia Moldovei din cauza uneltirilor lui Vasilie Lupu Vornicul, care l'aŭ înlocuit la domnie, și a prietenului său puternicul Abaza-pașa, generalisimul armatelor turcesci de la Buda până la Nistru (1). Acest pretendent Ioan Movilă se intitula :

Ego Iohannes Moghila Voyvodatum Regnorum Moldaviae et Valachiae Transalpiniae perpetuus et legitimus Haeres, și se iscălea : *Iohannes Moghila, haereditarius Princeps Moldaviae*. El era recomandat lui Gh. Rakozzi I chiar de Impăratul Ferdinand II printr'o scrisoare dată din Viena din 9 Ianuare 1636 (2) și dăduse la mână lui *Rakozzi I și urmașilor săi* două inscripții cu jurământ, scrise latinesce, la 2 și 30 Noembrie 1637, cuprinzătoare de condiții de alianță și de alte legături, pentru eventualitatea când ar fi devenit Domn Moldovei (3). Un turc din Focșani și căi-va boeri din Valahia sunase toate aceste de urechile lui Vasilie Vodă, dar Vasilie Vodă n'aŭ crezut. Logofetul Gheorghită Stefan, hotărî ca oștile de invazie să calce Moldova în Serbătorile Pascilor 1653 ; el nu însciință despre ziua călcării nici pe Spătarul Ciogolea, nici pe Stefan Serdarul, temându-se de vr'o indiscreție din partea lui Ciogolea, care era coprins de patima beției. Intr'o zi, stând cu boerii țerii la sfat, logofetul Gheorghită Stefan își ținea toiagul la gură, adâncit în gânduri ; bătrânul Visternic Iordaki Cantacuzino îl întrebă, ca în glumă : «Ce ȳci în fluer Dumneata Logofete ? Gheorghită Stefan respunse : «ȳci în fluer, să mi se cobore caprele de la munte, și nu mai vin». Logofetul răspundea în pilde, ȳce Chronicarul, și nime nu putea pricepe că el aștepta oștile de invazie de peste munți» (4).

(1) Letop. Mold. tom I, pag. 281, 272, 270.

(2) Veȳi scrisoarea Impăratului în Eudox. Hurmuzaki, Documente privitoare la Istoria Românilor, tom. IV, part. I, pag. 622 No. DXLII.

(3) Aceste acte sunt publicate în întregul lor în Török-Magyarkori Allam Okmánytár, tom. II, pag. 504—508 și 506—509. Pesta 1869.

(4) Neculcea, în Letop. Moldov. tom. II, pag. 206. — Pavel de Alep în Arhiva istor. a României, tom. I, part. I, pag. 74. Étă cum era compus Sfatul Moldovei la 1652 în aprilie sub Vasilie Lupu Voevod : Ghiorghie sau Gheorghită Stefan Vel Logofet.

Gheorghie Ghica Vel Vornic a țeri de jos.

Gheorghie Hatman (fratele lui Vasilie Vodă).

Toma Cantacuzino Vel Vornic a țeri de sus.

Apropiindu-se timpul, Logofătul Gheorghie Stefan trimete mai întâi pe jupânesea sa la țeră, ȳicend că o trimete pentru trebile casei; iar într'o diminetă, la 8 cėsuri de nopte, pe când Vasilie Vodă se gătea de biserică și nime din boeri nu venise încă la Curte, logofătul aũ *mănecat se-și ia ȳina bună de la Domn*, ȳicendu'i că plecă la țeră, și arătandu-i *hărtie scornită că-ĩ este jupânesea despre mörte*. Logofătul era *cu fața scornită de mare mălmiciune*. Vasilie Vodă i dá voe să plece, dorindu-i *se aște lucrul pe voia sa*. Gheorghie Ștefan plecă, ajunge la *Bogdana, satul seũ de sub munte*, adecă de la hotarul Ungariei, în județul Bacău, plaiul Trotuș, și aicea găsesce, prin potece, oștea Ungurescă cu *Ioan Kemény* (Kemény Ianos); ear oștea Muntenescă sosea acum la Râmnic, condusă de *Diicul* său *Dinul, spătarul* lui Matei-Vodă Basarab.

Curiösă schimbare a timpurilor în trebile omenesci! Cu opt ani mai nainte, la 1645, când *se împăcase Domniĩ între sine*, Spătarul Dinul și Kemény Ianoș, se veselea ca prietinĩ în Iași la Curtea și la masa lui Vasilie Lupu Voevod, trimiși soli cu urări de fericire și cu daruri bogate de Domniĩ lor Matei Basarab și Gheorghe Rakozzi I, la nunta Domniței Maria, fiica cea mai mare a lui Vasilie Voda, ce se căsătorea cu Principele Radziwil (1). Kemény Ianoș ne-aũ lăsat o descriere fôrte interesantă despre acea nunta și despre serbările urmate (2). Cununia fu celebrată în Iași de Mitropolitul Kievului Petru Movilă (3). Acum în primă-vara anului 1653, tot spătarul Dinul și tot Kemény Ianoș, călca Moldova ca dușmanĩ, ca să risipescă pe Vasilie Lupu!..

Dimineta, când logofătul Gheorghie Ștefan își luase ȳina

Eni Moșoc, părcălab de Hotin.

Miron Ciogolea }
Boțul } părcălabi de Neamțu.

Slamatie, Vel Postelnic.

Costin Ciogolea Spătar.

Alexandru, Vel paharnic.

Iordachi Cantacuzino, Vel Visternic.

Pătrașco Ciogolea Stolnic.

Grigorie Vel Comis.

(Arhiv. Istor. a Român. tom. I, part. II, pag. 191.)

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 284.

(2) Se reproduce din Șincai, Chron. Rom. tom. III, pag. 42—44.

(3) Ioachim Jerlicz, Letopisice albo Kroniczka, reproduc în Arhiv. Istor. a României, tom. II, pag. 12 fragm. I.

bună de la Domnul seǔ, sub cuvînt că merge la țară, să-și vadă nevasta trăgînd de mórte, Vasilie Vodă se gătea să mîergă la biserică. Era, ȕice Chronicarul, *ȕiua cînd se cînta Canonul sfîntului Andrei de la Crit* (1); acéstă ȕi, după cărțile sfinte, este joia înainte Duminicei Floriilor (2). Vasilie Vodă, intrînd în biserică, fu coprins de gîndurî, despre plecarea neașteptată a Logofetului seǔ, și de o jalnică presimțire. Cine scie? pôte că prin aceste gîndurî se mesteca și chipul frumoșei jupănesei Safta. A-doua-ȕi aǔ inceput a se șopti prin Iași despre Ungurî și despre Muntenî, ear Ciogoleștiî, vîdînduse nesocotiți de logofetul Gheorghii Ștefan, aǔ stat la griă. Ne sciind ce să facă și cuprins de ciudă și de frică, Spătarul Costin Ciogolea scrie următorul răvaș anonim lui Vasilie Vodă, revaș pe care contimporanul Miron Costin ni l'aǔ păstrat în locmaî :

«Milostive Doamne,

«Eǔ unul din slujitorî Măriei Tale *cei streinî*, mîncînd «păinea și șarea Măriei Tale de atăția anî, ferindu-mă de o-«sîndă, să nu-mî vie asupra, pentru pânea și șarea Măriei-Tale, «care o mînînc dintr'atăția anî, iți fac scire Măriei-Tale «pentru Ștefan Gheorghie logofetul cel mare, că-ți este adevărat «violen, și s'aǔ ajuns cu Rakozzi și cu Domnul Muntenesc, și «sunt gata oștile și a lui Rakozzi și a lui Matei Vodă să vie «asupra Măriei Tale, de care lucru adevărat, adevărat să cređi «Măria Ta că nu este intr'alt chip» (3).

Spătarul Costea Ciogolea încredințază răvașul, lui Ioasaf Igumenul de la mînăstirea Aron-Vodă, care era duhovnic tuturor boerilor, jurîndu'l să'l dea lui Vodă, fără să'i arde numele; dar Egumenul, apucat în sfat de Domn, și Mitropolitul Varlaam dîndu'i *deslegare de jurămînt, ca pentru un lucru care se atînge de Domnie și de atâte case*, arată pe Ciogolea. Vasilie Vodă pune la închisore pe amîndoî Ciogolesci, cari mărturisesc totul, și repeșesc pe urma logofetului Gheorghii Ștefan pe Sculi și pe Iacomî, vîtafi de Aprođi, și pe Alexandru

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 297.

(2) Ὁρολόγιον μέγα, τροπάρια του τριωδίου, pag. 372. Veneția 1845. — Paul de Alep în Arhiva istor. a României, tom. I, part. I, pag. 74. — La 1653, Paștile aǔ fost la 10 Aprilie; așa dar ȕiua cînd a plecat din Iași, ca să aducă invasie străină în țeră, logofetul Gheorghie Ștefan, aǔ fost. 31 Martie 1653.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 298.

Costin, cu carte domnescă, să vie îndată logofătul la Curte. Domnul scrie și lui Stefan Serdariul să vie la Curte. Vasilie Vodă era în mare grijă mai cu osebire de lipsa din Iași a lui Stefan Serdariul, fiind atâtea oșți pe acele vremi și marginea totu pe sîma acestuș. Serdariul vine, Domnul îl cercetază, și el negă tot; dar aducîndu-se de față frații Ciogolea, totul se descopere. Iacomi, Sculi și Alexandru Costin, ajung la Roman cu ômenii lor, și de acolo trec la Bacău, după logofătul Gheorghie Stefan; dar aici îi întimpină străjile Ungurescî, și'î ia la gônă, împușcându-î cu pistolele. Iacomi Vătaful de Aprođi cade mort împușcat în gônă de străjile Ungurescî (1). În urma lor fruntea oștilor Ungurescî ajunge la Roman, iar Diicul Spătarul cu oștile Muntenescî trecuse Focșanî. Vêdînd aceste, Vasilie Vodă dă pe mîna Seimenilor pe amîndoi Ciogolescî și pe Stefan Serdariul, și i-au omorit nîoțea dinaintea jîtniței Domnescî din Curte, ca pe nisce tradatori.

Stefan Serdariul era mai înainte om sîrac. Vasilie Vodă l'au scos din obiele, și din sîrac l'au îmbogățit (2).

Adusese și pe Mogâlde, care era unchiu lui Gheorghie Stefan Logofătul; dar nu l'au omorit, numai l'au legat la pușci pînă la Hotin cu sine (3).

Miron Costin ne spune că mult au stăruit boerii și mai virtos Iordachi Cantacuzino Visternicul cel mare, să nu peră Ciogolescî și Stefan Serdariul; dar Vasilie Vodă, temîndu-se să nu facă și ei vr'o răscolă în Curte după apropiatul Ungurilor, i-au omorit. Miron Costin era pururea în casă la Iordachi Visternicul; în acea sêră Visternicul adormise fôrte tare, de mare scârbă ce avea; cînd au fost pe la mîdă-nîoțe, s'au deșteptat și dîndu-i-se scire de la Curte de perirea Ciogolescilor și a lui Stefan Serdariul, au suspinat de greú đicînd: «au perit boerii? ah! ce s'au făcut!» (4).

Spătarul Ciogolea era hîrbatul frumusei Dafinei din Țigănescî de lângă Tecuciú, care în urmă au fost Dîmnă Moldovei, luînd'o de soție Eustratie Dahija Voevod. Dîmna Dafina au fost femee nu numai fôrte frumîsă, dar și bună la sfaturi. (5)

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 300.

(2) Letop. Mold. I, 300.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 300.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 301.

(5) Constantin Căpitanu, Ist. Domnilor Țăr. Rum. în Magazin. Ist. tom. I, pag. 300. — Letop. Moldov. tom. II, pag. 4.

Vasilie Vodă se retrage la cetatea Hotinului cu toată casa, cu Curtea și cu boerii săi de Curte, și repede îndată pe Stamatie Hadâmul Vel postelnic, sol la Hatmanul Cazacilor Bogdan Hmelnițki, cuserul său, tatăl lui Timuș ginere-său, dându-î scire despre toate și cerând ajutor grabnic. Inima avuției lui Vasilie Vodă era în cetatea Neamțului; deci acolo au repezit pe Ștefăniță paharnicul nepotu-său, să apuce averea. Vasilie Vodă, sosind la Hotin, se așază cu tabăra sa aproape de cetate. Gheorghii Ștefan, se întrunește cu Ioan Kemeny și cu Diicul Spătarul la Roman, apoi calcă Iașii și cuprinde scaunul Domniei în Dumineca Floriilor 1653. Solul pe care l' trimisese Vasilie Vodă la Hmil Hatmanul, adică Postelnicul Stamatie Hadâmul, s'au întors înapoi, ori pentru că l'au împedecat Ștefan Părcalabul la Soroca, *orî de blăstêmata și lipsita hire de hadâm* (1) și aflând pe Vasilie Vodă în calea Hotinului, au părut pe Ștefan Părcalabul de Soroca de viclean. Vasilie Vodă au trimis îndată alți soli la Hatmanul Hmelnițki: pe Grigorie Comisul și pe Ștefăniță paharnicul nepotu-său și pe Neculaï Buhuș jîtniceriul, și le-au dat porunci să prindă pe Ștefan Părcalabul și să l' trimită legat de la Soroca la Hotin. Solii au trecut la Hatmanul Cazacilor, iar pe Ștefan Părcalabul l'au dat în sîma unora de Hâncesci, cari se ținea pe lângă Ștefăniță paharnicul, să l' ducă la Vasilie Vodă; dar Hâncescii l'au omorît pe cale, pentru lăcomie. Ștefan Părcalabul de Soroca era om de mirat la întregimea lui de sfaturi și de înțelepciune și întreg la fire; iar la trup era gârbov, ghebos și la cap cucuiat (2). Îndată după intrarea lui Gheorghii Ștefan Vodă, alergă din toate părțile, din țară, la Iași, *boerî doritorî de Domnie nouă, și glotîndu-se*, adică amestecându-se cu glôta (3), cu fel de fel de făgăduințe de fericire, de acele care obișnuit se dau și pentru care se și jură, spre a înșela pe cei proști, dar care în veci nu se împlinesc de cuminiți făgăduitori, — merg la Kemeny Janoș, strigând: *«Să ne fie Domn Ștefan Gheorghie logofetul!»* Kemeny Janoș le răspunde: *«Pre voe să vă fie, precum poftiți!»* Deci au mers Gheorghie Ștefan logofetul la biserică Sântului

(1) Se vede că *Hadâm* era o poreclă ce se da Postelnicului Stamatie.

(2) Letop. Mold. tom. I, pag. 301.

(3) A se *gloti*, a se *ingloti*, vroea să țină a se amesteca cu glôta, a ridica glôta și a se pune în capul glôtei. (Letop. Mold. tom. II, pag. 278 și tom. I, pag. 222, 223).

Nicolae *cu câtă-va glătă*, și Ghedeon Episcopul de Huși i-au făcut ungera și i-au citit molitva de Domnie, fiind Varlaam Mitropolitul Moldovei *eșit la munte* (1). Pentru acesta Gheorghie Stefan Vodă au avut tot-d'auna în mare trecere pe Ghedeon Episcopul, care au păstorit Eparhia Hușilor de la 1645 până la 1655, când cu ocazia paretisului Mitropolitului Moldovei Varlaam, rămând scaunul Mitropoliei vacant, Ghedeon prin acest favor deosebit, fu ridicat de-a dreptul la scaunul Mitropoliei Moldovei și Sucevei. Pe acest Ghedeon l-au trimis într'un rând Gheorghijă Stefan Vodă sol la Țarul Moscvei, cum se va vedea mai jos. Ghedeon au fost om cu noroc: fiind simplu monah la mănăstirea Secul, el fu înălțat, la 1645, la scaunul de Episcop al Hușilor de Vasilie Lupu Voevod. Cartea Domnăscă de la Vasilie Vodă din 11 Aprilie 1645 către Șoltuzii și Părgarii din târgul Hușii ȋice: *«M'am milostivit Domnia mea si am miluit cu ucel scaun de acolo pe rugătorul nostru Ghedeon Episcopul»* (2); acum, la 1653, Ghedeon cetia molitva de domnie și ungea Domn pe usurpatorul tronului lui Vasilie Lupu Voevod, gândindu-se la Mitropolia Moldovei, căci Mitropolitul Varlaam *era eșit la munte*, cea ce vra se ȋică, în limba Chronicarilor nostri, că fugise de scârba încălcării țerei (3).

Astfel au slătut Domn Moldovei Gheorghie Stefan, *la 1653 în Lunca patimilor*, adecă la 4 Aprilie 1653, căci Pascile, la 1653, au fost la 10 Aprilie (4). Veniră sfintele Pasci... Tôte clopotele trăgea de la amurg până la resăritul soarelui; era serbătore indoită: *Pascile și Domnie nouă!* Cu tôte aceste, scrie Archidiaconul Paul de Alepo, care se afla atunci în Iași, cu Patriarchul Antiohiei Macarie: *«era o serbătore melancolică, plină de frică și de tremur»* (5).

Acum Gheorghe Stefan Voevod era Domn Moldovei: invazia îl adusese, căți-va boeri și câtă-va glătă îl proclamase, și un

(1) Letop. Mold. tom. I, 302. Archiv. istor. a Român. tom. I, part. II, pag. 68.

(2) Melchisedek, Chronic. Hușilor, part. I, pag. 116—121.

(3) Letop. Mold. tom. I, pag. 200.

(4) Veđi A. Treb. Laurian, Calendar lunar și pascale. Bucuresci 1864. The travels of Macarius, Patriarch of Antioh, în Archiv. Istor. a Român. tom. I, part. II, pag. 74. — Letop. Moldov. tom. I, pag. 302.

(5) Archiv. Istor. a Român. tom. I, part. II, pag. 75.

ambitios călugăr îl unsese în numele lui Dumnezeu! El re-
peși îndată un corp de Unguri și de Munteni și o samă de
omeni de țără, cu Pătrașco Moreanul Hatmanul, să prindă pe
Vasilie Lupu Voevod, și cât pe aci era să pună mâna pe el(1).

Vasilie Lupu, pe lângă că a trimis soli la Hatmanul Cazacilor,
cerând ajutor, a trimis și pe Miron Costin la Leși, la Staros-
tele de Cameniță Petru Potoțki, tot după ajutor. Petru Potoțki
căduse odată rob la Tătarii din Crimea și Vasilie Lupu i-au
dat ajutor mare cu bani ca să-l scotă din robie. Dar Starostele
Potoțki era absent acum de la Camenița, și până când să so-
sescă, Vasilie Lupu primi scire că oștea lui Gheorghiță Stefan
vine asupra lui. Acum nepotul lui Vasilie Lupu sosise și adu-
sesse de la cetatea Neamțului averea sa cea mare. Vasilie Lupu
a stat la gânduri: să stea să dea răshoiu cu căli omeni avea
cu densus, sau nu. Boerii cei de scaun cu glotele lor era încă
cu Vasilie Vodă, precum și Boj Căpitanul de lefegii și Cara
Căpitanul de dărăbanii, și 60 de seimeni și un corp de 100 de
Nemți forte buni. Inșă Vasilie Vodă, vădend rēcēla multora,
și suspectand pe mulți dintre Căpitanii săi, căci luase bani de
la Gheorghiță Stefan logofetul, trece Nistrul cu averea sa, cu
Vornicul Toma Cantacuzino, cu fratele Măriei Sale Gheorghie
Hatmanul, cu lordaki Cantacuzino Visternicul și cu căli-va
boerii ce era strinși de casa lui (2); iar boerii cei-alalți toți,
și cu slujitorii cu tunurile, s'au întors, dice Chronicarul, spre
Iași, la Domn tinēr, adecă la Domn nou (3). Domn nou!...
vecinical vis și vecinical bucurie a tuturor alergătorilor după
oblăduire, a tuturor amestecătorilor de Domni, cum îi numesce
Chronicarul Nicolae Costin (4); ei n'au în minte obștescul bine,
înțeles prin acest proverb al poporului: «schimbarea Domnilor,
bucuria nebunilor» și prin acest vers al lui Prometeu :

ἅπας δὲ τραγὺς, ὄσις ἀν νέον κρατῆ (5)

Pentru ei Domn nou e tot-d'anna un *chilipir*; ceea ce n'au
putut smulge de la Domn vechiu, speră să smulgă de la Domn

(1) Jerlicz, Letopisice, în Archiv. ist. a Rom. tom. I, pag. 15, fragm. 4.

(2) Chronicarul polon Jerlicz dice: «La 1653 în luna lui Aprilie, Va-
silie Lupu fugi la Camienice, în Podolia, cu Dómna, cu copil și cu odó-
rele. (Archiv. istor. a Român. tom. II, pag. 15, fragm. 4).

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 303.

(4) Letop. Mold. tom. II, pag. 115.

(5) Ἀισχύλος, Πρωμηθεύς ὀσμώτης, v. 35.

noū, prefacându-se slugă credincioasă celui noū, precum se prefăcea slugă credincioasă celui *vechiu*, și așteptând prilejul să-l restorne și pe acesta, pentru alt Domn *mai noū*...

Boerii și cu slujitorii cu tunurile, se întorseră deci la Iași, la *Domn noū*, iar Vasilie Vodă trecu la Camenița Podoliei, unde au fost primit cu mare cinste de Starostele Petru Potočki. Aici sosia și Chronicarul Moldovei Miron Costin (1) cu veste că vine și Starostele de Camenița cu mari făgăduințe. Gheorghie Stefan Vodă domnea acum la Iași, aducând *boerilor și glótei* toate fericirile și toate amăgirile unei *Domni noue*. Dar abia trece o lună de zile, și Timuș Hmelnički trece Nistrul la Soroca, cu opt mii de Cazaci aleși și bine înarmați, și înaintează spre Iași, fără să mai aștepte pe socru-său Vasilie Vodă. Diicu Spătarul lui Matei Vodă, se întorsese îndată după izbândă, în Valahia, cu armata sa, căci Matei Basarab îi poruncise să se întorcă îndată, ca să nu se audă că au călcat Moldova, fără ordinul Sultanului; oștea Ungurască se întorsese și ea în Transilvania, *temându-se Kementi Janos de vr'o sminteală saū de vr'un viclesug de țără*, orî sciind soliile stăpănu-său lui Rakozzi la Hatmanul Hmelnički pentru Crăiea Leșască, că se ajungea atunci Rakozzi cu Hmil la Leși pentru Crăiea. Kementi Janos trimisese înapoi în Transilvania totă pedestrima sa de Nemți, pe la codrul Căpotescilor prin Cobăle drept la potica Oituzului. Numai singur Ioan Kementi, rămăsese în Iași, cu puțină călărime. Gheorghie Stefan Vodă, stringe cu grăbire 12,000 de oște de țără și ăasă de-asupra Popricanilor, nu departe de Copoți. Timuș ajunge la Popricani cu Cazacii săi și călă-va Moldoveni cari ținea cu Vasilie Lupu și sta pe lângă nepotul său Ștefăniță paharnicul din Hâncesci, cu un corp din Hâncesci, și cu călă-va Cerkezii de ai lui Vasilie Vodă, cari toți mersese cu boerii cei trimiși de Vasilie Lupu după ajutor la Hatmanul Cazacilor. Timuș bate avangarda de Darabani a lui Gheorghie Stefan; Kementi și Gheorghie Stefan trag oștea lor spre Iași, dar din ea *mulți lăsând ostenia*, fug noaptea pe la casele lor; a doua zi Timuș cu *tabăra legată*, purcede drept asupra lui Gheorghie Stefan Vodă spre Iași. Vedând că li se împușineză oștea, Gheorghie Ștefan cu boerii săi și Kementi în drumul Iașilor până între vii, iar dintre vii iaă Bahluiul în

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 304.

sus și fug (1). Paul de Aleppo ne descrie această bătălie dintre Timuș și Gheorghie Stefan Vodă, bătălie pe care el și cu Patriarchul Macarie, au privit-o din vârful clopotniței mănăstirei sfântului Sava din Iași, unde era gazda Patriarchului (2). Timuș intră în Iași cu oștea sa, și ocupă curtea Domnăscă, pe care nu de mult o făcuse ca de iznăvă Vasilie Lupu Voevod (3). Timuș însemnă venirea sa în Iași prin mari crușimii: chiar Moldovenii nu fură crușăți, orașul fu jăfuit, iar târgușorele și satele ce scăpase mai înainte de Tătari perea acum din mâna Cazacilor (4). În urma lui Timuș, Vasilie Vodă sosind cu casa și cu boerii săi, de la Cameniță, se așează pe tronul său, iar Timuș se mută cu tabăra sa la Galata. Gheorghie Ștefan Vodă fuge cu Kemeny Ianoș până la Troțuș. De la Troțuș Kemeny Ianoș trece în Ardeal. Pe aicea «pe la *târgurile Ocna și Troțușul* merge drumul cel mai drept din Moldova la Ardeal» (5). Iar Gheorghie Ștefan Vodă a apucat de acolo în jos pe apa Troțuș, și a trecut prin Focșani în Valahia, puindu-și nădejdea în Matei Vodă și în ura, de acum neîmpăcată, dintre Vasilie Lupu și Matei Basarab. Gheorghie Ștefan Vodă a fugit cât mai tare în Valahia, aflând că hatmanul său Petrașco Moreanul a fost ucis de țărani ce se strinsese în jurul lui Ștefăniță paharnicul, nepotul lui Vasilie Vodă, și că Nemții din străjile lui Kemeny, trimise înainte de la Iași, prin strimtori, au pățimit multe de la șangăii de la Ocna, în cât a fost siliți să fugă în toate părțile, lăsând și tunurile și bagagele lor prin munți. Șangăii ucidea și tăia pe Nemții lui Rakozzi, intrând într'ansii cu cöse și cu topore lungi în codă, cum au ei, și au perit mulți nemți, și abea s'au desbărat de Șangăi o parte din ei, și au trecut peste munți în Ardeal (6).

Mulți Moldoveni din tabăra lui Gheorghie Ștefan Vodă au perit de mânele Cazacilor lui Timuș. Mulți, mergând să se închine și să ceară iertare la Ștefăniță paharnicul, nu ajungea

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 305.

(2) Archiv. istor. a Român. tom. I. part. I, pag. 62, 76, 86.

(3) Intre anii 1638—1640, a restaurat Curtea Domnăscă din Iași, Vasilie Lupu (Miron Costin, Letop. Moldov. tom. I, pag. 283).

(4) Jerlicz, Letopisice, Arhiv. Istor. a României tom. I, pag. 15. fragm. 4.

(5) Cantemir, Descrierea Moldovei, pag. 37.

(6) Miron Costin, Letop. Moldov. I, 296—308.

până la Stefănișă, căci Cazacii întâmpinându-î, îi omora. Intre cei omorâți au fost și Tăutul Armașul. Aicea Miron Costin face următoarea cugetare foarte dréptă : «După această isbândă a lui Vasilie Vodă, să fi întors el pe ginere său inapoi în țara Căzăcescă, și să se fi așezat cu puza trebilor la Impărăție, întărindu-se cu slujitorii străini, cum avea avuție, nime nu ar mai fi venit asupra-î; și așa sfătuia pe Vasilie Vodă o sémă de boeri.» Dar în dorința sa de răsbunare contra lui Matei Vodă și contra lui Rakozzi și comptând prea mult pe Cazacii lui Timuș și pe țile norocite, Vasilie Lupu Vodă gătesce iar ôste să plece pentru a treia ôră (1) asupra lui Matei Basarab, «dând scire (dice Chronicarul) să încalece tot omul, iertând pre toți de tôte greșelile, măcar și împotriva Domniei de are fi greșit cine-va».

Tôte planurile sale măgulitoare și drăgălașe îi venise iar în minte lui Vasilie Vodă. Matei Vodă, aflând de risipa lui Gheorghită Stefan Vodă, și temându-se de o invasie în Valahia, trimite pe spătarul Diicul să strângă tótă ôstea de pe marginele țerii sale, și să stea la hotar, între țeri, de stréjă, cu Gheorghită Stefan Vodă ciracul lui. Vasilie Lupu Domnul Moldovei plécă asupra lui Matei Basarab cu Timuș ginere-său; ei avea peste tot o ôste de 20,000 de ômeni Moldoveni și Cazaci. Vasilie Lupu avea și un corp de Nemți. Gheorghe Stefan Vodă avea cu sine un corp de 300 de ômeni aleși cålăreși și călî-va feciori de boeri tineri. Stréja lui Gheorghe Stefan Vodă și a lui Diicul spătarul inaintând, s'au arătat în gara Berheciului, mai sus de Tecuciù, dar ômenii lui Vasilie Vodă i-au luat pe fugă și i-au risipit. Apele Siretului venise mari dar în două țile ôstea lui Vasilie Lupu face poduri pe vase pe Siret, și trecend dincolo, intră prin Focșani în Valahia; Moldovenii fără de nici o milă dau foc Focșanilor, și Cazacii lui Timuș, ori pe unde ajungea, fuma casele bieților locuitori nevinovați, odăile și hrana. Diicul spătarul sta la Milcovul cel mare cu temelia oștilor sale. Moldovenii bat pe Diicul spătarul la Focșani și la Șioplea și trec biruitori din-colo de Milcov și de Râmnic. Vasilie Vodă cu Timuș apucă spre Târgoviște, stricând și ardend tot ce găsea în calea sa. Matei Vodă, vedend peirea Valahiei, iese din Târgoviște cu un corp de armată, și se așeză la o poenă, între Ialomița și un pârău foarte tinos și

(1) Miron Costin, Letop. Mold. tom. I, pag. 309.

rēu de trecut, la un sat numit *Finta* sau *Hinta*, de pe părțile cu acest nume. Aicea. după o luptă crâncenă și infricoșată, în ziua de 17 Mai 1653, Moldovenii și Cazacii sunt bătuți cu desăvârșire. Matei Vodă e rănit, *stricat la picior* de un glonț *apropo de închicatura genunchiului*, și din acea rană i s'au scurtat țilele (1). Etă cum descrie eșirea din Târgoviște și rănirea lui Matei Basarab, Arhidiaconul Paul de Aleppo. «Matei Vodă eși contra lui Vasilie Vodă, cu o mare armată de Munteni, Unguri, Sârbi, Greci, Arnăuți, Bulgari și Turci. Oștirea lui Vasilie Lupu s'au repeșit asupra lor ca lei, făcându-și drum până la Cortul lui Matei Vodă. Matei Vodă fu inpușcat la picior cu un glonte, carele trânti jos și calul său; în această stare el s'au apērat singur cu sabia, apoi trase de pe picior cisma, ce acoperea rana, și pe dată încălecând pe un alt cal, se aruncă din noū în luptă» (2). Cum putea să nu biruască o armată care-și apēra țera, și care era condusă de un asemenea Eroū! *Trei mii de omeni* au cădut morți în acea țicigătore de frați, 17 Mai 1653, de amândouē părțile! Din boerii Moldoveni, au cădut omeni însemnați: *Bucium Stolnicul*, lovit de tun și *Christodul Căminarul* (3). Vasilie Vodă să risipește; iea câmpii pe la Gradiște, trece Siretiul la Vădeni, apucă drumul Galașilor, și se întorțe la Iași cuprins de o adâncă mâhnire și pōte chiar de căință. Peste câte-va țile Timuș se întorțe grabnic în țara sa (Iunie 1653).

Isbânda lui Matei Vodă de la Hinta, s'a datorit nebuției lui Timuș și bărbăției lui Matei Vodă. Timuș *om în firea hurelor sēlbatice*, nici asculta de sfaturi, nici se gândea ce făcea; el nici vorbea cu nime nici întreba de Polcovnicii săi, și nici de Vasilie Vodă asculta (4).

Am văduț mai sus (pag. 53) că Vasilie Lupu Vodă, aflând trădarea lui *Stefan Serdariul* (5), i-a tăiat capul. După legile și obiceiurile Moldovei și ale Valahiei, un trădător al Domnului său, pe lângă că pierdea viața, i se confisca și averea. Ste-

(1) Constantin Căpitan, în *Magasin. istor.* tom. I, pag. 301. — Șincai, *Chronic. Român.* tom III, pag. 59. *Letop. Mold.* tom. I, pag. 309, 312-313.

(2) Arhiva Istorică a României, tom. I, parl. II, p. 79.

(3) Familia *Christodul* se vede și în țilele lui Mihai Racoviță Voevod la 1717: *Christodul cămăraș de Ocna* (*Letop. Moldov.* Tom III, pag. 121).

(4) *Letop. Moldov.* I, pag. 311.

(5) *Serdar* era Comandant unui Corp de armată (Veđi supra, pag. 53).

fan Serdariul era proprietar moșiei Volosenii din ținutul Fălciu. In urma trădării sale, moșia sa devenind *domnescă*, acum la 1653, Vasilie Lupu Voevod a dăruit-o lui Racovița Cehan pe care îl făcuse mare Logofet în locul trădătorului Gheorghiță Stefan. Un uric de la Vasilie Lupu Voevod, scris românește din 9 Iunie 7161 (1653) din Iași, dice : «dăruiesc lui *Racovița Cehan Vel Logofet* cu un sat anume Volosenii (ținutul Fălciu) care sat l'a-ŭ ținut, *acel căne neiertat Stefan Serdariul*, și acela sat a-ŭ fost mai dinainte vreme a lui Ionașco Cehan ce a fost unchiu Domnia sa lui Racovița Vel Logofet. «Drept aceea m'am milostivit și am luat acel sat, carele mai sus scrie, de la *acel căne de la Stefan Serdariul*, pentru căci s'a-ŭ rădicat asupra Domniei mele, și l'am dat acestui boiaru carele mai sus scrie Racovița Vel Logofet ca să-i fie direaptă moșie și ocină și D-sale și feciorilor» (1).

Gheorghiță Stefan Vodă, ne putându-se odihni în Valahia, la Curtea lui Matei Basarab, de dorul Domniei Moldovei, pe care abea o strânsese în brațe, și-î fugise ca o nălcă, cere și căpătă din nou ște de la Matei Vodă, călcă iarăși Moldova, și se așeză la *Răcăciuni*, satul său de o dinioră (2), așteptând ajutor și de la Rakozzi II din Ardel.

Apröpe de Faraoni, la *Valea Sacă*, ștea lui Gheorghiță Stefan Vodă, bate pe Orheenii lui Vasilie Lupu Voevod, și straja lui Gheorghiță Stefan se mută la *Săboani*, mai sus de Roman. Gheorghiță Stefan Vodă, cu temelia ștei sale, se mută din Răcăciuni la Bacău. Aici i-a-ŭ sosit ajutor de la Rakozzi, Stefan Pelki (3), cu un corp de Transilvăneni. Trimețend ajutor lui Gheorghie Stefan Vodă, Rakozzi a-ŭ făcut cunoscut

(1) Acest uric se păstrează în original la Ministeriul Domeniilor, unde s'a-ŭ găsit de D. V. A. Ureche, care a-ŭ bine-voit a m'î comunica în copie.

(2) Gheorghiță Stefan Vodă mai avea moșia *Buculescii* (pe Bistrița), *Bogdana*, *Cașinul*, *Mihiesci* și multe alte sate și moși, fiind cel mai bogat dintre toți Moldovenii, pe vremea sa. (Letop. Moldov. tom. I, pag. 297—323. — Archiv. istor. a Rom. tom. I, pag. 108). Moșia Valea Sacă, din ținutul Bacău, cu sat și cu vecini a-ŭ fost tot moșie a Căiarescilor. Căiarescii a-ŭ dat'o zestre jupăneșei Visternicului Toader Paladi din neamul Căiaresților, și la Domnia lui Mihai Racoviță Voevod acest Domn a-ŭ dat'o lui Iordachi Ruset Medelnicerul, pedepsind pe Căiaresci cu confiscarea, cum dovedesc o carte de judecată a Divanului Veliților boerl din 25 Martie 7250 adecă 1742. (T. Codresco, Uricarul tom. II, pag. 244—246).

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 318.

tot o dată Regelui Poloniei Ioan Cazimir, pricinele pentru care
 aŭ trebuit să se rădice contra lui Vasilie Lupu, și l'aŭ rugat
 să nu ajute pe Lupul, ba încă să se silască să impiedice pe
 Cazaci și pe Tătari de a-i da ajutor. Regele Poloniei, apro-
 bând purtarea lui Rakozzi, se găti și el ca să tăbărase la
 Zabanică sau Zvancea (1). Vasilie Vodă iese din Iași cu 6,000 de
 omenî spre Târgu-frumos la *Sirca*, unde s'aŭ întimpinat cu
 Gheorghiiță Stefan, și aice se încinge o luptă sêlbatecă, care
 avea să hotărăscă a cui va fi Domnia Moldovei. Chronicarul
 Miron Costin nu se pôte opri de a se mira de bărbăția
 lui Vasilie Lupu Vodă : «noî, măcar că am fost datorî (dice
 el) cu pomenire lăudată mai mult lui Gheorghie Stefan Vodă,
 de la carele multă milă am avut, de cât lui Vasilie Vodă, de
 la carele multă urgie părinții noștri aŭ petrecut, iar dreptatea
 socotind nu pociu scrie într'alt chip». Vasilie Lupu era ne-
 contenit în fruntea ôstei sale, *învețând* singur, *mutând stêgu-
 rile și îndemnând*, cum se exprimă Cronicarul. Gheorghiiță
 Stefan Vodă sta de parte, lăsând altora comanda și pri-
 mejdiile. Ôstea lui Vasilie Vodă, era mai multă și mai tare
 de cât ôstea lui Gheorghiiță Stefan Vodă, dar *oștenii lui
 Vasilie Lupu era toți îndoiti și firea nêmului lacomă la în-
 noiturî*, dice Miron Costin (2). *Lacomă la înnoiturî!...* Așa dice
 și Chronicarul Niculae Musta care aŭ stat dieac stari de Divan
 în Moldova : «boerii nu se mai sătura de Domni, unii cu un
 Domn trăgea, alții pre alt Domn să rădice din ceî mazili
 umblă» (3). Așa și la 1613 : Boerii Moldovei Vasilie Strocicî logo-
 fêtul, Balica Hatmanul, Kirița postelnicul, Miron Stolnicul, și Nistor
 Ureche, tatăl lui Grigorie Ureche Chronicarului Moldovei, omenî
 de casa lui Ieremia Movilă Voevod, pribegise în Lehia cu Iere-
 mia Vodă, după numirea la Domnia Moldovei a lui Stefan
 Tomșa Voevod. Potocki, cumnatul lui Constantin Movila Vodă,
 se hotărăsce să calce Moldova împreună cu Constantin Vodă
 și cu Alexandru Vodă frate-sêu, ca să isgonescă din Domnie
 pe Stefan Tomșa ; toți boerii pribegî se unise cu Polonii, —
 toți afară de Nistor Ureche, care le dicea «*să lasc să se mai
 îvehescă* domnia lui Stefan Tomșa Vodă, că acum fiind dom-

(1) Șincai III, 55.

(2) Letop. Moldovei tom. I, pag. 315, 316.

(3) Letop. Moldovei tom. III, pag. 46.

nie nouă, *Moldovenii sunt de hire pururea la domnie laconă* (1).

Ostea lui Gheorghie Stefan Vodă bate pe a lui Vasilie Lupu, și Vasilie Vodă, invins se retrage. Gonașii lui Gheorghită Stefan îl fugăresc până aprôpe de Prut, ca să'l prinďă, dar Vasilie Vodă, apărat vitejesce de suita sa, compusă din căți-va slujitorî și căpitanî, scapă la gônă, și în această gônă au căđut morți dintre ômenii săi mai însemnați *Nichita Vameșul și Isar Clucerul* (2), și s'au prins viu Gheorghie Hatmanul, fratele lui Vasilie Vodă, căđut cu calul la pogorăș (3). Vasilie Lupu, scăpând peste Prut, au trecut Nistrul la Rașcāv, de acolo se mută la Volodijin, oraș căzăcesc, și de aice au trimes sol pe Iordachi Vistierul la Hatmanul Hmelnički după ajutor. Ear pe Dômnă, pe fiul său Ștefănucă Voevod, cu averea sa, îi trimisese de mai nainte, în siguranță și pază bună, la cetatea Suceveî, poruncindu-le a suferi cu răbdare, și a ținea lupta, până ce el va veni în ajutorul lor cu putere mai mare.

Acastă catastrofă au fost prevestită, ăice Arhidiaconul Paul de Alep, prin «semne rele : nopțile din urmă erau tot tunete și fulgere, părăie de plôie și de pētră, cu așa mulțime și putere, în cât noi ăiceam : «de sigur au sosit ciasul de apoi» ! Trăsnetul căđu pe cupola cea mare de lemn a bisericeî din mănăstirea Santa Paraschiva, închinată muntelui Sinai, și aruncă jos vârful cu crucea, înfigăud'o adâne în pământ; un alt trăsnet căđu pe grajdurile Curței Domnesci; o mulțime de case fură arse; fulgerile flăcărau ca săbiile și se vedeau pe cer nori în formă de cetăți și de bătălii. Tôte acestea prevesteau învingerea lui Vasilie Vodă.» (4)

Ast-fel Gheorghie Stefan Vodă, pune piciorul de al doilea pe Domnia Moldovei. În luna lui Iulie Gheorghită Stefan Vodă, Matei Basarab și Rakozzi II trimit soli în grabă mare la Leopoli, cerënd pretenia și alianța Regelui Poloniei și propuindu'i tot felul de servicii (5). Vasilie Vodă cere din nou ajutorul

(1) Letop. Mold. I, 230.

(2) *Isar Clucerul* au fost de mare folos lui Vasilie Vodă, când mijloeca să împace pe Turci cu Muscali prin retrocedarea Asacului. Isar era solul de încredere care mergea și venea trimis de Vasilie Lupu Vodă la Muscali, în această afacere (Letop. Moldovei tom. I, 276.)

(3) Letop. Moldovei tom. I, pag. 316.

(4) Arhiv. Istor. a Român. tom. I, part. II, pag. 81.

(5) Jerlicz, Letopisice, în Arh. ist. a Rom. Tom. II, pag. 15 fragm. 5.

Cazacilor. Timuș cu 2000 de oameni sa intră din nou în Moldova (Iulie 1653), ducând și *2000 de Tătari-Nogați*. Timuș spulberă un corp de 2000 de oameni al lui Gheorghieș Stefan Vodă, la Soroca, pe Nistru; iar Vasilie Vodă stă în Rașcov cu cei *2000 de Tătari* (1). Timuș înainteză spre Suceva din biruință în biruință, și se așază făcând șanțuri împrejurul Cetății; dar după el se ia o armată de 20,000 de Moldoveni, Munteni, Transilvăneni și Poloni. Acum se *adaogea fara pretutinderea la Domn nou...* (2), țice chronicarul. Timuș n'avea de cât nouă mii de Cazaci. Gheorghieș Stefan Vodă, primind ajutor și de la Regele Poloniei I6n Cazimir un corp de armată Polonă, sub comanda principelui Dimitrie Vișnevețki Castelanul Cracoviei și a Polcovnicului Condrațki, impresoră cetatea Sucevei și șanțurile Cazacilor, în Septembrie 1653 (3). Gheorghieș Stefan Vodă, mergând asupra Sucevei, aș descălecat la un sat apr6pe de Suceva, anume Scheia, în casele boerului Toderașco Logofetul, și a început a bate cetatea Sucevei cu tunuri aduse de la Hotin și de la Iași (4).

Atât Craiului Leșesc Ioan Cazimir, cât și lui Rakozzi II, li era urât acum Vasilie Lupu Voevod, pentru înrudirea și legătura sa cu Cazacii. Rakozzi trimisese ajutor lui Gheorghieș Stefan Vodă pe Stefan Petki cu toți Secuții, ca 4000 de oameni, iar Regele Poloniei pe vestitul Polcovnic Condrațki de la Camenița cu un corp de 1000 de Poloni călări. Acum se apropia și Gh. Stefan Vodă mai mult de Suceva, descălecat apr6pe de tabăra leșască; și pe când se urma astfel asediul Sucevei, Ioan Cazimir Regele Poloniei se pogora cu 40,000 de oameni asupra Cazacilor și năvălea în țara lor, și tot atunci, primind un sol de la Gheorghieș Stefan Vodă la Halici pe Nistru, îi mai trimise un ajutor de 600 Nemți cu 4 tunuri și cu o pivă, sub comanda polcovnicului Dinof, iar Rakozzi îi mai trimitea ajutor puternic pe însuși Kemeny Janoș cu 6,000 de Unguri (5).

Timuș apăra Suceva cu o bărbăție nepomenită, timp de trei luni și mai bine, luptându-se de la o vreme și cu lipsa. Cazacii,

(1) Greșesce Post. Manolaki Drăghici când pune 20,000 de Tătari (Istor. Moldov. tom. I, pag. 196, Iași 1857.)

(2) Letopisețul Moldovei tom. I, pag. 317.

(3) Jerlicz, în Arhiv. Ist. a Român. tom. I, pag. 16 fragm. 6.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 317.

(5) Letop. Mold. tom. I, pag. 317. 320, 321.

închiși din toate părțile, frigea și mânca peile de cai morți, o-pincă și rădăcină (1). Cazacii se bătea ca lei, și năvălea des contra împresurătorilor. Chronicarul dice : «Czacii, de unde bătea tunurile mai tare, făcea năvălă locmai acolo, de unde bătea tunurile : așa este hirea lor nevrântă și nespăimată»... (2) Corpul de Tătari ce vinea cu Vasilie Vodă, îl părăsi la Rașcov, câte-va zile după înaintarea lui Timuș spre Suceva, după ordinul ce primise șeful aceluși corp Șerim-bei, care 'i da scire de la Hanul Tătarilor că are resboi cu Craiul Leșesc. În noaptea de 16 Decembrie 1653, trei prizonieri poloni, pe cari Timuș 'i scăpase de la moarte, fug din Suceva, alergă la șeful lor Principele Dimitrie Vișnevețki, și-î denunță locul unde sta obiceiuit *fericitul său rival* hatmanul Timuș Hmelnițki ; într-o clipelă toate tunurile Polonilor se îndreptă și fulgeră spre acel loc. Timuș cade rănit de o bombă și more peste trei zile în brațele socrei sale, Domnei lui Vasilie Lupu, scriind tatălui său, Hatmanului Bogdan Hmelnițki să vie să scape pe Cazacii și cetatea Sucevei, dar Bogdan Hmelnițki nu putea veni în ajutorul celor închiși la Suceva din cauza taberei leșesci de la Svancea (3).

Cel de pre urmă suspin al lui Timuș au fost îndreptat către iubita sa soție *Domnița Ruxanda*, de pe care până astăzi una din Monastirile de lângă Iași poartă, se dice, numele de *frumôsa*, pentru că în acea Monastire, *frumôsa* Domnița Ruxanda au stat câte-va zile cu soțul ei Timuș după nuntă, până ce au plecat la Don (4). Vasilie Vodă au avut, cum dice Chronicarii noștri, două fete, dar arhivele Veneției și pictura din mănăstirea Golia ne dovedesc că a avut trei. Pe cea mai mare, *Domnița Maria*, o luase de soție, la 1645, marele Voevod al Litoviei Principele Ianăș Radzivil ; nunta s'a făcut în Iași, și Miron Costin ne face descrierea acestei serbări (5) ; după cea mai mică, *Domnița Ruxanda*, se îndrăgostise Principele Dimitrie Vișnevețki Castelanul Cracoviei, care acum, spre reșbumare, impresura Suceva, dar Vasilie Lupu a fost silit s'o

(1) Letop. Mold. Tom. I, pag. 321.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 251. 252.

(3) Șineai, Chr. tom. III, pag. 55.

(4) La mănăstirea *Frumôsa* era și case Domnesci : *Casele Domnești de la Frumôsa* (Letop. Moldov. tom. III, pag. 202).

(5) Letop. Moldov. tom. I, pag. 284.

dee, cum am ȕis mai sus, de soție, la 2 Iunie 1652, Hatmanuluî Timotei Hmelniŕki, numit de Chroniclele năstre *Timuș Hmił*, ca să scape Moldova de foc și de sabie. Cu tătă părerea de rău a luî Vasilie Lupu Vodă, cu tôte sfaturile luî *Cotnarowski pisarul Domnesc*, a luî Toma Vornicul și a luî Iordaki Visternicul, care sfătua pe Vasilie Vodă să nu dee pe Domnița Ruxanda după Timuș (1), Vasilie Vodă a trebuit să subscrie, în primăvara anuluî 1651, următorul tractat de pace în patru articole, scris latinesce de însuși Hatmanul Bogdan Hmelniŕki cu laconismul său obiĕnuit :

I. Princeps Moldaviae, Moldaviam pleno jure obtineto.

II. Filius Chmelnicii Principis Moldaviae gener esto.

III. Tartaris Cosacisque nunc sexcenta millia thalelorum numerato.

IV. Polonis nequaquam faveto. (2)

Acum Dimitrie Vișneveŕki își resbunase : Timuș nu mai e-sista, lovit de tunurile sale, și Vasilie Lupu era risipit... resbunare nedrăptă : căci ce putea să facă mai mult Vasilie Vodă de cât să-și primejdnească prin reshel corăna și țara sa refu-sând a-și da fata după Timuș, ca s'o deie, precum și el dorea după Principele Vișneveŕki?... dar sôrtă armelor, *ultima ratio Regum*, hotărăse în partea luî Hmelniŕki.

După mórtea luî Timuș, Cazaci, obosiți de un asediū de mai bine de trei luni, închină cetatea Sucevei luî Gheorghiu Ștefan Voevod, în ziua de 9 Octombrie 1653 (3), cu condiție ca să le fie învoit să iasă din ea cu armele lor și cu trei tunuri, luând cu dinși trupul Hatmanuluî Timuș, ca să 'l ducă în țara lor, iar ei să predeie luî Gheorghie Ștefan Vodă pe Dăna luî Vasilie Lupu, cu tôte bogățiile luî din Suceva și cu fiul luî Vasilie Lupu, Ștefanucă Voevod. Regele Poloniei cu armata sa tăbărăse întâiu sub Camenișă, apoi se mută la Zvanca.

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 308.

Insemnăm aicea pentru aceia care se ocupă de anticitățile năstre că, precum se vede și din acest pasagiū al Chronicelor năstre, demnitatea de *pisar Domnesc*, adecă secretar saū scriitor Domnesc, era o demnitate mare. *Pisarul Domnesc*, scriitor saū secretar intim al Domnuluî, care în timpii mai noi se ȕicea și *Logofăt za taina*, adecă logofăt de taine, făcea parte din boeriū Divanuluî Domniilor.

(2) Apud Vaillant, La Romanie, tom. II, pag. 39, 40. Paris 1844.

(3) Szalárdi Iános, apud Șincai, Chronic. Rom. Tom. III, pag. 58.

Hanul Tătarilor și Hatmanul Bogdan Hmelnițki cuprind câmpia Cameniței, neîndrăsnind să se măsore cu Polonii, dar socotind să 'i nămândescă; însă pe Poloni îi hrănea Moldova, și aceeași armată Ardelenescă, Muntenescă și Moldovenescă, care au supus Moldova lui Gheorghe Stefan Vodă, s'au dus în acest an 1653 și în ajutorul Polonilor în Ucraina asupra Cazacilor. Hanul propune pacea, și aicea sub cetatea Camenița, Sefer Gazi Vizirul Hanului, și Cancelarul Poloniei incheie pacea (*pacea de la Scaniț sau Zrancea*). Oștile se întorc fie-care în țara sa; Kemeny Janoš s'a întors și el în Ungaria (1). Pentru această, la 23 și 30 Iunie 1654, Dieta Polonilor acordă, spre recunoștință că au bătut pe Cazaci, *indigenatul*, și *primescce între nobilii Poloniei* pe Gheorghie Rakozzi II, pe Francisc fiul său, pe *Gheorghiițu Ștefan noul Domn al Moldovei*, și pe Ioan Kemeni (2).

Vom vedea peste doi ani, ce dușmanî grozavî urma să fie Poloniei acești indigenați cu atâtea laude!...

Gheorghe Stefan Vodă, coprinzând Suceva, taie capul lui Ștefaniiță Paharnicul feciorul lui Gheorghe Hatmanul, fratele lui Vasilie Vodă (3); pune mâna pe Dòmna lui Vasilie Lupu și o trimete în robie la un sat al său depărtat, la Buciulești, pe Bistrița, cătun din comuna Podolenii de astăzi, în județul Neamțu plaiul Bistrița; *sprintecă nasul* lui Ștefanuță Vodă fiul lui Vasilie Lupu, fiul său, *ca să nu pătă domni nici o dată*, și ica în partea sa a patra parte din bogățiile lui Vasilie Vodă din Suceva, iar trei părți le imparte între aliații și ostașii săi. Se țice că Gheorghie Stefan Vodă, puind mâna pe Dòmna lui Vasilie Vodă, ar fi siluit'o, (faptă vrednică de un biruitor nedem și înjosorit) — țicend că 'și întorece aceia ce făcuse Vasilie Lupu Vodă cu jupăneșa lui (4). Un contimpuran, Paul Arhidiaconul lui Macarie Patriarchul, care se afla atunci în Mol-

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 324-323.

(2) In Dogiel, Cod. Diplom. Regni Poloniae, et Magni Ducat. Litvaniae, găsim diploma *indigenatus Georgii Stephani Palatini Moldaviae* cu data 30 Iunie 1654. Tom. I, pars. I, II, pag. 621-623. Vilnae 1758. Veți și Șincai Chonic. Rom. tom. III, pag. 63.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 325.

(4) Constantin Căpitanul, Istoriile Domnilor Țării Romănești, în Magazin istor. pentru Dacia tom. I, pag. 303.—Miron Costin, Letop. Moldov. tom. I, pag. 206, § 32.

dova, dice : «Gheorghică Stefan Vodă apucă tot avutul lui Vasilie Vodă cu toate grămețile și tesaurile de aur și de argint de o valoare necalculabilă, armure, garderobă, giuvaere, blane de samur, mărgăritare și alte lucruri de preț, *mai multe de cum ar putea avea un împărat*. La primul transport al averii lui Vasilie Vodă de la cetatea Hotinului la Camenița, era cu dînsul călî-va din compatrioții noștri în calitate de garde, cari ne-au spus că de pe mal lucrurile fură încărcate în o sută de care, fie-care tras de 12, 10 sau 8 cai, și acelea toate erau numai aur, argint și rarități. El avea un număr de comore pe sub pământ, vechie de 20 de ani și pe care acum le scose : era între altele 35 blane de samur ; despre una din acestea, călî-va din suita sa personală mi-au spus că o făcuse pentru sărbătorea Paștilor, cusută în aur, împodobită cu mărgăritare și pietre de mare preț, costând 35,000 de galbeni. Această bogăție nu e de miral, știindu-se că o adunase în timp de două-șeci și patru de ani. El mai poseda tesauri mari în Polonia, în Germania, în Veneția și aiurea» (1). În zilele domniei sale, Vasilie Vodă deschisese minele de aur și de aramă de la Băiș, și Moldova se îmbogățise ; acele mine devenise marele izvor al averii Moldovei de atunci (2).

«De aș fost când-va vremi fericite, dice Miron Costin, acestor părți de lume, Moldovei și Poloniei, atuncea aș fost. Țara Leșescă era plină de aur care izvorea din Moldova cu boi de negoț, cu cai, cu miere, și aducea din acea țară tot aur și argint ; putea-voiă dice că săraci nu se afla pe acele vremi, doar care nu 'și vra să aibă. Țara Leșescă la acea scară de fericire se înălțase, care nici o Crăie de pre acele vremi nu-i era din protivă așa în bine și în desmerdăciune în țera Leșescă și în țara noastră» (3).

Lingușitorii sfătuia pe Gheorghe Stefan Vodă, să ucigă pe Ștefănuță Voevod, fiul seii, captivul de la Buciuștii ; el însă le răspundea, în beția triumfului : «om muri noi până atunci, până va eși unul ca acesta la domnie», căci Ștefănuță Voevod era încă copil mic de 12 ani, fiind născut la 1641, cum am șis mai sus. Dar prorocia lui Gheorghică Stefan Vodă, nu s'au

(1) Arhiva istorică a României, tom. I, part. II, pag. 85.

(2) Vaillant. La Romanie II, 46.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 28. 3

împlinit, căci la 1660—1662 pe tronul Moldovei era tocmai Ștefănuță Vodă, acest prizonier de la Buciuiești, cu nasul spinlecat, și lată-său trăind încă, avea fericirea de a-l vedea pe fiul său, Domn, când Gheorghii Ștefan Vodă, trăia din pomană pribeag și amărît în Pomerania!...

La Buciuiești Gheorghie Ștefan Vodă, ținea captiv și pe Toma Cantacuzino Vornicul, prins la Sucéva, și pe Iordaki Cantacuzino, adus din Polonia în țară prin înșelăciune, și-l purta nopțile cu luntrele pe apa Bistriței, amenințându-l că-î va resturna în Bistrița, desbrucându-l de toată averea lor, moșii, hațne, odøre, bucate, și bani gata, nouă-șeci de miș de galbeni de aur Ungurești. La Buciuiești Gheorghie Ștefan Vodă au trimis în cele din urmă pe Armașul său cel mare Grigore Hașescul, ca să 'l omore; iar armașul, luând bani de la dênșii, nu i-au omorât îndată, ci au mai întârziat. Decî, prinșând de veste Constantin Cantacuzino, fratele lor, Postelnic mare al lui Constantin Basarab Voevod, s'au rugat Domnului său să trimită cărți lui Gheorghie Ștefan Vodă pentru frații săi să nu 'l omore; și ast-fel, numai după intervenirea Domnului Valahiei Constantin Basarab, care a amenințat pe Gheorghie Ștefan Vodă, trimițându-l din București declarație de rebel prin Căpitanul Badea Contes Bălăceanul, poreclit cu această ocașie de Munteni *Ușurelul*, pentru că într'o zi și într'o noapte au ajuns din București la Iași, — i-au liberat, și le-au dat înapoi numai moșiile, lăsându-l să mergă în Valahia la fratele lor Constantin Cantacuzino, postelnicul cel mare al lui Constantin Basarab (1). Aici în Buciuiești Gheorghie Ștefan Vodă au omorât cu mare munci, dice Chronicarul, și pe Alexandru paharnicul și pe

(1) Șincai, Chron. Românilor, tom. III, pag. 62—63. Istoriile Domnilor țerei Românești. de Constantin căpitanul, în Laurian și Bălcescu. Magazin istoric pentru Dacia tom. I, pag. 307. București, 1815. Ioan Neculce, în Letop. Moldov. tom. II, pag. 206 § 33.

După căderea lui Gheorghie Ștefan Vodă, Iordake și Toma Cantacuzino au luat cu judecată toate moșiile Cîaureștilor, pentru prada ce le-au făcut Gheorghie Ștefan Vodă. Dar mai pre urmă ei le au înapoi de bună voe la némurile lui Gheorghie Ștefan-Vodă. Tot atunci și Racoviștii au luat prin judecată moșii de-ale Cîaureștilor, nu se scie pentru ce, și nu le-au mai dat înapoi, care moșii la 1743 se stăpânea încă de némul Racoviștilor, satul Racovul și altele (Vezi Letop. Moldov. tom. II, pag. 207, 208).

Enakie comisul, feciorii lui Gavril Hatmanul, nepoșii ai lui Vasilie Vodă (1).

Vatra satului *Buciuieștii* nu mai există astăzi; satul era pe malul stâng al Bistriței, și aicea era o biserică a Cuvioasei Paraskevei, zidită la 1630 de Dumitrașco logofetul proprietar al Buciuieștilor, tatăl lui Gheorghe Stefan Voevod, și de jupăneasa lui Nifsa, în zilele Domnului Moldovei Moisi Movilă Voevod, cum sta scris pe pétra de asupra ușei bisericei. Dumitrașco logofetul adusese de la Patriarchia din Constantinople la această biserică a sa un deget din mōștele santei Paraskevei, după mărturia lui Dosoftei Mitropolitul Moldovei. O mică însemnare istorică despre această biserică, precum și veduta ei, se pōte vedea în calendarul lui Gheorghie Asaki din 1853 (2).

O parte din biserică de la Buciuiești există și astăzi. Bistrița, mutându-și curgerea pe locul unde era satul cel vechiu, a fost distrus atât satul cât și biserică. Clopotnița cu o parte din zidire a fost resturnată în riu în anii din urmă; zidăria surpată a fost abătută într-o dată de la mal, așa că restul mai pōte încă trăi. (3)

Vasilie Lupu Voevod ceruse de la Rașcov, și căpătase, cum am dis, ajutor de la Hanul Tătarilor un corp de 2000 de oameni; dar abia a ajuns la Prul, la Ștefănești, și l'a înțâmpinat vestea despre catastrofa de la Suceva, și tot o dată sosită *olăcarii* de la Hanul Crimeii către Șerim-Bei, șeful corpului de Tatarî, chemându-l înapoi cu oștea sa, căci îi pornise rebel Regele leșesc. Vasilie Vodă, rămas fără ajutor, fuge în țara Căzăcescă; dar vedându-se căzut din Domnie, despărțit de Dōmna sa, de copii și de avere, — se duce la Hanul Crimeii și îl rōgă să scrie Sultanului ca să 'l ierte. Însă Gh. Rakozzi și Matei Basarab scriea necontentit la Pōrtă calomniind pe Vasilie Vodă și trimetea necontentit banii ca să isbutescă să-și taie capul. Vasilie Lupu Vodă, stând câte-va luni în cetatea lătarăscă Ghiozlaul, pe mertie de fâină de la Hanul, — într-o zi a fost pus în lanțuri, din ordinul Sultanului Mohamed IV, trimis la Constantinople, și aruncat în închisōrea de la *șapte turnuri* (Edi-kulé). Sultanul Mohamed IV era mare vērșător de sânge și mare dușman și desprețuitor al Creștini-

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 325.

(2) pag. 71—73.

(3) Melchisedek, Chronic. Romanului, tom. I, pag. 281, in nota.

lor. La 1654, când ambasadorul Franciei, De la Haye, i-a notificat prin Vizirul Derviș-Mehmet-pașa, că Francesii au luat Cetatea Arras de la Spanioli, Vizirul cu obrăznicie răspundea ambasadorului Franciei că : *Puțin îi pasă Sultanului, dacă cântă ar fi mâncat pe porci, sau porcii pe cântă* (1). Sultanul Mohamed IV hotărâ să taie capul lui Vasilie Lupu Vodă, dar mijlocirea marelui Vizir Kiupruli îi scapă viața.

După ce au fost dus Vasilie Vodă la Constantinopoli și închis în Edicule, Domnul Valachiei Matei Vodă, Domnul Transilvaniei Rakozzi II și Domnul Moldovei Gheorghie Stefan, stăruia din toate puterile ca să-l omore Sultanul, și oferea Turcilor pentru capul lui Vasilie Vodă *trei mii de pungă de bani* adecă un milion și jumătate de lei! Vasilie Vodă își perduse totă nădejdea de viață, și aștepta numai césul să vie călăul să-l omore; dar vizirul Kiupruliul l'aun scăpat, dîcend că acest om pôte fi într'o di trebuitor Sultanului, de vreme ce dușmanii săi făgăduese atâtea pungi de bani, ca să-l omore. Vroiați trei mii de pungi? strigă în consiliul Pașilor care forma Regența, teribilul Kiupruli; cî bine! cî le dau Sultanului, din averea mea, ca să nu taie pe Vasilie Vodă. Marele și vestitul vizir Mehmet pașa Kiupruli era de nem Arnăul, amic și compatriot al lui Vasilie Lupu. Cinci ani a stat la închisore Vasilie Vodă (1653—1658); în urmă a fost pus în libertate, și Sultanul gâdea să-l rînduască din nou domn, dar bătrănul voevod, slab și obosit acum stărui, și Sultanul rîndui Domn pe fiul său Ștefănuță Voevod (2). Vasilie Lupu muri peste un an la Constantinopoli, la 1660, când domnea în Moldova fiul său Ștefăniță Voevod pe care Vasilie Lupu Vodă, cât au trăit, îl ajuta mult cu sfaturile și cu mijlocirile sale pe lângă prietinel și compatriotul său Vizirul Kiupruliul (3).

Ambasadorul Germaniei Reninger, într'un raport direct către Impăratul, din 13 Februarie 1658, dîce : știu că Vasilie Vodă este de cinci ani închis în *sapte turnuri*, și că stăruie din toate puterile să recapete tronul Moldovei. Dar miniștrii își

(1) Σκαρλ. Βαζάντιος, ή Κωνσταντινούπολις, tom. II, pag. 429.

(2) Σαθῆς Μεσαιωνική βιβλιοθήκη, Tom. III pag. 7.

(3) Letop. Moldov. I, 308—323, 325. 334. 352. 348. 284. — II, 206. 207. — Φωτεινός Ιστορ. Δακίας, III, 108, 113. — Pastorius de Histenberg, Florus Polonicus, pag. 103. — G. Asaki, Nuvele istorice a României, pag. 249—272. — Dora d'Istria, Gli Albanesi in Rumenia, pag. 7, Firenze 1837. — Ioan Neculce, în Letop. Moldov. tom, II, pag. 205. § 28.

aduc aminte bine de intrigele sale politice cu Cazacii și cu alții. E probabil că-și va petrece și restul vieții în cele șapte turnuri!... (1). După mărturia Cronicarului contempuran Cesa-rie Daponte, trupul lui Vasilie Lupu Voevod, după mórtea sa, s'a adus la Iași, și s'a înmormântat în biserica Mănăstirei Tri-Sfetitele, zidită de el (2). Asemenea și *Chronica Bălăcenescă* ne spune, că Vasilie Lupu s'a înmormântat la Iași, și că mai târziu, la 1662, Ștefăniță Voevod, fiul său, murind la Bender boerii i-a dus rămășițele la Iași, și *l'a înmormântat și pe el lângă tatăl său Vasilie Lupu Voevod* (3).

În Iași nu se mai scie astăzi, că Vasilie Vodă să fi fost înmormântat în mormântul sa Trei-Ierarhi, și nu se găsește nici un semn despre acesta; însă mărturia martorului ocular Daponte, și a *Chronicei Bălăcenesce*, și împrejurarea că Vasilie Lupu, când a murit, era Domn în Moldova fiul său Ștefăniță Voevod (4), fac dovadă despre acesta. Tot așa nu se mai scie astăzi de comun în Iași, că Ștefăniță Voevod, fiul lui Vasilie Lupu, a fost înmormântat și el aicea, în biserica Trei-Ierarhi, însă Cronicarul Miron Costin ne spune, ca martor ocular, că «Ștefăniță Vodă, murind la 1662, aproape de Tighinea, pre Bâc în Basarabia, la satul de dîmcoce Luțeni, boerii aș luat cu sine oșcele sale, aș purces de o dată pe Nistru în sus, pe de crea parte, și aș trecut Nistrul pe la Bilaciu, și l'a înmormântat în mănăstirea care se numesc Trei-Sfetitele (5).»

De la 1659, de la 1662, sunt peste două-sute două-zeci și trei de ani!... Câte revoluții, câte pustiri, câte focuri aș fost de atunci peste Iași!... Câte umbre Auguste zac necunoscute prin criptele și hrubele Tri-Sfetitelor!...

În biserica Tri-Sfetitelor sunt patru cripte anume făcute în pereți, două în dreapta și două în stînga. În aceste cripte zac rămășițele Augustilor clitori ai acestei mănăstiri. Un chrisov de la Duca Voevod, din 9 Februar 1687, care întărește monastirei Tri-Sfetitelor proprietatea unui seredei și a unci școli

(1) Apud Dora d'Istria, Gli Albanesi in Rumania, pag. 7.

(2) K. Daponte *χρονολόγιος*, în *Salths Μεσαιωνικη βιβλιοθηκη*, tom. III pag. 8. Veneția 1872. — Despre Daponte veți articolul meu: *Cercetări filologice despre România*, publicat în Revista contemporană, literară și științifică, an. IV, Nr. 7 pag. 16--31. București 1876.

(3) Șincar, *Chronic. Românilor* tom. III, pag. 93.

(4) *Letop. Moldov.* tom. I, pag. 352.

(5) *Letop. Moldov.* tom. I, pag. 355.

cu tot venitul ce este pe ulița Savatî apröpe de Bahluiü, a-
deveresce că Vasilie Lupu Voevod este îngropat în această bi-
serică. Acest important document istoric dice... «acel feredeu
și cu școale și venitul lor s'aü aflat dröptü daniä și miluire Trei-
Sfetitelor de la *Vesilie Voevod și de la fiul sêu Stefan Voevod*
unde și ösele lor aiave sunt în läuntru în bisericä, în a sa
zidire.»

Hatmanul Bogdan Hmelnički, după mörtea fiului sêu Timuș,
a dat orașul Rașcovul în deplină proprietate a vöduvei sale
nurorî, Domniței Ruxanda. În zadar Vasilie Lupu a scris fi-
cei sale mai în urmă să se întörcă în Moldova; ea n'a vrut
să părăsescă țara Căzăcöscă. Se dice că Vasilie Lupu Vodă
römüsese förte nemulümit de Hatmanul Bogdan Hmelnički,
după a doua sa fugă, și de aceia s'aü dus de la el la Hanul
Tătarilor. Hatmanul Bogdan Hmelnički, cam iubea vinul, și
intr'o di, când Vasilie Vodă îi povestea nenorocirile sale, Bog-
dan i-aü răspuns dându'i un pahar de vin și dicöndu'i : «bea
cäci acesta este cel mai bun și cel mai sigur leac pentru a'ü
alina durerea și supărarea» (2). La 1660 Ștefăniță Voevod fra-
tele Domniței Ruxanda, fiind domn în Moldova, a scris suroröi
sale și i-a trimis și scrisorî de la tatü-sêu Vasilie Lupu Vodă, ru-
gându-o iarăși să vie în Moldova; dar ea nu vroi cu nicî un chip.
Vöđënd atäta opunere, Ștefăniță Voevod trimite öste asupra
Rașcovului să-l batü, și să ia pre sova sa pre Domnița Ruxanda
cu de-a sila. Östea Domnului Moldovei n'a putut face nimic
Rașcovului, numai că s'a dușmănit cu Cazaciî, și le-aü dat
cuvint să aștepte prilej de-a călca și de-a prüda Moldova. . .
Domnița Ruxanda a römäs acolo, apărată și iubită de su-
pușii sêu (3).

După 26 de anî, adecä la 1686, gäsım pe Domnița Ruxanda
văduva lui Timuș Hmelnički întörsă în țerä și trăind la Nömțu
și tot în acest an vedem jalnicul ei sfärsit. În acest an 1686
Regele Poloniei Ioan Sobiescki venise cu öste în Moldova So-

(1) Acest important hrisov s'a publicat în *Föca pentru minte*, an. 1845
No. 5, pag. 40. El s'a reprodus de Episcopul Romanului Melhisedec în
scrierea sa *Notițe istorice și arheologice adunate de pe la 48 mänăstiri*
și bisericî antice din Moldova, pag. 323—324. Bucuresci 1885.

(2) Carra, *Histoire de la Moldavie et de la Valachie*, pag. 46, Neucha-
tel. 1781.

(3) *Letop. Moldov.* tom. I. pag. 349.

bieski tăbăresce în August la Iași, apoi se pogoră cu toate oștile sale pe Prut în jos până la Fălciu, apoi se întorce iară la Iași, ca să trecă înapoi în țera Leșescă. În oștea lui Sobieski era câte-va cete, care au făcut multe jafuri și răutăți în Moldova; au ars mănăstirea Trei-Sfetitele și mănăstirea Goliței; țera a rămas în mare parte săracă și pustie din jafurile și prădiile Leșilor. Atunci, la întorcerea Craiului Leșesc de la Fălciu, reșchirându-se călî-va Leși și Cazaci și călî-va Moldoveni pribegi din țeră, spre jaf, au ajuns pre sub munte la cetatea Nēmîului, și au găsit aicea pe Domnița Ruxanda. Acești tâlhari pun mâna pe ea, o muncesc cu felurite munci iscodite de grósnică lor cruđime, pentru avuție, apoi i-au lăiat capul pe prag cu toporul, găsind la ea 19,000 de galbeni (1).

Așa au fost sfârșitul Domniței Ruxanda Hmelnițki, în cetatea Nēmîului. Par'că o presimțire o ținea la Rașcov, când nu vroea să se întorcă în țeră, după mórtea vitejască a soțului ei la Suceva.

Se vede că Domnița Ruxanda, a avut zestre de la tatăl său Vasilie Lupu trei moși; rămînd vėduvă, ea făcu un testament prin care a lăsat aceste moși mănăstirei Vatopedi de la Muntele Athos. Acest testament cu data din 6175 (1667) se păstrează și astă-đi la mănăstirea Vatopedi (2).

Așa a fost sfârșitul lui Vasilie Lupu Voevod, care au domnit 19 ani (1634—1653) în Moldova și a fost mai înainte boer vestit, Vornic mare, în toate sfaturile Țerii, și vistiernic mare pe la 1618 (3), Vasilie Lupu a fost, ca și Matei Basarab, unul din domnii cei mari ai țerii; legiuitor, luminător al Moldovei, fondator de curți, de mănăstiri, de tipografii, de școli. El a plătit de multe ori datorile Bisericei Ecumenice, în interesul Creștinătății și a Civilizației. *Vitez, mândru, cap mare*, cum îl califică cu dreptate istoricul Rusiei de nēm Moldovan N. Bantăș-Camenski, *bogat și dulce Domn* al Moldovei, cum îl numea contimporanul său Țarul Rusiei Alexe Mihailovici, tatăl lui Petru cel mare, el își sfârși vieța în străinătate, trădat și răsturnat din Domnie, în înțelegere cu străinii, de boerii și de căpitaniii săi, pe banii plătiți de Lo-

(1) Neculai Costin. Letop. Moldov. tom. II, Pag. 40—41. 256.

(2) Victor Langlois, Le Mont Athos et ses Monastères, pag. 76. Paris 1867.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 237—238.

gofetul său Gheorghie Stefan, și părăsit de o glotă nepricepută și amăgită (1). Giovanni Tiepolo, în relațiile sale diplomatice, scria despre Vasile Lupu Vodă: «Basilio Lupolo Voivoda della Moldavia, è uomo di ingegno acuto, ardente di natura e desideroso di dominio....» (2) Patriarhul Malosius, pe care Vasile Lupu îl visita des în zilele sale de suferință, dice despre el că «era bărbatul cel mai erudit din toți bărbații dinlinși cât i-au cunoscut în lungele sale și desele călătorii prin Europa (3). Indrăsnela sa, adevărat Arnăuțescă, talentele sale militare, iubirea sa pentru propășire, nobleța mișcărilor sale l-au arătat că a fost unul din bărbații cei mai însemnați din secol. XVII (4).

Mulți ani Vasile Lupu Voevod a avut mare trecere la Constantinopoli, și era susținut și iubit de Polonia și de Moseva. O scrisoare a lui Matei Liubenski Arhiepiscopul de Gnezen, din 3 Iulie 1648, către Vasile Lupu Voevod, ne dovedește că Domnul Moldovei prin influința sa isbutise să scape din robia Tătarilor pe Voevozii și pe Magnații Poloni, căzuți în robie, când Tătarii, cu ocazia răscolului Cazacilor contra Polonilor, călcăse Polonia și-i robise; acum prin mijlocirea puternică a lui Vasile Vodă, robii se libera și Senatul Polonic trimetea sol la Poarta Otomană, pe Jebroyski secretarul Regelui Polonic. Arhiepiscopul de Gnesen mulțămese prin acea scrisoare lui Vasile Lupu, arătându-i că *Polonia s'a folosit de buna plecare și de buna voirea milostivirei sale....*(5). Vasile Lupu a avut încă mare înfrinire la Serenisima Republică de Venetia. La 17 Decembrie 1645, Bailo Giovanni Soranzo raportază Dogelui despre relațiunile sale cu Moldova, alăturându-i și o scrisoare de la Vasile Vodă. La 6 Decembrie 1645 Soranzo scrie Do-

(1) И. Бантишъ-Камевскій. Исторія Малой Россіи. том. I. pag. 290 — 293 și not. 251. 299. Moskva 1842. — Arhiva Istoz. a Român. tom. I, part. I, pag. 111.

(2) Dora d'Istria, Op. laud. pag. 6 — 7.

(3) Apud Vaillant, La Romanie tom. II, pag. 46. — *Vasilio Lupolo* era l'uomo il piu erudito ch' egli avesse mai incontrato nei suoi lunghi e ripetuti viaggi in Europa. Patriarca Malosios. apud Dora d'Istria, Gli Albanesi in Rumenie. pag. 7. Firenze 1873.

(4) Dora d'Istria loc. cit.

(5) Памятники издаваемые временною Коммиссіею для разбора древнихъ актовъ, pag. 110--113. St. Petersburg 1845 apud Th. Codrescu, Uricarul tom. III, pag. 87—88. Iași 1853.

gelui, că de acum raporturile sale i le va trimete prin Moldova. La 25 Ianuarie 1645 Soranzo scrie Dogelui despre o scrisoare ce a primit de la Domnul Moldovei. și la 1646 trimete Dogelui mai multe scrisori de la Vasilie Lupu (1).

Am văzut mai sus că Vasilie Lupu avea o fiică pe care o trimisese în Seraiul Sultanei-Mume la 1645, spre a linisci prepusurile Turcilor și spre a-i asigura despre credința sa, când a măritat pe fiica sa Maria după Ioan Radzivil Palatinul Lituaniei. Și această fiică era făcută tot cu Dömnă sa cea d'intăii Teodosia fata lui Bocîoc cu care se căsătorise la 1618, cununat de Gaspar Vodă Domnul Moldovei, care i-a dăruit la însurătoare moșii și l'a făcut Visternic mare, cum dovedesc uricele acelor moșii. Obiecinuit se scie că Vasilie Vodă ar fi avut numai doue fete : pe Domnița Maria cea mai mare căsătorită după Radzivil la 1645 și pe Domnița Ruxanda cea mai mică căsătorită după Hatmanul Timuș Hmil (Timotei Hmelnički) la 1652. Dar se dovedesce că Vasilie Vodă a mai avut o fată, al cărei nume și soarta inse nu le-am putut afla. Că Vasilie Lupu Voevod a avut trei fete, dovedesc încă portretele de pe pereții mănăstirii Golia, restaurată de Vasilie Lupu Voevod. (2), pe care le descrie arhidiaconul Paul de Aleppo zicând : «Din dosul tronului Domnului, pe o columnă e portretul lui Vasilie Vodă în toată statura, într'o haună blănită cu samur și ținând în mână eligia bisericăi. După el stă nevasta sa Dömnă, o principesă circasiană, într'o haună toată de samur și urmată de fetele sale, din care una e acum cu Poloniă (Maria Radzivil) și o alta fu căsătorită de curând după fiul Cazacului Chmelnički (Roxanda). Lângă ei este Stefan Vodă cu o a treia soră, ambi în haune frumoase și de o asemănare întocmai» (3).

La 24 Septembrie 1641 bailo Veneției Gerolamo Trevizan raportă dogelui că marele Dragoman al Legațiunei Venețiane, *Grillo*, l'a înscințat că Vasilie Lupu Domnul Moldovei i-a propus ca fiul său, adecă al Dragomanului, să iee de soție pe a doua sa fiică : «*Il Dragomano Grande Grillo, mi ha dato parte esserle stato offerta in matrimonio per il figliolo, una figliola*

(1) Hurmuzaki, Documente, IV part. II. pag. 538—545. 549—552.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 283.

(3) Arhiva Istorică a României, tom. I. part. II, pag. 65.

seconda genita del Principe di Moldavia Lupulo. Bailo Veneției cere deci învoirea Serenissimei Republice pentru această căsătorie, și adaugă că marele Dragoman Grillo era cunoscut cu Vasilie Lupu înainte de a fi acesta Domn Moldovei, că a avut neîncetat relațiile cele mai bune cu el, și că această căsătorie îl va face să fie și mai util Serenissimei Republice. Tot-odată el comandă la Veneția darurile de nuntă (1).

La 12 Martie 1642 bailo Girolamo Trevizan raporta Dogelui că Vasilie Lupu a luat în serviciul său ca medic pe Doctorul Scocardi Danemarchesul iubit și afecționat de Serenissima Republică, care servise la mai mulți baili ai Veneției și care era căsătorit cu o fiică a defunctului mare Dragoman al Legațiunii Venețiane, Borisi; bailo Trevizan adaugă că Vasilie Lupu avea pe acest doctor Scocardi în mare iubire și stimă, că-î plătesce un onorar de 1500 realii pe an, oșebit de toate cele-afalte cheltueli, de locuință și de întreținerea casei sale; că un nepot al lui Scocardi a fost la Constantinopoli, însărcinat să hotărâască epoca nunții lui Grillo; că doctorul Scocardi a scris lui, declarându-se de servitor devotat al Serenissimei Republice și doritor să dovedească prin fapte devotamentul său; că el, bailo Trevizan, și-a răspuns încredințându-l despre stima în care îl are Serenissima Republică, și că poate fi sigur despre părintesca ei afecțiune. Bailo Trevizan mai scria în raportul său către Dogele Veneției, că stă în corespondență cu Scocardi în interesul binelui public al Veneției. Apoi bailo Trevizan raportează că doctorul Scocardi și-a scris, că Vasilie Lupu a trimis solii la Moscova pentru a trata despre retrocedarea Azacului; apoi că Grillo și-a spus că o scrisoare grabnică a sosit în decele zile de la Vasilie Lupu la Marele Vizir, relatând reușita solilor moldovenesci pe lângă Marele Duce și trimițând pe lângă ea Vizirului, scrisoarea autografă ce el, Vasilie Lupu, primise de la Marele Duce al Moscovei, răspunzătoare la scrisoarea Domnului Moldovei. Această scrisoare Grillo încredința că a văduț-o în mânele trimișilor lui Vasilie Vodă, și că, după ce ea trata despre afacerile atîngătoare de halta Pörtă, cuprîndea că Marele Duce trimite lui Vasilie Vodă pictori pentru a-î zugrăvi nisece biserică. Grillo mai spunea că Vasilie Vodă mai trimisese un sol

(1) Hurmuzaki Documente, din Arhivele Veneției, IV, part. II, pag. 513 No. 597.

la Moscva, și că acest sol îi raportase că a vădut pe Marele Duce, și că este tratat la Curtea de la Moscva cu mare iubire și cinste (1).

La 21 Iunie 1642 bailo Veneției Angelo Alessandri raporta Dogelui că doi trimiși din partea lui Vasilie Lupu Voevod sosise grabnic la Constantinopoli, unul după altul, aducând scrisori marelui Vizir; că marele Dragoman Grillo cunoscuse cuprinderea lor înainte chiar de a le primi Vizirul, și că i-au făcut cunoscut lui Alessandri acea cuprindere; aceste scrisori înștiințau pe marele Vizir, că marele Duce al Moscvei, a ratificat condițiile mijlocite de Domnul Moldovei despre retrocedarea Azacului. Așa dar, adăogă bailo Alessandri, după destăinuiriile lui Grillo, etă că afacerea despre Azac s'a hotărât, prin mijlocirea lui Vasilie Lupu, cum au dorit Turcii, și Vasilie Lupu a isbutit în așa scurt timp să câștige de la marele Duce al Moscvei ceea ce Turcii n'au putut să dobândescă cu toate silințele lor în curs de doi ani.

Bailo Alessandri exprimă Dogelui mâhnirea sa pentru acest succes al Turcilor, mâhnire, dice el, ce toți Principii vecini o vor simți-o, din cauza consecunțelor acestui succes, care va lăsa acum liberă armata și flota turcească; bailo adăogă că Dragomanul Grillo, îndată ce a luat cunoștință de ambele scrisori ale lui Vasilie Lupu, a mers să vestească aceste noutăți marelui Vizir, care l'a ascultat cu mare mulțumire, dicându-i că, după ce le va verifica, îi va da un bun bacșiș; marele Vizir a lăudat mult pe Vasilie Lupu Domnul Moldovei, *ruda sa de sânge*, dicând că și-a câștigat mare cinste și recunoștință la Înalta Pörtă, și că Mehmel-pașa va merge să mazilească pe Matei Vodă Basarab care și-a atras nemulțămirea Înaltei Porți (2).

La 2 August 1642, bailo Angelo Alessandri raportază Dogelui Veneției că s'a dat de Sultan, lui Vasilie Vodă Domnia pe viață, spre recompensa mijlocirei sale în afacerea Azacului. Apoi adăogă: Vasilie Vodă, Domnul Moldovei a trimis aici (la Constantinopoli) pe un boer al său ca să conducă în Moldova pe siniorul *Ambrosiū Grillo viitorul său ginere, fiul marelui Dragoman al Ambasadei Venețiane*, care s'a și gălit să

(1) Hurmuzaki Documente, din Arhiva Veneției, l. cit. pag. 515.

(2) Hurmuzaki Documente din Arhiva. Veneției, pag. 517.

pece săptămăna viitoare și care va sta în Moldova numai câteva luni : «Ha egli mandato qui un suo gentiluomo per condur in Moldavia il signor Ambrosio Grillo designato suo genero figlinolo del Dragomano grande, il quale si va mettendo all' ordine per partire la prossima settimana per trattarsi ivi come ho scritto, per pochi mesi» (1).

La 21 Aprilie 1643 bailo Giovanni Soranzo raportă Dogelui că a isbutit să afle că marele Vizir este cu totul hotărît să detroneze pe Domnul Valahiei, dar ne-putând să ne-voină a se încurea însuși în această afacere, a trimis prin Regeb daruri, haine scumpe, ca și alte odore, Hanului Tătarilor și Ducelui de Moskva, în scop ca aceștia doi împreună cu Vasilie Lupu Domnul Moldovei, să îndeplinescă această lovitură. Giovanni Soranzo adaugă că de la Grillo n'au putut afla nimic, căci acum el a devenit foarte rezervat, dar că vădând în urmă că bailo Soranzo scia totul, i-a mărturisit că s'au făcut aceste demersuri, că se aștepta încă un Ambasador care venea de la Moscva prin Moldova, și că între acela și Vasilie Lupu au urmat puneri la cale pentru resturmarea Domnului Valahiei. Am descoperit, dice bailo Soranzo în raportul său, că Grillo are o mare parte în aceste negocieri care adeseori pricinuesc multe supărări, și iută pentru ce, cum mi se dice, Grillo începe a se căi de înrudirea sa cu Domnul Moldovei, din cauza multor încercături ce-i pricinuesc, și că el se teme chiar pentru viața fiului său, dacă vre-un deastru s'ar întâmpla lui Vasilie Lupu Vodă (2).

La 6 Decembrie 1645 bailo Veneției Giovanni Soranzo raportază Dogelui că a rugat pe Domnul Moldovei, prin mijlocirea lui Grillo, să-i înlesnescă calea Moldovei pentru corespondența cu Serenissima Republică, și că Vasilie Lupu a primit cu mare delicatetă; că așa fiind el speră că Dogelul va primi de acum scrisorile sale cel mult în timp de o lună, că el a scris despre acesta și cancelariei din Veneția, și că a pus la cale ca *fiul lui Grillo, care se află în Moldova*, să primescă și să espeduească depeșele; că trebuie să fie pentru acesta doi curieri: unul la Iași și unul la Viena (3).

Din raporturile de mai sus, din 21 Aprilie 1643 și din 6 De-

(1) Hurmuzaki Document. Veneț. pag. 519. No. 604.

(2) Document. din Arhiv. Veneției pag. 524.

(3) Document. din Arhiv. Veneției pag. 538.

cembrie 1645, se vede că ginerile lui Vasilie Lupu, Ambrosio Grillo, se afla tot la Iași, la curtea socerului său, lucrând împreună pentru realizarea mărețelor dar grelelor planuri ale lui Vasilie Vodă. Tote se scria și se concerta prin Grillo (1).

Acum izbucnise luptele între Turcia și Venetia pentru insula Creta. La 2 Septembrie 1645 bailo Giovanni Soranzo raporta Dogelui că au avut o conversație cu Chehaia Sulfanei mume, și că Grillo i-a făcut ore-care revelațiuni despre o convorbire ce a avut cu acest mare demnitar Otoman, cu prilejul unei vi-site ce el (Grillo) a făcut Chihăiei, ca să-î vorbescă despre afacerile Moldovei (2).

La 19 Septembrie 1645 bailo Giovanni Soranzo scrie Dogelui că fica lui Vasilie Lupu, soția fiului lui Grillo, venise la Constantinopoli în afacerile și complicațiunile politice atingătoare de Polonia, Cazacii, Turcii și Venetia, și exprimă părerea sa că Republica să puie la cale, ca de acum corespondențele ei cu Moldova să se facă prin alte căi de cât prin bailo din Constantinopoli, căci el (bailo Soranzo) trebuie să se temă de orî-ce îndiscrețiune, chiar în interesul Domnului Moldovei, adăugând la sfârșit că : *cu toate acestea e un lucru foarte delicat a se increde în Vasilie Lupu* (3).

La 25 Ianuarie 1646 bailo Giovanni Soranzo raporta Dogelui, că Vasilie Lupu a trimis la Constantinopoli mai multe care cu banii și cu daruri și că i-a scris și lui, adecă lui Soranzo, despre mișcările Tătarilor. Bailo Trimete Dogelui și o copie de pe scrisoarea ce dragomanul Grillo primise dela Vasilie Lupu, a cărei coprire era urîntoarea :

«Domnule *Consuocero* al meu, (4). În scrisorile D-tale am găsit două bilete scrise de mâna Dumitale din care unul coprindea corespondența Excelenței sale lui bailo. Dumneata, vădînd că împrejurările resbelului nu merg bine și că nu se speroază să fie liniște, cum speram, că lucrurile merg din rău în mai rău, și că prin urmare expediția pe mare nu este sigură, ai cređut cu cale să faci expediția corespondenței Escelenței sale

(1) Veđi Documentul din Arhiv. Venetiei pag. 538 (6 Decembrie 1645) și pag. 539 (17 Decembrie 1645).

(2) Document din Arhiv. Venetiei, pag. 537.

(3) Docum. din Arhiv. Venetiei, pag. 537.

(4) *Consuocero* italianesce vrea să dică tatăl ginerelui sau al norei : *cuscru*, *consocru*.

bailo prin acésta cale, adecă pe la noi, ca ea să fie predată la Viena ear de acolo expediată Serenisimei Republice. Decî după părerea D-tale și înțelegend importanța lucrului, mai ales când se atinge de binele creștinătăței, n'am perdut o minută și am pus totă grijea noastră, ca să găsim omenî sigurî și vrednicî, care au cređut cu toții că este mai bine calea prin Polonia, ca să trecă prin Cracovia și de acolo la Viena, și că astfel corespondența să se dea cu mai multă îngrijire. Noi am scris în acest scop Voevodului Rusesc care se află la hotar între Polonia și Germania, ca să înlesnescă trecerea corespondenței, și nu ne îndoin despre bunele rezultate. Vom pune totdeauna totă căldura sufletului nostru și sperăm că Escelența sa bailo va bine voi a dispune totdeauna de serviciile noastre pe care i le închinăm. D-ta faci alusie la cheltuela, și dicit că ea va fi în sarcina Republicei, și că *ginerile nostru Ambrosio s'o plătescă*; dar acésta cheltuela e atât de mică, și o vom face noi. În răvașul D-tale ne dicit, că Sultanul a scris Hanului Tătarilor să puie în picioru 50,000 de omenî ca să calce Bosnia și ca să distrugă statele Republicei; dar despre acésta nu știu ce să-ți răspund, căci omenî noștri sunt duși cu Ambasadorul Muscălesc la Hanul Tătarilor, și n'am putut afla nimic. Noi am trimis la 9 ale curenteî curierî și scrisorî la Cighirin către Hanul, ca să cerem să deie drum omenilor noștri să se întorecă aicea, și atunci vom ști tot adevărul, și atunci te voi înștiința. Cu toate aceste ași putea face ore care deducții prin indiciile ce am. Se scie că Hanul Tătarilor își pregătesce puterile și se dice că are de gând să calce Polonia sau Moscovia; dar apele ne fiind încă înghețate, se află oprit; însă îndată ce va putea, se va pune în mișcare. Noi așteptăm informațiile ce ne vor aduce omenî noștri, dar prin indiciile de mai sus, se va putea descoperi adevărul (1).

La 27 Iunie 1646 bailo Giovanni Soranzo raporteză Dogelui că au priunit scrisorî din Moldova. Vasilie Lupu domnul Moldovei îi scriea că în *Septembrie se vor vîdea lucruri mari*, și că el singur se teme că *va avea mare grijă*, că în curând se va întâlni cu ginerile său Palatinul Lituaniet, care urmăză să vie în Moldova, sub pretest că aduce pe soția sa, ca să-și vadă pe tatăl-său, și vorbește de planurile Tătarilor și a Polo-

(1) Docum. din Arhiv. Veneției, pag. 543-544.

nilor și de alte mai multe. Bailo Soranzo raporteză Dogelui și despre o nenorocită întâmplare care s'a petrecut în Iași la Curtea lui Vasilie Lupu Vodă : Un turc secretar al lui Vasilie Lupu pentru limba turcăscă, s'a hotărât de o dată să'l părăsescă, și aū început să strige că va da pe față relațiile secrete ce Vasilie Vodă ține cu dușmanii Sultanului, dicend încă în public, că seie că s'aū trimes prin bailo Soranzo sumă mară de bană în Polonia și la Cazaci; tureul în fanatismul său a vrut să lovescă cu pumnalul pe fiul lui Grillo chiar în casa lui Vasilie Vodă, strigând în gura mare, că Vasilie Lupu era în corespondențe tainice cu bailo Soranzo, prin mijlocirea tatălui lui Grillo. Bailo adaogă că Vasilie Lupu a întrebuițat toate mijlocele ca să liniștescă pe turc, dar acesta întărâtat de fanatismul său, aū vrut să plece numai de cât și a și plecat; însă tureul din întâmplare a fost omorât în drumul său, și acum femeia turecului nu numai că susține că Vasilie Vodă a omorât pe bărbatul ei, dar a făcut un arz către Vizir contra Domnului Moldovei, arătând și ea toate câte le spunea bărbatul ei în Moldova, și amestecând în această grea afacere pe Dragomanul Grillo. Bailo adăoga, că el a aflat toate aceste dela însuși Grillo care era acum foarte supărat; că se întrebuițeză toate mijlocele spre a liniști pe turcoica, și a o îndupleca a nu mai amesteca pe Grillo în această afacere, fiind liberă a se jeli cum i-ar plăcea contra lui Vasilie Lupu. «Nu știu, dice bailo, cum are să se sfârșescă această intrigă, pentru care am indicat lui Grillo câte-va persoane, care ar putea să'l impace cu turcoica. Rog pe Dumnezeu să-mi dea putere ca să pot răbda toate aceste loviri» (1)

La 12 Iunie 1646 bailo Giovanni Soranzo raporteză Dogelui că Turcii încep a se teme de Vasilie Vodă, căci făcea înarmări grozave și că'l spioneză prin înadins trimiși în Moldova, de și Agenții lui Vasilie Vodă spunea că Domnul Moldovei se înarmeză pentru eventualități de a apăra țera Sultanului despre Poloni. Eū sper, adaoge bailo Soranzo, că turcoica, veduva Secretarului lui Vasilie Vodă, s'ar fi liniștit, dar Grillo are alte îngrijiri, căci acum i s'a trimis răspuns că ar fi bine ca *fiul său se nu mai steie la Curtea lui Vasilie Lupu*. La 10 August 1646, Soranzo raporteză Dogelui că Vasilie Lupu era foarte su-

(1) Docum. din arh. Veneției, pag. 552.

părat de prepusurile Turcilor, și că dicea că spre a'î vindecă de aceste prepusuri, era hotărît acum să'și oprăscă fata și să isgonăscă pe ginerile sēu (1).

La 25 Mai 1648 bailo Giovanni Soranzo scrie Dogelui, că Domnul Moldovei a primit pe Dragomanul Grillo cu mare recelă, din cauza unor scrisori ce-î adresase fiul sēu, și pe care Vasilie Lupu pusese mâna; că Vasilie Vodă a pus chiar în închisore pe ginerile sēu, făcând tot așa și cu alți secretari ai sēi, care luase parte la acestă afacere (2).

În sfârșit, în ziua de 15/27 Aprilie 1649, Vizirul Cara-Muradpașa, înfundă în închisorea de la Hârsari, pe bailo Veneției Giovanni Soranzo cu lăută suita sa, iar pe întâiul sēu Dragoman Grillo, cuscru lă Vasilie Lupu Voevod, îl spândură fără cruțare; abia, prin intervenirea energică a ambasadorului Franceiei, se învoi femeii Dragomanului Grillo să ia și să îngrope trupul soțului ei, și nu i s'a confiscat averea (3). Contemporanul Mezeray scrie: «le 27 Avril 1649 le baile des Vénitiens fut arrêté & mis aux fers avec toute sa suite, comme il sortait de l'audience de chez le Visir. On fit pendre son premier Dragoman, nommé Grillo» (4).

La 5 Mai 1649 bailo Veneției Giovanni Soranzo raporta Dogelui că prin Constantinopol se vorbea că agenții lui Vasilie Lupu Domnul Moldovei ar fi pus la cale mărtea Dragomanului Grillo, după ordinele secrete ale Domnului lor; că Ienicer-Aga aū mers la marele Vizir și l'aū rugat mult să nu jertvăscă pe Grillo; dar că Vizirul prefăcându-se că e mișcat de bunele sentimente ale lui Ienicer-Aga, a trimis îndatū după plecarea acestuia un înadins al sēu cu călăul, ca să'l sugrume; ajungând la închisore trimisul Vizirului, găsi pe Grillo dormind, și l'tređi dicându'î să'l urmeze, că'l chiamă Vizirul; dar abea eșit pe scări, turcii se aruncară asupra lui Grillo; nenorocitul se luptă să scape, dar în zadar. Omul Vizirului raportă că ultimele sale cuvinte aū fost: mor fără vină; sermanii mei copii, unde'î las!!(5)

(1) Document. din Archiv. Veneției. pag. 553, 554.

(2) Document. din Archiv. Veneției. pag. 556.

(3) Σαχλίκτο; Βυζάντιο; ἢ Κωνσταντινούπολις tom. II. pag. 427. Athenae 1-62.

(4) F. E. du Mezeray. Histoire des Turcs, tom. II, pag. 183. Paris 1650. Veđi și : Léon Galibert, Histoire de la République de Venise. pag. 403-404 Paris 1855.

(5) Document. din Archiv. Veneției. pag. 570.

Ambrosio Grillo veni la Constantinopoli cu soția sa, în urmă acestor catastrofe, după ce s'aŭ mai liniștit furtuna; dar Vasilie Lupu Vodă nu mai vroea acum să lase pe fiica sa, să mai trăiască cu el, și isbuti a'î despărți cu sila. La 14 August 1649 bailo Giovanni Soranzo raporta Dogelui că •în sfârșit Domnul Moldovei a biruit toate dificultățile, ca să'și reiee fata, și ea va pleca în Moldova peste o ȕi saŭ două; din toate aceste lumca conchide că bielul Dragoman Grillo se opunea acum la punerile la cale ale Domnului Moldovei, și din cauza acesta se vorbese multe lucruri despre mörtea sa... (1).

Cine scie ce rumega politica istetă, și ne pătrunsă a lui Vasilie Vodă în aceste împrejurări!... Chronicarii noștri nu vorbese nimic despre fiica lui Vasilie Vodă căsătorită după Ambrosio Grillo, nici despre toate aceste; de sigur că în ei este o lacună provenită din scăparea copiștilor; căci este cu neputință ca ei să nu fi pomenit despre acestea. Domnița Roxanda a fost, se vede, fiica lui Vasilie Lupu Voevod trimisă la Țarigrad cu bani mulți, la 1645, la Sultana-mumă, spre a asigura pe Turci despre credința lui Vasilie Vodă, după mărișul Domniței Maria cu Radziwil, și trimisă și acum în cursul acestor noue complicări, când, la 1646, Vasilie Lupu, trebuind să dee o nouă dovadă de credință Turcilor, saŭ mai bine ȕicând, trebuind să'î adormă din nou, hotări s'o despărtescă de Ambrosio Grillo și a pus la inchisore pe numitul său ginere, lăsând pe Domnița Roxanda ostatic la Țarigrad până la 1649. Înainte de a o da soție lui Timuș Hmelnițki, Vasilie Vodă o căsătorise, se vede, la 1641, cu *Ambrosie Grillo*, fiul marelui Dragoman al Veneției *Antonio Grillo* vechiul său prieten, care ajutasese mult pe Vasilie Lupu la 1634, să capete Domnia Moldovei. Domnița Roxanda trebuie să fi fost dar întâi soție lui Ambrosio Grillo; remasă veduvă. în urma acestor întâmplări, ea se căsători la 1652 cu Timuș Hmelnițki. Nu se pöte crede că Ambrosio Grillo ar fi fost bărbatul fiicei a treia a lui Vasilie Lupu, făcută din căsătoria cu a doua sa Dömnă. cu Cercaziana, căci Vasilie Vodă s'aŭ căsătorit cu acesta la 1639, și prin urmare fiica avută cu ea, fie chiar la 1640, nu s'ar fi putut căsători cu Grillo la 1641, căci la 1641, ea era abia de un an. Sciințele ce avem până astăȕi despre familia lui Vasilie Lupu Voevod, sunt încă necomplete.

(1) Documente din Arhiv. Veneției, pag. 571.

Vasilie Lupu se lezase în legătură de familie, cu Ambrosio Grillo, fiul marelui Dragoman al Serenissimei Republice a Veneției, pentru interese și scopuri politice. Pe acele vremi, mulți Principi Dalmațiani, Sâbi, Moldovei și Munteni, având nevoie de ajutorul Serenissimei Republice, se lega prin căsătorii cu patricienii Veneției (1). Așa la 1619 cerea să găsească ajutor prin căsătorie, Gaspar Vodă Gratiani, Domnul Moldovei. Francesco Contarini Ambasador și Almore Nani bailo, raporta Dogelui Veneției, la 2 Martie 1619, că Domnul Moldovei Gaspar Gratiani vrea să iee de soție pe o fiică a Dragomanului Legațiunii Venețiane din Constantinopoli Marcantonio Borisio (2); Gaspar Vodă scriea Dogelui Veneției o epistolă la 6 Octombre 1619, cerând învoirea de a lua de soție pe fiica Dragomanului Borisio (3); dar sténa lui Gaspar Vodă, era efemeră și nesigură, și politica Veneției mult prevădătoare: Bailo Almore Nani raporta Dogelui la 9 Iunie 1619 că ambasadorul Borisio refuză să și deie fiica după Gaspar Domnul Moldovei (4), și la 24 August 1620 bailo Almore Nani raporta Dogelui că Gaspar Vodă bătu și risipit de Turci s'a mazilit și a fugit în Polonia (5). Multe de asemenea înrudiri cu patricienii Veneției, găsim încheete cu Domni și fi de Domni, Români, în scopuri politice.

Grillo cu care se înscriseră Vasilie Lupu Voievod era o familie veche de patricieni. La 1308, găsim un membru din această familie, pe *Antonio Grillo*, ambasador al Genovei pe lângă Hanul Usbeck: *Antonio Grillo, ambasciatore Genovese al Can Usbeck.*; (6) la începutul secolului XVII, găsim pe un *dom Angelo Grillo*, savantul benedictin la Mont-Cassin, fondatorul Academiei *Umoristilor* din Roma (7), și la mijlocul se-

(1) P. G. Molmenti, *La vie privée à Venise depuis les premiers temps jusqu'à chute de la République*, pag. 126 sq. Venise 1882. — Document. din Arhiv. Veneției pag. 534—537. 457.

(2) Documente din Arhiv. Veneției în colect. de mai sus tom. IV part. II pag. 377 Nr. 409. 410.

(3) Documente din Arhiv. Veneției, pag. 383 Nr. 418.

(4) Documente din Arhiv. Veneției pag. 375 Nr. 412.

(5) Ubi supra pag. 357. 369.

(6) Vezi Giuseppe Müller, *Le colonie Commerciali degli Italiani in Oriente nel medio evo*, tom. II, pag. 27. Veneția 1868.

(7) Lalanne, *Biographie Universelle*, pag. 692. Paris 1853. — G. Vapereau, *Dictionnaire Universel des littératures*, pag. 8.

colului XVIII pe literatorul și om de Stat din Genua, *Grillo Cataneo* (1).

Chronicarul țice : «aceste întâmplări, aceste reuțăi întâmplate crăiei Leșescă și Țării Moldovei, stingerea casei și domniei lui Vasilie Lupu Voevod, a fost precedate de semne prevestitoare. de o cometă sau *stea cu vâdii*, de întunecarea Sorelui, și de lăcuste neauđite veacurilor, — care toate semnele aceste, bătrânii și astronomii în țera Leșescă, a mari reuțăi că sunt acestor țeri, menea (2). — La 1654 o brumă năprasnică și neașteptată a ars toate grăele împrejurul Cracoviei, chiar în ziua *Inălțurii* (3) : toate aceste era *pieși reie*, cum se țicea în limba noastră vechie, adecă semne rele (4)..

Miron Costin țice : «Precum munții cei înalți și malurile cele înalte, când se măruesc de vr'o parte pre cât sunt mai nalți, pre atâta și durat fac mai mare când se pornesc, și copacii cei mai nalți mai mare sunet fac când se oboră, — așa și casele nalte și întemeete cu îndelungate vremi, cu mare risipă purced la cădere când cad. Într'acesta chip și casa lui Vasilie Vodă de atâta anî întemeiată, cu mare cădere și risipă, și apoi la deplină stângere nu puresc de atunci. (5)..

Dimitrie Cantemir Domnul și istoricul Moldovei, nu se arată bine-voitor memoriei lui Vasilie Lupu Voevod ; el țice despre acest Domn : Văsilie I de la Epir (sau Albania, se cheama *Lupul*, și la ungere a păstrat acest nume ; *jugul lui Vaă purtat supuși săi*, cu îndestulă răbdare mulți anî, însă la urmă totuși Vaă gonit, și aă pus în locul lui pre Stefan XII Burduja... (6) Dar judecata lui Dimitrie Cantemir în privința lui Vasilie Lupu e părtinitore, și aprecierea sa despre modul suirei pe tronul Moldovei a lui Gheorghiiță Stefan, prea îndulgentă.... Dimitrie Cantemir vorbește aice din slăbiciune din dragostea de rudenie, nu cu nepărtinirea de istoric : Gheorghie Stefan Vodă era cumnat al lui Antioh Cantemir Voevod

(1) Lalanne ubi supra.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 323.

(3) Maltc-Brown, Géographie universelle, tom III pag. 647. Paris 1854.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 248.

(5) Letop. Moldov. tom. I, pag. 296.

(6) Descrierea Moldov. pag. 99. Cap. II,

fratele cel mai mare al lui Dimitrie Cantemir. (1) La 1701 Antioh Cantemir luase de soție pe *Catrina sau Ecaterina fata lui Dumitrașco Cœur din Valca Sécă*, ce a fost logofet mare. (2).

Curând muri și Matei Vodă Basarab (în ziua de 8 Aprilie 1654) în Târgoviște de rana sa, căpătată la bătălia de la Finta la 17 Mai 1653, lăsând cu, limbă de moarte ca urmașul său, să (țină tot de a una alianță cu Rakozzi și cu Domnul Moldovei Gheorghie Stefan. Dar *alianța accasta făcu pe Turci să se lămă de mare belea* (3). Miron Costin țice despre Matei Vodă: «om fericit peste toate domniile acei țeri (Valahiei), ne-mândru, blând, *direct om de țară*, harnic la resboie, așa neînfrânt și ne nespăimat, cât *poți să'l ascmeni cu mări și vestifi oșteni a lumii*» (4).

În locul lui Matei Vodă, se sui pe tronul Munteniei nepotul seii *Constantin Basarab Voevod* fiul lui Șerban I Voevod Basarab, fiind atunci mare Serdar, și cunoscut sub numele de *Constantin Sărdar de la Dobreni* (5). Rakozzi II și Gheorghie Ștefan Vodă au ajutat pe acest Domn la 1655, să bată și să supue pe *Șimcui* și pe *Darabanii* cari se rescurase contra Domnului lor, uigând mai mulți boeri vestiți, pe Gheorghe, Vistier de la Popești, Giormu banul, Drăghici din Greci, Papa Brâncoveanu, Cârstea al lui Socol din Cornățeni. Udrea sluger Doicescu, Preda Beka din Maia, Sava Șufarenstinean. Dumitru Comis de la Stănesci, Mihaï Ciodar, Gădea Căpitan. Bălciul Căpitan, Ioan Iancu Căpitan de la Călinesci, (6) Ghinea Vistierul, Radul *Vărzurul Armașul*, Socol Cornățeanul elucerul cel mare, și pe alți (7). Rebelii proclamase Domn pe unul dintre ei, pe Spatarul Hrizea: *Hrizica Vodă*. Constantin Basarab fugise de frică peste Dunăre... (8).

(1) Letop. Moldov. tom. III, pag. 38.

(2) Letop. Moldov. tom. II, pag. 47. 283.

(3) Șincăi Cronie. Român. tom. III, pag. 71. —

(4) Letop. Moldov, tom, I, pag. 326.

(5) Constantin Căpitan. Istoria Domnilor țerii Românești, în Magazin, Istoric, Tom. I, pag. 395. — Φορτενός Ἱστορίκ τῆς Δακίας, tom. II, pag. 196. Sultantul au luat din succesiunea lui Matei Vodă Basarab 700 pungi de leț, și acești hani au înlesnit pe Turci să-și plătească armata. (Hammer tom. X. pag. 346, 347).

(6) Constant. Căpitan. Ubi supra, Magas. istor. tom, I, pag. 309.

(7) Șincăi Chr. Rom. tom, III, pag. 60.

(8) Letop. Moldav. tom. I pag. 327-328.

In ziua de 17 Iunie 1655, Gheorghie Rakozzi și Gheorghică Stefan bat pe rebeli; la satul Șeople lângă Teleajăn, se dă o bătaie infricoșată, și rebelii fură franșii cu totul, cea mai mare parte uciși, ceilalți răsiși (1). Domnul Constantin Basarab, care fugise peste Dunăre, se întorse în țară, și trată cu mare pompă și cu prietenie pe ajutătorii săi, Gheorghică Stefan Vodă și Gh. Rakozzi II. Apröpe de Ploeshi, pe Prahova (2), Rakozzi Domnul Transilvaniei, Constantin Basarab Domnul Munteniei și Gheorghică Stefan Domnul Moldovei, ședü la masă lus-trei, voioși și veseli de isbânda făcută, de risipa Seimenilor și a Darabanilor; «Cimpoiașul cu cimpoile imbrăcate de urșinic, la dvorbă cu zicătură, și apoi dacă s'aü veselit aü postit pre Stefan-Vodă pentru Surlari să dăcă, și a dis și surlari. (3)» Rakozzi om tînăr, în bine și în multă avere, sbura cu gândul în toate părțile, a-și face ceva veste. Rakozzi ședea în capul mesei, din dreapta Stefan Vodă, din stînga Constantin Vodă; boerii lui cu boerii amänduror țerilor, vărstași; în fruntea tuturor Kemeny Ianoș hatmanul sän. Înghițea Rakozzi mari și inalte gânduri cum s'ar videa Crai peste Crai și Domn peste Domni... dar toate acesta privea Turcii cu coda ochiului, aceste tovărăși a țerilor acestora (4).

Intorcändu-se biruitor de la Suceva, Gheorghică Stefan Vodă descălecă la Roman la Episcopie (5) și scrise cãrți din partea țerei și din partea sa la Pörtă, prin Stamati postelnicul, cerënd după obiceiü, *steug de domnie*. Matei Basarab trimete sultanului 20,000 de galbeni pentru a căpăta lui Gheorghică Stefan Vodă investitura (6). Pörtă recunöscce de Domn Moldovei pe Gheorghică Stefan, și-i trimete la Roman, (1654) printr'un ina-

(1) I. V. Rusu, Compendiu de istoria Transilvaniei, pag. 326.

(2) Cronicarii noștri scriü tot-d'auna : *Prava*. (Letop. Mold. tom I, pag. 280, 330).

(3) *A dăce din surle, vra să dăcă a cănta din surle* (C. Negruși, Scrieri tom. I pag. 151.) — Cronicarul Neculai Costin scrie : «Dimitrie Cantemir sciind bine în tambur, îl chema Agii la ospețe pentru zăcitură. (Letop. Moldov. tom. II. pag. 99) și aiurea : Antioh Vodă, de voc bună făcënd masă mare și veselinduse cu toți boerii, și dăcënd Surlari și trimbicari... Letop. Moldov. tom. II, pag. 61)

(4) Letop. Moldov. tom I, pag. 330.

(5) Letop. Moldov. tom. I, pag. 323

(6) Hammer, tom. X, pag. 336,

dins Aga, *Caftan și steag de Domnie*. Gheorghiiță Stefan Voevod a stat la Roman, până când i-a venit insignele Domniei din partea Sultanului (1). De aceea el a dat o carte domnescă de scutire la satele Episcopiei de Huși, lasând totă iurisdicția și totă judecata asupra acelor sate, în mânele Episcopului de Huși Ghedeon, care îl unse Domn. Cartea e datată *U Roman 7162* (1654) Noembrie 8 și subscrisă: *Noi Gheorghie Stefan Voevoda* (2). Semn al recunoștinței lui Gheorghiiță Stefan Vodă, către Episcopia de Roman, care i-a dat ospitalitate cu totă Cartea sa, este chrisovul său scris din Iași, la 9 Ianuarie 1654, pentru nisece mori: Sub Vasilie Voevod, târgoveții din Roman Nica și Pirța, făcuse mori pe Moldova, lângă Roman; Episcopul Mitrofan, intenteză proces acelor târgoveți, și dovedește, că după privilegiile hărăzite Episcopiei, nimene afară de ea, nu putea posedea mori lângă târgul Romanului. Judecata lui Vasilie Lupu Vodă, a recunoscut dreptă pretenția Episcopiei și-i a dat morile în stăpânire. Dar după ce a câștigat, Episcopia de Roman, morile, Vasilie Voevod, în puterea dreptului, ce credea că are ca Domn, luă acele mori din stăpânirea Episcopiei și le hărăzi Monastirei sale Tru-levarchi din Iași. Episcopia tăcu, până la sfârșitul Domniei; însă când veni noul Domn Gheorghie Stefan, reclamă dreptul său de posesiune asupra acelor mori. Pricina fu tratată în Divanul Domnesc, s'a desabropat fapta fostului Domn ca nedreptă, și morile s'a înapoiat Episcopiei prin Chrisovul citat al lui Gheorghiiță Stefan Vodă (3).

Din Roman, după primirea semnelor Domnesci, Gheorghiiță Stefan Voevod s'a dus la Iași, și s'a așezat la Domnia Moldovei. Necredător în Moldoveni, judecând pote pre toți după sine, el își alcătui un corp de gardă personală de 400 Nemți pedestri, sub Loncenski polcovnicul, și de 200 Poloni călări, sub Voicecovski Căpitanul (4). Miron Costin numește pe Voicecovski Căpitanul *mare vitez la toate trebile câte au fost făcând, și slujitor deplin*. După căderea lui Gheorghiiță Stefan Vodă, Căpitanul Voicecovski a rămas în oștea țerii și a fost tot-d'auna unul din Căpitanii cei viteji ai Moldovei (5). Unul

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 325.

(2) Melchisedek, Chron. Hușilor, part. I, pag. 67.

(3) Melchisedek, Chronic. Romanului și a Episcopiei de Roman, tom. I, pag. 275—276.

(4) Letop. Mold. tom. I, pag. 325. 327.

(5) Letop. Moldovei tom. I, pag. 344.

din acești oficeri de gardă, întâmpinase pe semne, cum am văzut mai sus, din partea Domnului Moldovei Gh. Stefan, apröpe de Iași, pe Ambasadorul Suediei Welling, cum ne spune Hildebrand, și acesta este garda care păzea pörta curței Domnesci din Iași, și care a întâmpinat la intrare pe Hildebrand cu strigarea : *Wer-da*. Dar aicea trebuie să mărturisim că și Vasilie Lupu Voevod a avut un corp de gardă personală compus din Nemți, cum dovedesc Letopiseșile țerei și corespondența sa cu Kemeni Janoš, cänd amic cänd inamicul său, pe care Vasilie Lupu il ruga, prin scrisörea sa datată din Iași, din 30 Iunie 1647, ce i-o trimitea prin Gheorghie Stolnicul, să-i trimită, pentru a-și completa garda sa, un număr din pedestrași Nemți (1). In acele vremi *amestecate*, slujitorii streini era o putere Domnilor. Insuși Miron Costin serie, că după restaurarea lui Vasilie Lupu și gonirea lui Gheorghie Stefan din Moldova, prin ajutorul lui Timuș, Vasilie Lupu ar fi trebuit să se așeze cu paza trebilor la împărărie, *intărindu-se cu slujitorii streini*, și că așa, nime nu ar mai fi venit asupra-i și n'ar fi perdut Domnia (2). Gheorghie Stefan Vodă (inca și in Suceava un corp de 200 de nemți cu polcovnicul lor (3).

Gheorghie Stefan Vodă, suindu-se pe tron, a compus sfatul său din următorii boeri : *Ionașcu Rusul* vel logofet, *Stefan Boul* vel Vornic al țerii de jos, *Vasilie Hatmau* i päreälab Sucevei, *Istruti Dabița* vel Vornic al țerii de sus, *Kiriak Sturza* și *Ioan Habășescu* päreälabi de Hotin, *Bantăș* päreälab de Neamțu, *Goe* päreälab de Roman, *Ilie Șaptelei* vel postelnic, *Gligorie Rusul* vel spätar, *Mogäldea* vel paharnic (4), *Solomon Bärlädenul* vel Visternic, *Stamati* vel Stolnic, *Darie Käräbät* vel Comis, *Miron Bucioak* vel slugiar, *Miron Ciogolea* vel Cluciar, *Nicolai Vasilie Beldie* Vornic de gloată, *Buhuș* trelü logofet, și *Dumitrașco Roșca*, — cum se vede dintr'un chrisov din 2 Aprilie 7164 (1656) prin care Gheorghie Stefan

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 303. 304. Șincai, Chronic. Român. tom. III pag. 46.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 307.

(3) Letop. Moldov. t. I. pag. 327.

(4) *Mogäldea* era, cum am äis mai sus (pag. 53), unchiu al lui Gh. Stefan Voevod, și i se cuvinea pähärnicia pentru munca ce a suferit de la Vasilie Lupu Vodă din cauza trădärei nepotului său. — (Letop. Moldov. tom. I, pag. 300).

Vodă întărește fundațiunea, donațiunile și școlile de la Trei-Sfetitele din Iași ale lui Vasilie Lupu Voevod, și dintr'o carte a boerilor Divanului Moldovei din 30 Mai 1655 (1).

În zilele când Gheorghie Stefan Vodă aștepta la Roman *steg de Domnie* de la Sultan, patriarcul Macarie al Antiohiei, amicul lui Vasilie Lupu Voevod, vizită orașul Roman și pe noul Domn, la 8 Noembrie 1653, și cu această ocazie Pavel Arhidiaconul său, ne-a lăsat câte-va noțiuni despre târgul și Episcopia Romanului, și despre Gheorghie Stefan Vodă. La 13 Noembrie, ziua Sfântului Ioan Gură-de-Aur, patriarcul și Domnul cu tot poporul asista la Liturgie, Episcopul de Roman Anastasie III săvârșea Sânta Liturgie investmintat cu felonul Sântului Ioan Gură-de-Aur, care se păstrează și astăzi în biserică Episcopală de la Roman. Acest felon a fost dăruit de un patriarh al Constantinoplei, lui Stefan Vodă cel bătrân (1359), iar de acesta închinat Episcopiei de Roman (2).

Matei Basarab murind, a lăsat cu limbă de moarte, cum am șis mai sus, că urmașul său să trăească tot-dé-una unit cu Rakozzi II și cu Gheorghie Stefan Vodă. Unirea era bună; dar fapte necugetate au scos, toemai din această unire, risipirea a tus-trei aceștii Domni, și au adus cumplite valuri asupra țerilor lor.

La 1656 (3), Gheorghe Rakozzi II Domnul Ardélului, *umplut de dăhuri spre mari lucruri*, și îndemnat de Regele Svediei Carol X (Iustav, se unesce cu acesta, cu Halmanul Cazacilor Bogdan Hmelnițki și cu Domnitorul Prusiei Marele Elector de Brandeburg Friderik Wilhelm, ca să împărțescă Polonia. Rakozzi trimete soli la Domni Gheorghie Stefan și Constantin Basarab și îi cuprinde în această alianță. Armata aliată, între care un corp de Cazaci sub polcovnicul Anton, un corp de Munteni sub *Căpitanul Odivoeanul*, și un corp de Moldoveni sub *Grigorie Habășescul Serdarul și Frățița Căpitanul de Făl-*

(1) Veți aceste acte în Th. Codrescu, Uricarul tom. III, pag. 279—280. Melchisedek. Chron. Hușilor în Apendice, pag. 70—73. — Th. Codrescu, Uricar tom. VII, pag. 6—8.

(2) Arhiva istorică a României, tom. I, part. 2 pag. 87. — Melchisedec Chronic. Romanului, tom. I, pag. 268, 269.

(3) Letop. Moldov, tom. I, pag. 331.

ciu (1), intră în țara Leșasă pe la Sniatin, și pe la Stry. și su-
pnn Cracovia și Varsavia. Aceste toate se făcea contra voinei
Sultanului (2).

Dar această nebuțată expediție n'a isbutit, cum vom re-
lata mai jos : aliații fură risipiți și țările lor călcate și prăpă-
dite de Turci, de Tătari și de Poloni. Sultanul măzilește pe
tustreți Domniți Gheorghe Stefan, Constantin Basarab și Rakoz-
zi. Înainte de a da firmanul de destituire, Vizirul Kiuprului
închipsea un alt mijloc, ca să perdea pe tus-treți Domniți Ghe-
orghie Stefan, Constantin Basarab și Gh. Rakozzi : el cugetă
să puie mai întâiu pe Domniți Moldovei ș'a Valahiei ca să bată
pe Rakozzi, ear apoi tot să'i mazilească și pe aceștia. Chroni-
sarul Miron Costin dăce : •Vizirul singur se gătea asupra lui
Rakozzi, și la Domniți dintr'aceste două țări (Moldova și Va-
lahia) trimisese (pe la sfârșitul anului 1656) poruncă pre un
Agă mare de la Impărăție, anume Uzun-Ali-Beî, întrebând pre
Domni, apucase-vor ei să meargă amândoi asupra lui Rakozzi
cu oșți, să fură slujba această Impărăției, să se curățescă de
faptele lor și de amestecături ce acuse cu Rakozzi? Și atunci
spun că socotise Kiuprului să scolă pre Vasilie Vodă din E-
diciula, să'l puie Craiu în Ardeal în locul lui Rakozzi, care po-
roncă dacă a venit la (Gheorghii) Stefan Vodă aice, și pre
atunci purcesese Stefan Vodă la munte, să alegă loc de Mă-
năstire, care se chiamă Cașinul, din Răcăciuni n'au trimis
pre mine (Miron Costin) în țera Muntenescă, sfātuindu-se cu
Constantin Vodă ce răspuns vor da, viindu-le amânduror o po-
runcă, și la un prepus fiind amândoi la Impărăție și amândoi
Domniți locna într'un chip de primejdie apröpe. Nu s'au a-
pucat de acela sfal Constantin Vodă cu Stefan Vodă ; ce înă
se temea să nu iasă ceva de la densus, să vedescă la impără-
ție Stefan vodă, ce au răspuns : cum ar socoti Dumnealui fra-

(1) Familia *Frătița*. era oă familie de boeri vestiți în ținutul Fălciului.
La 1662 găsim pe Evstratie Dabija Voevod numind pe *boierul său Fră-
țița părcălab de Fălciu*, ca să cerceteze la fața locului, o cêrlă rezășescă,
și să alegă hotar. le moșiei Iachimești, prin cartea sa din acest an, 1662
Aprilie 29, scrisă românesce, care se păstrază în original în Arhiva Sta-
tului și în copie la Episcopia de Huși (Melchisedek, Chron. Hușilor part. II,
pag. 74. — Indice documentelor aflate în Arhiva Statului, publicat de Mi-
nisterul Cultelor și al Instrucțiunei publice pag. 71. Bucuresci 1876).

(2) Letop. Mo'dov. tom. I, pag. 331—333.

tele nostru măi bine, așa să răspundă lui Uzum-Ali-Beiū, și să ne facă scire pe acea cale să răspundem și noi. Aū priceput Ștefan Vodă îndată indoita inimă a lui Constantin Vodă și meștersugul, și aū scris la Uzum-Ali-Beiū cum că el este gata să facă porunca Împărătăsă, unde va fi voea Vizirului, acolo va merge cu totă ȳstea sa. Însă nu era acest rēspns din totă inima. Ear Constantin Vodă s'a apucat îndată de pungi să și tocmēscū domnia cu banē, ȳicēnd Turcilor : că el n'a sciut viclenie, nici n'a luat Domnia cu sabia sau cu oștē streine, ce l'aū ales Tēra după mōrtea lui Matei Vodă, și el de mare silă a lui Rakozzi și a lui Ștefan Vodă, temēndu-se de dēnșii, aū dat puțină ȳste. Și cu de acēstă silea să și tocmēscū domnia. Vizirul dacā aū vēdūl, că nu se apucū ei să se sfādēscū cu Rakozzi, și nu va face nimica cu acēsta, aū stātut asupra Domnilor, numai să vie (la Adrianopoli) să sārute pōla Împērātiei de Domnie, și să și mērgā iarā la Domni, ameninȳnd la dincontrā cu māzilia » (1).

La 1657, vine ordin la Gheorghiiā Ștefan Vodă și la Constantin Vodă Basarab, de la Marele Vizir să mērgā la Adrianopoli să se inchine în personā Sultanului și să primēscā personal investitura și recunōscerea lor de Domni. Dar postirile Turcilor la asemenea împrejurāri avea douē fețe : pe de o parte aparenȳa de prietenie, pe de alta sabie ascunsā. Domniū Românāi refuzā, neîncredēndu-se în Turci, și cunoscēnd ce-i aștēptā la Adrianopoli. Atunci Sultanul vēdēnd refuzul lor, ūi destitui pe amēndoi.

Firmanul Sultanului cuprindea că «Gheorghe Ștefan Vodă se mazilește, pentru că a ajutat pe Rakozzi contra Poloniei, și pentru că Sultanul este încredinȳat că Rakozzi face parte din complotul ce se urzește contra Imperiului Otōman » (2).

În locul lui Gheorghie Ștefan Vodă, Sultanul numește Domn Moldovei pe Gheorghie Ghica I, de nēm Arnăut, nepot și Capu-Kehaia al lui Gheorghiiā Ștefan Vodă, și măi nainte Capu-Kehaia a lui Vasilie Lupu Vodă la Curtea Turcēscā (3).

(1) Letop. Mold. I, 334—335.

(2) Des Noyers Lettres pag. 372. — Δαπόντε Χρονολόγιος in Sathas Μεσαιωνική βιβλιοθήκη, tom. III, pag. 5. Venclia 1872.

(3) Cantemir, Descrierea Moldovei, pag. 91. -- Dora d'Istria, Gli Albanesi in Rumenia, pag. 6—9. Carra, Histoire de la Moldavie et de la Valachie, pag. 80. Neuchatel 1781.

Gheorghie Ghika atunci în vârstă de 60 de ani, nu vroea să primescă domnia, și contra voinței sale a fost silit de Sultan să primescă. La 7 Martie 1658 ambasadorul Germaniei Reninger raporta Impăratului, din Andrianopoli că «noul Domn al Moldovei, *Georgius Ghika*, este un om de aproape 60 de ani și a fost numit Domn fără voia sa. Ambasadorul Veneției din Viena raporta Dogelui la 13 Aprilie 1658 că Gheorghie Ghika «contra sua voglia è stato costretto ad accettare il principato, ore l'hanno mandato (1). Gheorghie Ghika avea o poziție mai bună și mai sigură în Constantinopoli, pe când Moldova căduse acum într'o stare de plâns; apoi Gh. Ghika, datorind recunoștință multă lui Vasilie Lupu Vodă, și fiind nepot lui Gh. Stefan Vodă, nu vroea să fie succesorul lor, după așa împrejurări.

Regele Poloniei Ioan Casimir dorea și recomanda Sultanului să facă Domn Moldovei, din nou, pe Vasilie Lupu Voevod și Sultanul primise chiar. Este cunoscut că un fel de cămășă cuprinsese pe Turci, pentru resturnarea lui Vasilie Lupu Vodă. Vizirul Kiuprului, când numea Domn pe Gh. Ghika, cugeta să numescă pe Vasilie Lupu, cum scrie Secretarul Reginei Poloniei, dar a trebuit să numescă mai întâiu pe Ghica, pregătind Domnia pentru Vasilie Lupu. După Gh. Ghica, Vasilie Lupu simțindu-se slab, se rugă să fie Domn fiul său Ștefănuță Vodă, ear la 1659 când acesta era Domn Moldovei (după dorința tatălui său), Sultanul vroea ear să puie Domn pe Vasilie Lupu, căci se dovedise că Ștefănuță Vodă, nu era om serios, ci, cum dice Chronicarul Ioan Neculcea, *domn tînăr, desmerdat și inimicos...* de multe ori când eșea cu boerii la primblare, punea de lua frăiele din capetele cailor boerilor, și da în cai să fugă de cădea boerii jos, deși sfărma capetele, în cât se îngrijise a mai merge cu densusl; apoi vrînd într'un rând să scoță fumărit pe țără câte șase orți de casă, Toma Vornicul cel mare și lordachi Visternicul, Cantacusinesci, se opunea; ear Ștefăniță Vodă îndată se mânia, în Sfat, și scoțînd hamgerul se repeși să dee într'ensii, și ei au fugit afară... Ioan Neculcea dice: «Auzînd aceste fapte rele Vasilie Vodă tată-său, la Tarigrad, nu'i părea bine, și'i sciea de multe ori să se lase; și de nu ar fi murit Vasilie Lupu Vodă, era numai de cât să'l scoță din

(1) Apud Dora d'Istria, Gli Albanesi in Rumenia, pag. 11 etc. not. 2. 4.

Domnie pre fiul său, să vie el Domu în Moldova, că cunoscea că nu va procopsi fiul său în Domnie (1).

Miron Costin observă: *Tocmai pre vremea aceea i'au venit maziia lui Gheorghie Stefan Vodă, pre ce vreme au scos și el pre Vasilie Vodă din scaun*, adecă mai înainte de Paști cu o săptămână, adecă «cirea finem Mensis Martii 1657, — dice istoricul Ungur Katona (2).

Îndată ce Gheorghie Ghika Voevod primi stégul Domniei și ocupă tronul Moldovei, aducându-și aminte de binele, de iubirea și de cinstea care le au avut de la Vasilie Lupu Vodă, căci Vasilie Lupu l'a făcut întâi Kapi-Kihauē la Țarigrad și Vornic mare în Moldova (3), au eliberat și a trimis pe Dömnă lui Vasilie Lupu și pe fiul său Stefan Vodă, la Țarigrad.

Eliberarea Dömnăi și a fiului lui Vasilie Lupu Vodă, s'au datorit și prieteșugului ce Marele Vizir Kiuprului avea către el. Când Gh. Ghika Vodă se prezintă înaintea sa, în ajunul plecării sale spre Moldova, Vizirul l'a întrebat: unde se află Dömnă și fiul lui Vasilie Vodă? Gheorghie Ghika a răspuns: în Moldova; Vizirul replică hotărâtor: Îndată ce veți ajunge în Moldova să-i trimeti aici la Stambul (4).

Vasilie Vodă era încă închis la Edicula; și Dömnă sa, era slobodă a merge ori când vroia, ea să'l vadă. Pe Stefăniță Vodă l'a dat tată-său Vasilie Lupu la carte la prieten, și făcându-se voinic mergea câte cu un răvaș la Vizirul Kipurli, de la tată-său Valilie Vodă, pentru nevoile sale. Când l'a vădut vizirul, a dis: «*fecior voinic are Vasilie Vodă,*» și din acel moment tronul Moldovei era asigurat lui Stefănuță Vodă.

(1) Letop. Moldov. tom. II, pag. 209. cap. 38. 39. 40. Pierre des Noyers, lettres.

(2) Letop. Moldov. I, 334. 336. — Φωτεινός, Ἱστορ. Δακίας III, 113. 114. — Letop. Moldov tom. I, pag. 337. — Șincai, III. 72. — Stephan. Katona, Historia Critica Regum Hungariae tom. XIV, ordine XXXIII, pag. 38. Budae 1804. — Se păstrează un Chrisov de la Gheorghia Stefan Vodă dat din Iași la 5 Februarie 1657 pentru o moșie din valea Corabia din (în)utul Cernăușilor, a lui Pelin Visternicul și alți (Archiv. Istor. a Român. tom. III, pag. 236); și un Chrisov din 8 Martie 1657, întăritor hirotoniei făcute de Mitropolitul și Episcopul Moldovei în Iași, a lui Lazar Baranowicz în demnitatea de Episcop al Cernigonului (Archiv. ist. a Român. I, part. I, pag. 66). Acestea trebuie să fie dacă nu ultimele, dar aproape ultimele acte Domnesci date de Gheorghia Stefan Voevod.

(3) Ion Neculce, Letop. Mold. tom. II, pag. 208, § 37.

(4) Κασαρίου Δαπόντε Χρονογράφος apud Sathas III, 5.

Marele Vizir Kïupruli, prietenul lui Vasilie Lupu, aștepta numai timp. (1) Căderea lui Gheorghiiță Stefan Voevod, a cărui și viața era amenințată, căci Vizirul căuta să îi taie capul, umplu de speranță pe Vasilie Lupu. Ambasadorul Reniger raporta baronului de Schwarzenhorn, la 13 Februarie 1658, că «Vasilie Lupu Vodă are mari speranțe de restanțare». Enicerii cuprinși de dragoste pentru bărbăția lui Vasilie Lupu, îl favorisa în secret; iar pe acei cari nu era bine dispuși pentru el, Vasilie Vodă îi atrăgea prin fângăduinți de bani. Aceste deslușiri le adunăm dintr'un raport din partea Ambasadorului Venețian, către Dogele, din 1 Martie 1658. Porța însă nu se încredea în Vasilie Lupu, și se temea de el, căci Vasilie Lupu susținut acum de Polonia, de Cazaci și de Veneția, putea să devie stăpân nemărginit a Moldovei; vechile relații ale lui Vasilie Lupu cu Regele Iôn Casimir și cu vestitul Hatman Bogdan Chmielnisky, lăsase în mintea Turcilor, urme vii, în căt ei, de și avea totă plăcerea, pentru Vasilie Vodă, dar se temea de el, cum ne încredințază raporturile Ambasadorilor Veneției din 1 și 14 Martie 1658 (2).

Sultanul destitue și pe Rakozzi II (3). Constantin Basarab, Domnul Valahiei, se mazilește la 6 Ianuarie 1658 (4); în locul său, Sultanul numise, Domn Valahiei, la sfârșitul lui Martie 1657, pe Mihail VI Radul, cunoscut mai bine sub numele de Mihnea Voevod III (5). Acest Mihnea Voevod, crescut în Constantinopoli *icoglan al lui Canaan-pașa*. trecea de pogoritor din Domniile Valahiei, el era însă feciorul lui *Eni surdul lăcătusul*, de naționalitate Grec, și singurul său titlu la Domnie, a fost cunoștința limbelor Arabă, Turcească și Persană, și figura sa frumoasă și măreță. În fața acestui om fără de nici un merit, în fața acestui *icoglan*, era sorțit să fugă din patria sa, și de la troul său strămoșesc, cea de pe urmă odraslă a Basarabilor! (6) Chroniclele turcesci numesc pe Mihnea Vodă *Cioban-bei* (7).

(1) Letop. Mold. tom I, Pag. 348.

(2) Apud Dora d'Istria, Op. laud. pag 14. 15.

(3) Șincai, tom. III, pag. 72.

(4) Istor. țerei Românescei, MS. din Chișinău. tom. II, pag. 110.

(5) Șincai, III, 72. — Fotino, II, 203. — Katona Istor. Reg. Ungar. XIV. 38.

(6) Vaillant, La Romanie II, 59. — Istor. Țerei Românescei, MS. găsit în Chișinău publicat de A. Crețescu, tom. II, pag. 111. București 1859.

(7) Καταρτου Δαπόντα Χρονογράφος, în Sathas Μεσαιωνική βιβλιοθήκη, τομ. III pag. 5. Veneția 1872.

Vornicul Ioan Neculcea, ne arată firea îndrăsnită și hotărîtoare a lui Gheorghită Ștefan Vodă, zicînd că «într'o zi, cînd era numai boer, murindu-î jupănesa cea d'întăiu și aflîndu-se vîduvoiă, întîlnind o jupănesă seracă, dar tină și frumôsă, a-*nume Safta* din nămul *Boescilor (Safta Boul)*, aș timpinat'o pe drum mergînd cu rădvanul (1) la Iași, și aș poprit rădvanul cu sila, și s'aș suit fără de voie în rădvan, și aș întors rădvanul la casa lui, și pre-urmă aș primit și ea, și s'aș cununal cu dănsul, și aș ajuns de aș fost și Dămnă; dar mai tărđiă el o urise, umblănd prin țeri străine, și aș trimis'o în țeri aice, pănă a nu muri el, și el și-aș luat o slujnică țitore dintre acele țeri streine» (2). *Dămnă Safta* aș trăit în Moldova multă vreme, după mărtea lui Gheorghită Ștefan Vodă. O carte a ei, *din 4 Martie 1687*, închină sântului Mormănt, mănăstirea Bistrița din ținutul Neamțului, unde *moșii și strămoșii ei aș fost clitori* (3).

Paul de Aleppo, ne da o trăsătură despre caracterul lui Gheorghită Ștefan Voevod: «*Gheorghită Ștefan Vodă, este de o șărcenie (avaritje) nemărginită* (4).

Străngea banî peste banî bieții Domni Romăni pentru pă-

(1) *Rădvan* în limba veche romănescă vra să zică trăsură mare, deschisă, fără arcuți, cea ce franțuzesce se zice *coche*, ear neînțesc bie șnișdr. Acest cuvănt este de origine curat lătinesc: la Romanî se zicea *rheda* o trăsură mare cu patru roți și cu scaune, în care încăpea o familie întregă, și care se întrebuița de Romanî atât în țărguri cât și la țeri; această trăsură și numele ei era de origină Galică (Isidor. Origin XX, 12. — Juvenal. III, 10. — Mart. III, 47, 5. — Cicer. Mil. 20. — ad Attic VI, 1; V, 17. — Sueton. Jul. 57. apud Anthony Rich, Dictionnaire des antiquités Romaines et Grecques, traduct. M. Chéruef, pag. 535. Paris 1873. — Veđi și Lexicon Romănesc-Lătinesc-Unguresc-Neițesc, pag. 579. Buda 1825). Letopisițele năstre vorbesc de cinei feliori de trăsuri în vechime, *rădvan* (Let. II, 206), *leagău* care era pe arcuți sau resore (Let. I, 163) *carăuă*, trăsură închisă (Letop. I, 254), *hintoii* adecă droșcă, butcă (veđi poesia populară *Oprișan*, în *Informățiunile* din București, an. II, Nr. 221 din 26 Martie 1871), și *lestica*, tot un fel de calăscă (Letop. II, 179, III, 96) care 'și trage de sigur numele de la lătinescul *lectica*.

(2) Letop. Moldov. tom. II, pag. 206.

(3) Uricar. tom. V, pag. 240, tom. VII, pag. 120. Mănăstirea Bistrița are de clitor întru început pe Alexandra cel bun, care este îngropat în acea mănăstire (Letop. Moldov. tom. I, pag. 103).

(4) Archiv. Istor. a Romăn. I, part. I, pag. 86. Veđi o trăsătură despre avaritja lui Gheorghită Ștefan Vodă și în Ioan Neculcea, Letop. Moldov. tom. II, pag. 206, § 31.

găniî tureî și pentru țile negre de mazilie... căci la Turci banii era tot; fără bani nici putea ajunge la Domnie, nici se putea ținea în scaun, o dată ajunsî. Nu, numai la Sultanî, nu numai la Harem, nu numai la Vizir și la toate Agalele și Pașalele, trebuia dați bani fără contenire, dar și la toate ceremoniile Curșii Sultanilor, și la toate *Şah-zadelele* lor. Când Sultanii făcea *summèt*, adică tăerea împrejur copiilor lor, cel mai de pre urmă demnitar din Imperiū, trebuia să-î trimită daruri după puterea sa. Când sultanul Mehmed IV aū făcut *summèt* copiilor sēi, Domnul Moldovei de atunci, i-aū trimis daruri 40 de pungî de aspri, două blane de samur, două blane de vulpe, 100 coîi de stofă aurilă și două mătănii de diamante costând fie-care grăunte 15 pungî!!!. (1) Era foarte rău dacă nu se da aceste daruri. Ministrul Franșiei de la Haye, pentru că a zăbăvit numai cu câte-va țile de a da marelui Vizir Kinpruli, darul ce se obișnuia, fu pus în închisore împreună cu fiul sēi, care cu câte-va țile mai nainte aū fost bătut cu vergi. (2). La 1643 Sultanul n'a vroit să primescă pe ambasadorul Impēratului Germaniei, până când nu i-ar fi promis că va plăti în fie-care an câte *una sută mii de richedales*, sub cuvînt de dar. Contemporanul du Meseray scrie: En 1643 le grand Seigneur refusa de recevoir l'Ambassadeur de l'Empereur; jusqu'à ce qu'on luy eust accorde de lui payer tous les ans *cent mille richedales*, sous le nom de present, non pas de tribut. L'Empereur rejetta cette honteuse condition: mais il luy fit une prière plus honteuse, luy demandant secours contre les Suédois, fortifiant sa demande par la promesse d'une grande somme d'argent. (3).

Cronicarul Ion Neculcea, scrie că «Gheorghe Stefan Vodă, după ce aū eșit din Domnie, s'a dus în țera Ungurēscă, a umblat prin multe părți de loc, ca să i se dea oște de invasie să recapete Domnia Moldovei. El a umblat rugându-se pe la Nemți, pe la Poloni, pe la Muscali, pe la Svedii, și a dărnit Impēratului Moschicesc o cruce ferecată cu aur și cu pietre scumpe, care costa *patru sute de pungî de bani* (4) ca să-î

(1) Ἰσθ. Κομν. Ἰψηλάντ. τὰ μετὰ τῆν ἄλιον pag. 719.

(2) Σκαρλ. Βυζάντ. ἢ Κωνσταντινουπολις, tom. II, pag. 432.

(3) Du Meseray, Histoire des Turcs, tom. II pag. 170-171. Paris 1650.

(4) 1 pungă = 500 lei; 400 pungî = 200,000, valoare colosală pentru atunci, echivalând cu aproape *una sută mii de gđlbeni*!

dea ôste sã vie iar în Moldova; dar Țarul l'a tot purtat cù vorbe și nu i-a mai dat ôste, până ce i s'a și timplat de *a murit acolo la Moscù, și pre urmũ i-a adus ôsele lui în Moldova, în Mãnãstirea lui Cașinu de l'au ingropat* (1). Ion Neculcea se înșală despre locul unde a murit Gheorghie Stefan Voevod; el a cãlãtorit intr'adevãr la Moseva; dar n'a murit în părțile Țarului Mosevei, ci în Pomerania, în vechiul Castel din Stelin, și *la vechiul sãn aliat Regele Svedicã*.

Pe lângã bogãțiile sale în moșii, în banii, și altele, Gheorghie Stefan Vodã avea bijuterii vestite. Afarã de cele ce le amane-tase în fuga sa, unũ jidan anume Frenkel, la Viena, afarã de crucea ce a dãruit-o Țarului, el a vëndut Electórelui de Brandeburg Friderik Wilhelm un diamant care singur cumpã-nea 11 $\frac{1}{2}$ carate, pentru 4000 de taleri, dar care valora mult mai mult (2). Soția saã amanta sa, Stefana Mihailova, avea de la el bijuterii de mare preț. La 23 August 1665, ea se împru-mutã cu 1800 imperiali (mille octingenta imperiales) de la Prin-cipele Elector Friderik Wilhelm, puindu-i amanet o cruce îm-podobitã cu diamante și cu smaragde (3).

Miron Costin scrie cã Gheorghiuã Stefan când a fost gonit din Domnia Moldovei, ducea cu el mai multe care pline de bogãții (4).

Pãrãsind Moldova cuprinsã de foe și de sabie din pricina sa, Gheorghiuã Stefan Vodã socoti sã mai cerce vechiul sãn meșteșug, cu sã redobãndescã Domnia. Luãnd din nou ôste de la Rakozzi, care se opunea încã Turcilor, si adunãnd ômenii cu banii, calcã Moldova, ea sã rãstórne pe Gheorghie Ghica-Vodã; dar Ghica, prindẽnd de veste, stringe oștile sale cele mai alese, și trimete pe fiul sãn Gligoraș, de-i iese înainte la Tãrgu-frumos, la *Strunga*, unde avẽnd bãtae, a biruit pe Gheorghiuã Stefan Vodã, de *l'a dãdunit iarãși în Ardeal*. La Strunga, Gligoraș Ghica, rãdicã o movilã mare pe locul de luptã, în amin-tirea biruinței sale, care movilã se vede și astã-zã în fața sta-bilimentului de bãn de la Strunga. Dupã acẽstã catastrofã, Gheorghiuã Stefan Vodã, n'au mai stat prin Transilvania, fiind

(1) Letop. Moldov. tom. II, pag. 207.

(2) Archiv. din Berlin. în A. Papiu Ilarian, Thesaur de monumente isto-ricice pentru Romãnia, tom. III, pag. 93, 94.

(3) Id. ibid. pag. 86-87.

(4) Letop. Moldov.

că vedea apropiata cădere a lui Rakozi, și fiind rușinat că a fost bătut la Strunga. El fugi în Polonia, de acolo la Moseva și prin alte țări, cu mare grijă, căci teribilul Vizir Kiupruli pașa, *dorea tare mult să aibă capul lui Gheorghieșu Ștefan Vodă*, cum țice Reninger Ambasadorul Germaniei într'un raport al său către Impăratul, din 7 Martie 1658 (1). Iar pe Dămna sa Safta, ajungând în Polonia, a trimis-o înapoi la Moldova la casele ei, *pentru că n'o mai iubea* (2). *De atunci n'a mai vădut Gheorghie Ștefan Vodă, în totă viața sa, Moldova* (3). Acestea se petrecea în cursul anului. 1658 (4).

Rakozi II, săturându-se de Gheorghie Ștefan Vodă, a cerat în anul următor când tot se bătea încă cu Turcii pentru tronul Transilvaniei, să trimită pe mazilitul Constantin Basarab Voevod, ca să calce Moldova și să puie mâna pe Domnie risipind pe Gheorghie Ghica Vodă. Constantin Basarab ajunge la Iași, în ziua de 15 Septembrie 1659; Vodă Ghica se trage la Tighina, (Bender) dar de acolo se întorce cu Hanul Tatarilor, intră în Iași cu o armată de 20,000 de Tătari, și bate de stinge pe Constantin Basarab, omorându-l 2,000 de omeni. Constantin Vodă fuge și scapă în Transilvania, adună o oște nouă cu ajutorul lui Rakozi, intră în Valachia, și se aședă în Bucuresci; dar audind că o armată mare de Turci, de Tătari și de Moldoveni vine asupra lui, se trage în Transilvania și de acolo fuge în țera Căzăcască, de unde, peste puțin, strângând oște Căzăcască trece Nistrul la Soroca și calcă iarăși Moldova. Acum domnea în Moldova Ștefăniță Voevod, fiul lui Vasile Lupu. Sultanul mutase pe Gheorghie Ghica din domnia Moldovei la domnia Valachiei, căci nemernicul Mihnea Vodă fugise, iar în locul său pusese Domn Moldovei pe fiul lui Vasile Lupu în Noembrie 1659. La început Constantin Basarab cu Cazacii săi, bate oștea Moldovei, căci unii din Căpitaniii lui Ștefăniță Vodă *era omeni fără crieri*. țice chronica-rul, precum Catargiul, Grigore paharnicul și Mihalcea Hâncul Halmanul; dar în sfârșit Ștefăniță Voevod sd robesce pe Constantin Basarab și 'l risipesce. Constantin Vodă abea scapă viu fuge cu Casacii săi, trece Nistrul la Movilău, unde au avut

(1) Apud Dora d'Istria, op. laud. pag. 14 et not. 3.

(2) Șincai, III, 73 - 74. Fotino II, 204.

(3) Miron Costin, Letop. Moldov. I, 338, 339.

(4) Letop. Moldov. I, 341.

mare nevoe și primejdie de la Cazacii care-și cerea lefele, și de aici scapă în Polonia, de unde nu s'au mai întors în țară (1).

Vitezul Rakozzi II, bătut de istov la Cluj, unde capătă o rană grea în cap, fuge în Urbea Mare și muri acolo la 8 Iulie 1660, în vârstă de 39 de ani (2).

La 1864, ne uitați A. Papiu Ilarian, descoperi în arhivul Statului de la Berlin 36 bucăți documente, care îndeplinesc viața lui Gheorghiiță Stefan Voevod, după plecarea sa din Moldova. Din aceste s'a lămurit că a treia sa soție saü amanță, se numea Stefania Mihailova și că el n'a murit la Moskva, cum crede chronicarul Neculcea, ci la Steîn în Pomerania. Din acele documente, se dovedi că Gheorghie Stefan Vodă a călătorit prin multe părți de lume, și anume pe la Principii și Regii pe cari ajutându-î o-dinioră își perdu tronul, — cerșind orî ajutor ca să se întorcă iarăși în Moldova, orî cel puțin mijloce spre a-și putea susține viața. Dintre toți acești Principi, numai unul se vede a nu'l fi părăsit până la cea de pre urmă miserie și până în ora morții; și acesta era marele Elector de Brandenburg. Frederik Wilhelm, numit *marele elector*, e unul din cei mai iluștri Principi din casa Brandeburgică. Domni de la 1640 până la 1688. El puse cele întâi temelii ale puterei și mărireii casei sale. Mai înteu Svedii, apoi Poloniî, îi recunoscără suveranitatea asupra Prusiei. El întemeiă armata permanentă, reorganisă finacele, primi pe Hughenoși, înaintă agricultura, industria și comerciul, și cu deosebire iubia artele și sciințele.

La 1662 Gheorghiiță Stefan Vodă întreprinde o călătorie la Moseva. La 5 Septembrie trecend prin Viena, imprumută de la jidovul Fränkel zece mii taleri amanetându-î pentru această sumă, scule în valoare de șase-zeci mii taleri. Pe la 23 Septembrie ajunge în staturile Electorelui de Brandenburg, cu care pe la 1657, fiind încă Domn în Moldova, se afla în cea mai prietenescă corespondență în cauza expediției asupra Poloniei. Electorele îl primesce cu mullă ospitalitate. Peste două ani, în vara anului 1664 'l vedem, pe Gheorghiiță Stefan Voevod, în-

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 350—352. Archiva Istorică a României, tom. II, pag. 80. — A. Treb. Laurian, Elemente de istoria Românilor, pag. 103—105.

(2) Rusu, Compendiü de Istoria Transilvaniei, pag. 341. — Miron Costin, Letop. Moldov. tom. I, pag. 352—353.

tors de la Moseva fără de nici o ispravă. El se aședă în Stetin în Pomerania, sub protecția regelui Svediei, de la care primea un ajutor de două mii taleri pe an. De aici din Stetin, corespunde cu electorele care îl mângâie și îl ajută în esiliul său cu o răuă delicateță și ospitalitate. În anul 1665 călătorește la Regele Svediei, pe care îl ajutase în războiul asupra Poloniei. Șase luni (Gheorghijă Stefan Vocevod petrece la Stocholma, și se întorce iar la Stetin, cu făgăduințe deșarte și fără de nici un ajutor real; amărât în suflet, lipsit de bani și de mijlocele vieții, disperat de viitor, părăsit până și de secretarii săi, bolnav de podagră, recurge tot la grația și umanitatea Electorelui, care, din parte-î, întru adevăr, nu lipsese a-l ajuta cu toate cele trebuitoare pentru susținerea casei, împrumutându-l și cu bani și mângâindu-l de a pururea cu speranța în viitor. Tot astfel de viață amărâtă duce Gheorghie Stefan în Stetin, luptându-se neîncetat cu miseria și hola, până la începutul anului 1668 când începe să presimțea în scrisorile ce trimetea Electorelui apropierea orei fatale. În fine la una Februarie 1668, Stefania Mihailova care se subscrie *Principesa și văduva a lui Gheorghie Stefan*, înscămințază pe Electorele, că *prea iubitul ei bărbul a trecut din această viață în cea veșnică*, rugându-l să binevoiască a-i acorda voie liberă de a trece prin staturile sale și *a transporta cu siguranță trupul repostatului în patria sa*. Electorele îi incuviințază cererea pe lângă o scrisoare afectuoasă, dându-i vas, și ordonând tuturor guvernatorilor și dregătorilor săi, ca să-i dea și să-i înlesnască fără de nici o plată toate mijlocele de transport și toate provisiile trebuitoare, pre verî unde va trece prin staturile sale.

Urmază apoi o scrisoare a lui Gheorghie Ghica Domnul Valahiei, din 12 Aprilie 1668, prin care Vodă Ghica scrie unui amic al său, care se afla în serviciul Principei Elector de Brandenburg, că a aflat cu durere la Viena, de la Andrea Neumann, Reședintele acestui Principe Elector lângă Curtea de Viena, despre mărtaza lui Gheorghie Stefan Vodă; că *după legile, constituțiunile și obiceiurile Moldovei și ale Valahiei* (Moldaviae et Valachiae leges, constitutiones et consuetudines) murind un Domn, iernurile ce se țin de Curtea lui, precum odore și alte de asemenea, nu trec la frați și la rude, ci imediat la Domnii succesori consăngenți; că Stefania Mihailova, disa soție a lui Gheorghijă Stefan, nu-î era soție legitimă, că ea

se afla în casa Dămnei lui Gheorghie Stefan ca servă, fiind *rescumpărată de ea* (cujus fuit redemptum mancipium), și că prin urinare, după legi, nu-î poate fi moștenitoare, iar adevărata soție nu e acolo de față; că Dămna lui Grigorie Ghica *Maria Turzana Ghica* (1) se afla la Viena cu el, și după legi, ea intră în moștenire, și că i se cuvin sculele care au fost a Principilor antecesori. Ghica-Vodă împuternicesce pe amicul său să meargă la Stetin, să sigileze totă averea lui Gheorghică Stefan Vodă, și să-î trimită copie adevărită de pe testamentul său, iar pe Stefania Mihailova s'o sfătuiescă ca părinte, ca luând cu ea corpul reposatului, să se întoarcă în Moldova cu totă familia și cu servitorii; și dacă nu va vrea să intre în Moldova, să rămână cu onor pe lângă Dămna lui Vodă Ghica care o va ținea ca pre o soră, și la timp, el, Ghica-Vodă, îi făgăduiescă, cu voea lui Dumnezeu și cu învoirea ei, s'o așeze în căsătorie bună și cinstită, și că-î va da și parte din lucruri; almintrelea, dacă ea se va potrivi după capul și închipuirile ei, ori după amăgirile altora, să știe că el are s'o urmărească ori unde va fi, și că în asemenea cas, el (Ghica), speră în dreptatea Principilor Creștini.

Acăsta este cuprinderea documentelor găsite în Arhivul Statului din Berlin, de A. Papiu Ilarian (2).

Grigorie Ghica Vodă, de la care vine această scrisoare, este Domnul Valahiei care a domnit la 1660, și care la 1664 a mers în Ungaria cu oștea sa, unde a mers și Domnul Moldovei Eustratie Dabija cu a sa, și Hanul Crimeii, în ajutorul Turcilor, dar unde ei cu toții au fost bătuti de Nemți. După această învingere, Ghica Vodă, temându-se de mânia Sultanului, se întorse repede în Valahia, luă pe Dămna, copii și averea sa, și fugi în Transilvania, apoi a stat la Viena, și de aici a trecut în Veneția. Acest Grigorie Ghica, a mai domnit în Valahia la 1672 (3).

(1) *Sturza* spătarul fratele Dămnei lui Grigorie Vodă Ghica (Letop. Moldov. tom. III, pag. 134). Dămna lui Grigorie Ghica-Vodă, era fata *Sturzii Vornicului* nepotă lui Gheorghică Stefan Vodă (Letop. Moldov. tom. I, pag. 337). Grigorie Ghica Vodă feciorul lui Gheorghie Ghica Vodă. au avut Dămna din lună nem din Sturzești: pe Dămna Maria fata lui Matieș Sturza Visternicul din Moldova». (Letop. Moldov. tom. III, pag. 148).

(2) A. Papiu Ilarian, *Thesaur de monumente istorice pentru România*. tom. III, pag. 73—104. București 1864.

(3) Φωτισμός 'Ιστορ. Δαζιάς tom. III, pag. 216 231. 245.

În arhivul Statului din Berlin există și o relație, adevărată memoriu, din partea lui Neumann, ministru resident al Electorelui de Brandenburg lângă Curtea din Viena, din care se vede că după judecata urmată, moștenirea lui Gheorghiiță Stefan Vodă, a fost dată lui Grigorie Ghica Vodă, dovedindu-se că Stefana Mihailova nu era soție legitimă a lui Gheorghiiță Stefan Vodă. Acastă relație pe care A. Papiu Ilarian n'a vădit-o, o găsi Princesesa Elena Kolhof-Masalsky, născută Ghica (1).

Nu scim dacă Stefana Mihailova, care mai înainte de judecata urmată, se intitula : *Stefana Mihailova, Clarissimi Moldaviae Principis relicta vidua ac Principessa* (2), s'a mai întors în Moldova; nu scim cine a fost ea, și nici scim cine și când a adus și a îngropat în Mănăstirea Cașinu, ăsele lui Gheorghiiță Stefan Voevod. La 11 Februarie 1688, Principele Elector de Brandenburg, a dat pas pentru caî de postă, provisiune și mâncare, Princesei de Moldavia, care petrecea în patria sa, trupul răposatului ei Domn : *Pass auf Vorspan Futter und Mahl für die Fürstin von Moldau welche Ihres Herrn Leiche in Ihr Vaterland führet*; dar se vede o scrisore din 22 Februarie 1688 de la Stefania Mihailova, către Principele Elector, jăluind că după mortea lui Gheorghie Stefan Vodă, rămăind singură și văduvă, *este nevoită a sta încă aici în Stetin din cauza multelor datorii, și nu scie cum se va transporta în patrie trupul răposatului*; că a. allat că un anume Marianovicz are să sequestreze clenodiile răposatului Principe (3). Se mai vede apoi că la 12 Aprilie 1668, corpul răposatului Domn Gheorghiiță Stefan, nu pornise încă din Stetin, căci Grigorie Ghica Vodă scriea cum am vădit mai sus, sub acea dată, din Viena, amicului său, Reședintelui Principelui Elector de Brandenburg de lângă Curtea din Viena, care era acum la Stetin, să sfătuască pe Stefana Mihailova și s'o indemne că *luând cu sine trupul răposatului să se întorcă în patrie cu totă familia și servitorii etc. etc.* (4). Cine a adus dar de la Stetin, și când, și a îngropat în Biserica Monăstirei Cașinu, corpul lui Gheorghiiță Stefan Vodă, cum dice Chro-

(1) Dora d'Istria, Gli Albanesi in Rumenia, pag. 11. Firenze 1873.

(2) Act, din archiv. Berlin. apud Papiu Ilarian ap. laud. T III pag. 99—100.

(3) Archiv. Berlin. apud Papiu Op. laud. ibid. pag. 101.

(4) Archiv. Berlin, apud Papiu, ubi supra III, 101—104.

nicarul Ioan Neculce, care era Mare Vornic de țara de sus în Moldova ? (1).

Am cercetat la Monăstirea Cașinu și prin biserică și pe afară dar n'am dat de nici o inscripție, lămuritoare că acolo ar fi oșele lui Gheorghică Stefan-Voevodul. Dar locuitorii bătrâni din satul Cașinu, m'au încredințat că la 1806, când s'au reparat biserica de Isaia Eghumenul, în năuntru ei s'a găsit sub zid în partea stângă, într'o criptă un secretiu, și că acela era secretul Domnului Gheorghică Stefan; cripta se cunoșce și astăzi.

În esiliul său, casa sa curtea lui Gheorghică Stefan Vodă, se alcătua din *Ieromonahul Antonie*, care era și secretar al său pentru limba românească (2), din *Iacob Harsanyi*, secretarul său pentru limbele Nemțescă și Latinescă și Magistru Casei Doamnei (3), de *Colonelul Alexandru Iuliu Torquato*, baron de Frangipani *amic și cumnat* al lui Gheorghe Stefan Voevod (4), de *Colonelul Constantin Nacolowitz*, și de *bocrul Caspar Hidi* (5). Se vede că Gheorghie Stefan Vodă a mai avut o soră, pe care o luase de soție baronul *Iuliu Torquato*. Vom vedea mai jos că Gh. Stefan Vodă, într'o scrisoare din Januarie 1665, către Regele Franței Ludovic al XIV, numește pe acest cumnat al său : *ilustru și mare bărbat, amic și cumnat al său prea-iubit, Alexandra Iuliu Torquato baron din familia Frangipani, președintele Consiliului belic și Colonel*.

Frangipani era o familie mare română, vestită în secol XII și XIII. După Chroniclele italiene poporul Romei au dat unuia suitor al acestor familii numele de *Frangepani*, spre recunoștință eternă, că într'o vreme de fomete, el îi distribuia pâine în dar (*frangere panem*; am putea dice românesc *frînge-pâne.*). În zilele luptei *Guelfilor* cu *Gibelinii*, Frangipani se puseră în partidul Gibelinilor și se ilustrară prin ura lor contra Guelfilor.

(1) Letop. Moldov. tom. II, pag. 207, și precuvântarea lui Neculce, în același tom. pag. 195 despre isvorele sigure după care a scris letopisețul său.

(2) Archiv. Istor. a României tom. I, pag. 108.

(3) Papiu, Thesaur III. 81. Acest Iacob Harsanyi servise d'întâi lui Rakozzi în Transilvania în calitate de Cancelar al său (Palajotta ap. Șincai III, 76), apoi veni la Berlin cu espatriatul Gheorghe Stefan W. intitulându-se : *Secretarius Aulaeque Magister Principis Moldaviae* (Hasdeu, Arhiv. Istor. a Rom. tom. I, pag. 176 No. 261 și nota).

(4) Papiu, Thesaur III. 84. 85.

(5) Papiu, Thesaur, III, 86.

La 1118, Cincio Frangipani, bătut în conclav. în biserică, și stălci pe Papa Gelasie II, protejat de Guelfi, și îl izgoni din Italia. Iacob Frangipani, după învingerea de la Tagliacozzo, a tradat la 1268 pe Domnul său Conrad al II Regele Siciliei, și *Conradin de Souabe*, ultima odraslă a casei Imperiale de Hohenstaufen, dându-l în mânele lui Charles d'Anjou, fratele Regelui Francisc Ludovic IX căruia Papa Clement al IV i dăduse Sicilia. Conrad II, trădat astfel de Frangepani, fu decapitat pe piața publică de la Neapoli. Familia Frangepani a odrăslit mult ramure, care s-au stabilit în mai multe părți în Italia, în Friul și în *Ungaria*. În secolul-al XVII un membru din această ramură și a-nume Francisc Frangepane, a luat parte cu Francisc Rakozzi fiul lui Gh. Rakozzi II, și cu Tekeli, în răscolă cea mare a Ungurilor contra Împăratului Leopold, care isbucni la 1665 și nu se stinse de cât la 1669. Frangipani era cumnat Comitelui de Serin (Zrini), vice rege său ban al Croației, unul din principalii Capți ai acestei mișcări naționale și anti-austriace; el a tradat, pentru a-și asigura grațierea, pe Comitele de Zrini, care fu decapitat în ziua de 30 Aprilie 1671, la Neustadt, iar la 18 Noiembrie, 1673, fu decapitat și *Comitesa* de Serin, sora lui Frangipani. (1) Însuși Francisc Frangipani fu decapitat apoi, număi Francisc Rakozzi, a fost amnistiat. Familia Frangipani (Românii dic: *Frangepane* și *Frangepan*), cu care era înrudit Gheorghe Stefan Vodă, dând pe sora sa după unul din membrii acestei familii și a-nume după *Alexandru Iuliu Torquato de Frangepani*, era din Frangepani stabiliiți în Ungaria, care avea nică (în Ungaria) o pozițiune înaltă. Precum Vasilie Lupu Voevod. în Polonia, în Ungaria și în Veneția, — așa și Gheorghie Stefan Vodă, în Ungaria, căutase legături cu vițe de omenii mari, cu familii vestite și puternice, cu *Frangepani* și prin aceștia cu *Zrini*, ca să se fie la domnie!... dar, vorba lui Miron Costin: *roata lumii nu-î așa cum gândeste omul, ci în cursul său se întorcu...* (2).

Gheorghie Stefan Vodă avea un frate mai mic, pe *Hatmanul Vasilie Ceaur*, care a fost în urmă Vel Logofet sub Petriceico-

(1) Lalanne, Biografie Universelle, pag. 394, 396. — Dictionnaire de la Conversation, de la lecture, tom. LXII pag. 17. — tom. LVII, pag. 291. Paris 1845. Șincai, Chroniq. Român. tom. III, pag. 105. — C. Cantu, Histoire Universelle. tom. XVI, pag. 427.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 279.

Voevod la 1673 (1); ei au avut și o soră, pe Doamna lui Antioh Vodă Cantemir, și au fost prin urmare cununați lui Antioh Cantemir Voevod (2). Se vede că Hatmanul Vasilie Ceaure, fugise vremelnicesce prin Germania, după căderea fratelui său Gheorghie Stefan Vodă, căci la 1660 Vasilie Ceaure Hatmanul, scriea **УР НЕМЕЦКІН ЗЕМАКЪ УРЪ ЯЕНА**, adică *din țara Nemțescă din Viena*, cum citește eruditul B. P. Hăjdeu, poate să fie însă din **ІЕНА**. Hatmanul Vasilie Ceaure, avea și el în fuga sa, o mică curte sau casă, care se compunea din *Albota*, biv jignicer, din *Gheorghie sluger* și dintr'un secretar *Constantin sin Navul* (3).

În Arhiva Statului din București, se păstrează două cărți originale de la : *Noi Gheorghie Stefan Voevod ce am fost dintru mila lui Dumnezeu Domn Terțu Moldovă*. Una din aceste cărți este datată de la Viena **С ЦАРА НЕМАЦКА С КЕУ**, din 11 Aprilie 1660; prin ea Gheorghie Stefan Vodă *dăruiesce slugei sale bătrâne Toader Ungurenul, care l-au slujit și în boerie când au fost boer în Tură, slujitu-l-au și la Domnie, ear acum mai apoi l-au slujit și la multă lipsă și nevoea sa prin forți streine*, — satul său *Mihiești* la ținutul *Trotușului*, și cu două sălcișe de *Țigană*. A doua carte este către fratele său, Hatmanul Vasilie Ceaure, datată din **Stetin. С ГРЕТНН**, de la 24 Decembrie 1667, prin care îi scrie cu amărăciune și cu jale, că moșia *Mihiești* o dăruiesc acum lui *Stefan Andrieșan* care l-au slujit prin streinătate din copilărie *până acum la săvârșenia sa*. Gheorghie Ștefan Vodă adaugă, că acea moșie o dăruise mai înainte lui *Toader Ungurenul* ca să-l slujească, dar acesta ca o slugă rea, au fugit cu furișul de la el, ca o slugă viclenă, și pentru aceasta au socotit a da moșia lui *Stefan Andrieșan* pe care *l-au mâncat străinătatea și lipsa*, și rogu dar pe fratele său Hatmanul Vasilie Ceaure, să desbată moșia aceasta *La Domnie* și pre aiurea pre unde va trebui, ca să fie penmană lor și părinților lor (4).

(1) Arhiva Istorică a României, tom. I, pag. 96, No. 130 și pag. 108, No. 152.

(2) Letop. Mold. tom. III, pag. 38.

(3) Vezi documentul din Arhiva Istorică a României, tom. I, sub No. 152.

(4) Arhiva Istor. a României, tom. I, pag. 108—109. Se mai păstrează în arhiva Statului încă patru acte de la acest Domn, din 1656, 1655, 1656, 1657 publicate în Arhiva Istorică a României tom. I, pag. 230, 231, 232 și 236.

Acestea sunt câte scim până astă-zi, despre Gheorghie Stefan Voevod, Domnul Moldovei, care a plătit cu lacrimi de sânge, *mâncându-l străinătatea și lipsa*, în șir de 10 ani (1658—1668), păcatul de trădare către Domnul său. El a făcut pe Vasilie Lupu Vodă, să moră gonit sub cer strein, dar el în străinătate, în bătă și în miserie a murit, trăind umilit la Stetin, din pomana Electorelui și a Regelui Svediei. La 23 Iunie 1666, Gheorghie Stefan Vodă scria din Stetin lui Frideric Wilhelm, că aș ședut în zadar *șuse lună în Stoc-holm* (1) suferind și de o podagră atât de nodosă în cât medicii nu sciea ce să mai țină; că Secretarii săi l'au părăsit, căci își cerea lefele rezulat la sfârșitul fie-și cărei lună, când el *trăia numai cu speranța deșartă*; cere ajutor de la Frideric Wilhelm, și-î propune să-î mai vină nisce diamante (2). La 8 Septembrie 1667, el scrie Marelui Elector că se află lipsit și stors de toate ajutoarele de viațire și de ale mâncărei și băuturii, și că duce o viață miserabilă: *«destitutus itaque et omnibus vivendi subsidiis exhaustus, duco vitam satis miseram* (3). La 14 Decembrie 1666, Gheorghie Stefan Vodă se plânge către Electorul de Brandenburg, că Regele Svediei îi da ajutor două mii de taleri pe an, cari la început în anii cei d'intăi, i-a și primit, *iar acum de doi ani nu-î mai primea* (4). În sfârșit la 21 Ianuarie 1668, el scrie plângend din castelul Stetin, de pe patul său de morțe, lui Frideric Wilhelm, o scrisore de ultim adio, presimțind sfârșitul său, și-î exprimă recunoștință pentru bine-facerile generose în timpul esilului său: *«apropie de a-mi da ultima sultare, cer ajutor, scrie Gheorghie Stefan-Vodă, căci n'am cu ce cumpăra medicamente* (5).

Gheorghie Stefan-Vodă, și-au plătit păcatul, dar Istoria îl numește: *logofătul cel trădător* (6), și-l asemănază cu Iuda, care aș vîndut pe domniul său (7).

(1) Chronicarii Moldovei numesc Stoc-holmul *Ștocul* (Letop. Moldov. tom. II, pag. 385).

(2) Act. Arch. Berlin în Papiu. Op. laud. tom. III, pag. 88—89.

(3) Arh. Stat. Berlin ubi supra, pag. 96—97.

(4) Arh. Stat. Berlin. ubi supra, pag. 92—93.

(5) Ibid. pag. 98.

(6) Kroniczka Ioachima Ierlicza, ed'it. Warszawa 1853, în Arhiva istor. a Român. tom. II, pag. 15, fragm. IV.

(7) Manuscripte de la Cozia și Șerbăneșci, publicate de A. Crețescu, tom. II, pag. 92. București 1859.

Miron Costin care aŭ fost sub domnia lui Gheorghieș Stefan Vodă boer de Divan, sftenic al sŕu, și trimis sol la vremi grele la Constantin Basarab Domnul Munteniei (1), cãnd incepe sã scrie istoria Domnului sŕu, se silește sã arunce un vãl de îndurare peste pomenirea sa, đicend : «Incepem o scriere de domnia lui Stefan Vodă Gheorghie, care orŕi cu dirŕptã cale, orŕi cu nedirepte mijlõce, rãdicãndu-se asupra Domnului sŕu, i-aũ luat domnia, tõte unele ca acestea din orãnduirea lui Dumnezeu a fire se cred... (2). Aici Miron Costin este pãrtinitor, ca istoric, pentru Domnul sŕu. Nu așa judeca el pe boerii Șepteliei Hatmanul și Goia postelnicul, care aũ tradat pe Domnul lor Gaspar Vodă Grașiani, la 1620, cãci vorbind despre acești trãdãtori, Miron Costin đice : «Spurcatã și grõsnicã faptã și neaũditã în tõte țerile chreștinesci; Domnul orŕi bun, orŕi rŕu la tõte primejdiile lui ferit trebuesce... Dar plãtit'aũ apoi cu capetele sale acestã faptã și Șepteliei și Goia, de la Alexandru Vodã, pre lege dirŕptã; cã le-aũ tãiat capetele, iarã trupurile le-aũ aruncat în eșitore și cu cale aũ fãcut, cã dupr spurcatã faptã, scãrnãvã mõrte vine... (3).

Mult aũ umblat, multe țeri aũ cutreierat, mult aũ lucrat și mult aũ suferit, nenorocitul Gheorghie Stefan Voevod, de la 1657 pãnã la 1668, pãnã la cea de pe urmã a sa suflare, cercend sã capete din nou domnia, cãci «Dulce este domnia Moldovei, cum đice o vorbã veche Moldovenescã (4). Cãte țeri, câți Suveranŕi, n'aũ aũdit glasul sŕu rugãtor, și suspinurile sale ! Ungaria, Germania, Polonia, apoi Țarul Moskevŕi, apoi Regele Svediei vechiul sŕu aliat, apoi Regele Franciei Ludovic XIV, apoi Electorele de Brandenburg și toți Principii germani, l'aũ vŕdut de-a rãndul stãruind și scriind... În arhivul Ministerului afacerilor streine din Paris, se pãstreazã în original o epistolã, scrisã latinesce de Gheorghie Stefan Voevod cãtre Regele Franciei Ludovic XIV, datatã din 5 Ianuarie 1665 din Stetin, prin care se rõgã în numele chreștinãtãței și în numele jalnicŕi Moldaviei, sã-i deie protecțiunea sa, ca sã-și recapete tronul. Această scrisõre, Gheorghie Stefan Vodã aũ trimis-o Regelui Franciei Ludovic XIV prin ilustrul și mãreșul amic al sŕu și iubit cumnat

(1) Letop. Mold. Tom. I, pag. 335.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 302.

(3) Miron Costin, în Letop. Moldov. tom. I, pag. 241.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 266.

Alexandru Iuliŭ Torquato Frangepani, baron și colonel și președinte Consiliului sŕu de rebel, de pe cŕnd era Domn Moldovei, dicŕnd Regelui prin acea scrisŕe cŕ l'au insŕreinat sŕ vorbŕscŕ Maiestŕtei Sale pre larg și sŕ-i lŕmurŕrŕ rugŕmin-
tea și starea sa, și tŕte imprejurarile sale. Scrisŕora este scrisŕ
latinesce, iscŕlitŕ intŕitŕ latinesce și apoi Romŕnesce cu litere
cirilice, de Gheorghie Stefan Voevod (1).

Ialŕ acŕstŕ scrisŕe :

Sacra Regia Christianissima Majestas
• Domine Domine Nobis Clementissime.

• In extremo rerum praesentium statu ac ultimis cogitatio viri-
• bus nostris tot in vanum consultis, et frustra requisitis Chri-
• stianis principibus (ne quidquam intentatum amore boni publici
• relinqueremus quo videremur divino tribunalı obnoxı) novis-
• sima desideria nostra, apud Christianissimam Majestatem Ves-
• tram Regum Potentissime, deponimus, atque per *Illustrem et*
• *Magnum Virum, amicum et cognatum nobis clarissimum. A-*
• *lexandrum Iulium Torquatam a Frangepaniis, Liberum Baro-*
• *nem in honestissimi belici Consilii praesidem, et Colonellum hu-*
• *militer proponimus. Qui pro ea quŕ par est, atque pollet consilii*
• *dexteritate et experientia, animi nostri sententiam et voluntatem*
• *fusius latiusque exponet, atque boni communis pro viribus pro-*
• *movebit incrementum. Hunc ut ad commissi sibi negotii uberio-*
• *rem relationem, Sacra Regia Christianissima Maestas Vestra Sereno*
• *vultu admittere plenamque illi non secus, quam nobis si presen-*
• *tes essemus, in singulis dictis factisque fidem adhibere dignetur,*
• *non tantum magnopere petimus, verum etiam propter immi-*
• *nentia in orbem christianum majora pericula quŕ vehemen-*
• *tissime efflagitamus. Aderit in zelo Regio divini Numinis fa-*
• *vor et nos quidem Christianissimae Maestatis Vestrae aus-*
• *picia seculi nec non armis, viris, mediisque adjuti juncto*
• *consilio roboreque barbarae infidelium tyrannidi obrıam illi-*
• *mus, et feralem in nos illius impetum ac feroci, animo con-*
• *tundemus, longe feliciter quam haecenus in ceteris orbis chris-*
• *tiani principibus sperabamus. Istud cum et mutua mortalium*
• *omnium societas maximŕ vero christianae Religionis amor*

(1) Correspondance Diplomatique de la Turquie. Paris affaires ętrangeres
vol. 6. D. Collect. Odobescu III, pag. 28 - 29. Document. Academiei Romŕne.

«luncerto iminens malorum periculorumve metus exigant, non
 «possumus, quam sanctissime et efficacissime de propensione
 «et clementia Sacrae Regiae Christianissimae Majestatis Ves-
 «trae sentire atque in his novi anni auspiciis, cum omnimodo
 «felicissimorum succesuum comprecatione pro Regio erga nos
 «affectu et Reipublicam sollicitudine omnem in praesens et,
 «in futurum adjectis una *afflictis provinciis* sinceritatem ac
 «subjectionem polliceri.

Sacrae Regiae Christianissimae
 Majestatis Vestrae

Servus devotissimus

Georgius Stephanus

Princeps Moldaviae

ГЕОРГИЕ СТЕФАН КИРКОД.

Stetini in Pomerania

Calend. Iannuarii

anno 1665

La 19 Octombrie 1666, Regele Franței Ludovic XIV, după primirea epistolei de mai sus de la Gheorghie Stefan Voevod, ordona ambasadorului său din Constantinopoli, *de la Haye*, să lucreze pe lângă Poartă în favoarea lui Gheorghie Stefan Vodă. Ți-a răspunsul ambasadorului la ordinul Soveranului său :

Sire,

Péra de Constantinople ce

15 Jauvier 1667

«Par une dépêche de Votre Majesté du 19 Octobre, Elle m'a
 «commandé de travailler s'il se peut à la reconciliation et ré-
 «tablissement d'un *Prince de Moldavie* qui s'est réfugié auprès
 «du Roi de Suède. Je juge que c'est celui qui s'appelle Stephano,
 «car le dernier dépossédé, qui est ici, se nomme Duca. Il n'y
 «a pas d'apparence que Stephano puisse estre restablí. Duca
 «qui a beaucoup d'amis, sollicite pour reprendre sa place.
 «Celui qui la tient aujourd'hui s'appelle Alexandre, qui a aussi
 «sa brigade pour se maintenir.» (1)

După cincî luni, Ambasadorul Francez de la Haye, face un nou raport Soveranului său, după un nou ordin ce primise, pentru Gheorghie Stefan Vodă, cum urmază :

Péra, 6 Juin 1667.

Sire,

J'ai reçu le 8 Jauvier un ordre de Votre Majesté du 19 Octobre de travailler autant qu'il me serait possible pour le re-

(1) Affaires étrangères. Vol 8. D. 196. 198. Colect. Odobescu IV, pag. 34.35. Document Academiei Române.

lablissement d'un Prince jadis de Moldavie qui s'est réfugié vers le Nord, à quoi j'ai répondu par ma dépesche du 15 Janvier que c'estait une entreprise difficile, et de fait, elle me semble encore telle présentement, mais depuis peu de jours, un des amis de *ce pauvre prince* m'est venu trouver au nom de plusieurs autres qui affectionnent son parti et souhetaient son restablissement. Je n'ai pas jugé à propos de m'ouvrir sur les odres que j'en avais de Votre Majesté, mais sur ce que j'ay répondu que je serais bien aise de trouver occasion de le servir, il m'a dit qu'il n'y aurait point d'autre moyen sinon que ce Prince vinst icy incognito et qu'il me pleuct de le retirer dans le Palais de Vostre Majesté, qu'ensuite ses amys travailleyent à obtenir sa grâce du Grand Seigneur, et moyennant mon assistance on pourrait ensuite espérer de le restablir dans sa Principauté. Je me suis offert en tout ce qui me serait possible, et peut estre que par ce moyen les affaires de ce Prince s'ajusteront avec le temps. S'il vient icy, je lui ferai connoistre qu'il est redevable à Vostre Majesté des assistances que je lui auray données et je ne manquerai pas d'informer Vostre Majesté de la suite de cette affaire.» (1).

Nu scim ce a mai făcut Ambasadorul Franciei, nici pentru ce Gheorghică Stefan Vodă nu s'a dus la Constantinopoli să se adăpostescă în *Palatul Regelui Franciei*; Vedem numai că acest sërman domn, cum il califică cu dreptate Ministrul Franciei de la Haye (*ce pauvre prince*), nu se obosea stăruind. După ce la 5 Ianuarie 1666, a scris epistola de mai sus Regelui Franciei Ludovic XIV, Gheorghie Stefan Vodă vedënd că nu-î mai vine Domnia, se adresă din nou către Regele Svediei și către fratele Regelui Ludovic XIV, ca ei să mijlocescă acum asistența Regelui Franciei. Ludovic XIV primind aceste nouă stăruinți, trimite Ambasadorului său din Tarigrad următorul ordin :

Paris le 28 Juillet 1667.

Monsieur de la Haye,

Le Roi de Suède, mon cousin, monsieur mon frère et le *Prince George Estienne de Moldavie* m'ayant requis d'employer mon soin et mes offices à la Porte Ottomane pour moyenner

(1) Affaires étrangères. Vol. 8. D. 229.

le restablissement du dict Prince dans les Estats qu'il a perdus j'ay bien volontiers consenti à leur désir et Vous faict ceste, lettre pour vous ordonner de passer à l'avantage du dict Prince tous les offices nécessaires à cette fin de la manière que vous estimerez la plus propre pour lui estre utile; à quoi m'asseurant que vous ne manquerez de satisfaire, je ne vous feray celle-cy plus longue que pour prier Dieu qui'l vous ayt, Monsieur de la Haye, en sa sainte et digne garde (1).

Când Regele' Franciei a priimit scrisoarea lui Gheorghe Stefan Vodă, — nu numai că a dat ordine Ministrului său de la Constantinopoli, dar a și respuns la 28 Iulie 1667 lui Gheorghe Stefan Voevod, prin următoarea scrisoară:

Mon Cousin,

J'ai reçu par les mains du *Baron Spatarius* cy-devant votre *général*, la lettre que vous m'avez escrite, et aussitost, suivant la réquisition du Roy de Suède, Monsieur mon frère, et la vostre, j'ai expédié l'ordre que vous m'avez témoigné d'avoir au Seigneur de la Haye Vantelet, mon Ambassadeur à la Porte Ottomaue, afin qu'il employe efficacement mon nom et mes offices pour vostre restablissement de la manière qu'il jugera plus propre pour vous estre utile. Vous trouverez cy joint un duplicata de la lettre que je lui ai escrite.

J'ay beaucoup d'estime et d'affection pour votre personne. Je souhaiterois bien d'estre en estat de mesme pouvoir soulager dans vos malheurs que je prie Dieu de faire bientost cesser et de vous prendre, Monsieur mon Cousin, en sa sainte et digne garde.

Escrit à Tournay, le 28 Jour de Juillet 1667 (2).

Dar Ambasadorul Franciei n'a putut face nimic. Gheorghie Stefan Vodă era acum bolnav pe sfârșite, la Stetin, și la finele lui

(1) Affaires Etrangères vol. 8. D. 852. Collect. Odobesco IV, pag. 39. Docum. Academiei Române.

(2) Documente privitoare la istoria Românilor din Arhivele Ministerului afacerilor streine din Paris, culese de A. I. Odobescu, — Suplement la colecțiunea lui Hurmuzachi suplement I, vol. I, pag. 254. Bucuresci 1886. — Din scrisoarea lui Gheorghie Stefan Vodă către Ludovic XIV, din răspunsul acestuia și din corespondența Ambasadorului frances din Constantinopoli, se vede că baronul Alexandru Iulie Torquato de Frangepani, a fost spătarul lui Gheorghie Stefan Vodă în zilele Domniei sale în Moldova.

Ianuarie 1668, cincî luni după data ordinului de mai sus a Regelui Ludovic XIV, Gheorghiiță Stefan Vodă își da sufletul...

Darea de sernă ce ne dă *Revista Baltică* despre *Memoriile lui Hildebrand* și despre *testamentul lui Gheorghiiță Stefan Vodă*, îndeplinesce istoria acestui Domn. Memoriile lui Hildebrand, arhivele de la Stocholm, de la Moskua și de la Stetin ar putea să ne puie în stare de a lămuri această epocă, și de a relata pre larg și cu scumpătate împrejurările alianței Românilor cu Svedii, cu Casacii și cu Brandeburgul, și mersul expediției lor contra Poloniei. Până atunci vom cerea să dăm câte-va informații despre această epocă, și despre aceste întâmplări după diferiți istorici și scriitori.

Regina Svediei Christina, fiica lui Gustav Adolf, abdicând la 1654(1) în favoarea vărului său Carol Gustav, lăsă finanțele în starea cea mai proastă. Svedia avea deci nevoie de pace și de liniște; dar Carol X Gustav, suindu-se pe tron la 16 Iunie 1654, nu putea să se despărțescă de firea sa reșoinică; Carol Gustav iubea mai presus de toate reșelul, și luase de model pe Gustav Adolf, a cărui bărbăție o însușea cu deplinătate. Suiț pe tronul Svediei, Carol Gustav sta pe gânduri, cu să pornescă reșoii: Danezilor, Rușilor sau Polonilor, — căci el n'avea nici un motiv să declare reșel nici unora nici altora. De o dată îi veni în gând, că Ión Casimir Regele Poloniei, protestase, de și mai mult pro forma, contra suirei sale pe tron, pretinzând că numai el (Ión Casimir) avea dreptul de a fi Rege al Svediei; în această privire exista de mult, un fel de prigonire, sau certă diplomatică, între Svedia și Polonia, prigonire care data de la 1597. Regii Poloniei ținea între titlurile lor și titlul de *Rege al Svediei*, pentru că o dinioră Sigismund III Waza fiul Regelui Svediei Ión III, fiind ales Rege Poloniei la 1587, a stat și Rege al Svediei la 1592, prin drept de moștenire, și ast-fel întrunise pentru un timp, pe capul său, amândouă corónele a Poloniei și a Svediei. Corona Svediei n'au putut-o, purta însă, mult timp, Sigismund III Waza, pentru că unchiul său, Ducele de Sudermania, pe care-l numise Regent al Regatului Svediei, refuză de a-l mai cunoșce, în Dieta de la Abrașa (Februarie 1597), și ast-fel începură luptele dintre Po-

(1) Despre Regina Christina sunt foarte interesante memoriile ei: «Mémoire de Christine Reine de Suède, 2 vol. Paris 1830.

lonia și Svedia, adecă dintre ambele ramure ale casei Waza.

Regele Svediei Carol X Gustav, se rădică deci la 1655 contra Poloniei, cu totă puterea sa. Ion Casimir Waza Regele Poloniei avea drepturi legitime la tronul Svediei; el nu înceta de a se considera și de a se titlui de *Rege al Svediei*; dar Carol Gustav era de fapt Regele, și poseda Coróna Svediei. Carol Gustav se folosi de greutățile ce boerii Poloni făcea lui Ion Casimir Regelui lor. Boerii Poloni trăia în dușmăniie vecinice cu Suveraanul lor: când i făcea viața amară, când se supunea la voia sa orbesce; iar une ori, ca să scape de mânia Regelui lor, fugea prin țări streine, ca să urzescă acolo contra patriei lor proiectele cele mai criminale. Nemulțumiri fugea prin țări streine și de acolo lucra contra suveranilor Poloniei, în unire cu streinii.. Acest obicei de a *pribegi*, l'au avut și la noi boerii nemulțumiți. Ion Neculcea ne spune, că: *boerii pribegi în streinătate făceau umestecătură*(1), și această pribegire se dicea *risipa țării*(2). Ieronim Radziéjowski, Cancelarul Poloniei, fuge la Stocholm, (1652) și se dă apoi cu totul Regelui Svediei Carol X Gustav, îndemnându-l să calce Polonia; Radziéjowski se scuza de fapta sa, vinuind pe Regele Ioan Casimir, că ar fi stat în legătură de amor cu femeia sa. Chronicarul Poloniei Vespasianus à Kochow Kochowski și istoricul Ioachim Letewel ne dau relații întinse despre trădarea lui Radziéjowski. Regele Ioan Casimir umbla să despartă pe Ieronim Radziéjowski de soția sa Elizabeta născută Sluzek, măritată în întâia căsătorie după castelanul Halițului Adam Kazanovski (latinesce Kazanovius) mort la 1651 în resbelul cu Cazacii. Această femeie îndemnată de Regele, porni un proces defăimător soțului ei pentru ca să iee din mâna sa cărmuirea averei, (*de manu mariti usum honorum vindicat*) și luă în administrația ei toate bunurile și palaturile care aparțineau ei și soțului ei. Radziéjowski, amărît de această urmare defăimătoare, luă înapoi în putere, spre a-și resbuna, palatul Kazanovski din capitala Varsavia, situat lângă palatul Regal. Chiebat din ordinul Regelui, în judecata Mareșalului, Radziéjowski fu osândit criminalicesce. Obosit de durere și plin de mânie și de dor de a-și resbuna, Radziéjowski părăsesce patria sa Polonia și fuge în Svedia. Regele Ioan Casimir, ca

(1) Letop. Moldov. tom. II. pag. 293.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 202,

să-și indetuleze ura, a scos (1652) dinaintea Dietei, scrisori de ale lui Radziéjovski, care ațâța și îndemna pe Cazaci contra Poloniei, și cu aceste dovezi Regele dobândi de la Dietă un decret care declara pe Radziéjovski de trădător și 'l osândea la moarte și la infamie. Radziéjovski răspundea de departe și nega, autenticitatea acelor scrisori, dîcând că au fost scornite, plîsmuite, pentru a' l calomnia. Osândit, și sub greutatea unei asemenea ocări, Radziéjovski găsi o tristă mîngăere într'o resbunare culpabilă, sfătuiind și îndemnând cu stăruință pe Regele Svediei Carol X Gustav la rebel contra Poloniei, ba chiar și întovărășind armata Svedeză, pe care au condus'o e însuși contra patriei sale. Un cetățen cu virtute, observă foarte bine Lelevel, nu trebuia să slujescă de unealtă streină, spre a-și resbuna ofensele sale personale... (1); dar chronicarul Poloniei Kochowski, mai îndurător către Radziéjovski, îl califică de *novus Poloniae Coriolanus*. (2). Radziéjovski nu numai că servi să aducă asupra Poloniei pe Carol X Gustav, dar organiză în Polonia un partid care lucra ca să supună Polonia Regelui Svediei. La 10 Iulie 1655 Arfred Wittemberg Ducele armatei Svedeze calcă Polonia, și la 17 Octombrie 1655 Generalul Svedez Konigsmarcus (Koenigsmark) supune Cracovia după șapte asalturi. (3) Generalul Polon Czarnecki, care comanda cetatea, nu mai avea ce face, și a trebuit să capituleze. Armata Svedeză respectă condițiile capitulației în ce privece pe soldații poloni, dar orașul totuși a fost prădat, Bisericile din Cracovia și locuitorii despoiați de averea lor; o taxă de 800,000 de scuți se aruncă asupra orașului Cracovia, și se implini cu sabia. Regele Svediei calcă apoi Varsavia (1656), căci opoziția și nemulțămiiții 'i au deschis porțile cetății, ba încă Ianuș Radzivil închină lui Carol X Gustav o parte din Lithuania. Ura care se încuibase între cățiva magnați și între Regele Cazimir, aruncă ast-fel Regatul Poloniei în mânele dușmanilor și, parcă toate aceste nenorociri n'ar fi fost de ajuns, o anarhie înverșunată se întinde peste Dieta și peste Dieti-

(1) Ioachim Lelevel, Histoire de Pologne, tom. I. pag. 173, Chap. 169. édit. Paris 1844.

(2) Vespasianus à Kochow Kochowski, Annalium Poloniae. tom. I pag. 174, 193, 258, 302—308. Cracoviae 1683 și tom. II. pag. 21. Cracoviae 1688.

(3) Vespasianus Kochowski, Annales Poloniae, tom. II, pag. 21 Cracoviae 1688.

nele Poloniei (1). Regele Poloniei Ioan Cazimir fuge în Silesia, și tronul său rămâne în mâna biruitoarelor. Regele Svediei rădică toate bogățiile Varșaviei, și răscolesce prin Palatul Regilor Poloniei, da jos tavanurile, și scote dușumelele, căutând comori, bani și odore (2). «Carol X Gustav, dice Adam Mickiewicz, avea o armată puternică: el era în capul veteranilor resbelului de trei-șeci de ani; el trimete un corp de oște să ocupe Polonia-Mare și în același timp pune mâna pe Dantzick și desbarcă la Stelin cu armata sa de rezervă. Carol X Gustav chiemă apoi în ajutorul său, din fundul Transilvaniei, pe principele Gheorghe Rakozzi II, care cuprinde Podolia cu 20,000 de omeni, și ia Cracovia. Armata din Lithuania, încunjurată din toate părțile, se supune, și proclamă pe Carol X Gustav de rege al Poloniei. Nemulțămiiți, mulți la număr, se folosiră de această împrejurare, ca să-și reshune contra Regelui lor. Nobleța Poloniei mari arborează colorile Svediei, și se închină de bună voe Regelui Svediei, din îndemnul lui Radziejovski; iar Regele Ioan Casimir, părăsit de tota lumea lu silit să trecă hotarul și să se ascundă în Silesia. Polonia nu mai avea ființă pe Charta Europei!»... (3).

Carol X Gustav, temându-se însă că izbânda sa și dărâ-marea Poloniei, nu va plăcea până în sfârșit, suveranilor de prin prejur, se gândi cum s'ar putea apăra despre acei ce ar vroi să-l oprescă în calea biruințelor sale.

El sciea că Gheorghe Rakozzy II Domnul Transilvaniei, era răvniitor peste măsură, și că cugeta să fie Rege al Poloniei, îndemnat la acesta de făgăduințele și de insinuațiile opoziției din Polonia. Chronicarul Moldovei Miron Costin dice, despre Rakozzy II, că *era umplut de duhuri spre mari lucruri* (4). La 1655, când începea resbelul între Poloni și Svedii, Rakozzy, folosindu-se de starea critică a Poloniei, oferise Regelui Ioan Casimir să-și fie aliat contra Svediei; Rakozzy îi mai o-

(1) Charles Forster, La Pologne pag. 117. — Le Monde, Histoire de tous les peuples. tom. VI Histoire de la Pologne et de la Suède, pag. 266—268. 425—430.

(2) Lettres de Pierre des Noyers Secrétaire de la Reine de Pologne Marie Louise de Gonzague, pag. 1—6. Berlin 1859.

(3) Adam Mickiewicz, Histoire populaire de Pologne, pag. 196. Paris 1867. conf. Lelevel, Histoire de Pologne, tom, I, pag. 173—174.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 331.

ferea să se facă catolic și să puie la dispoziția Poloniei toate puterile sale, dar cerea, în schimbul alianței și a convertirii sale la catolicism, ca Regele Poloniei să înfieze pe fiul său și să-l declare de moștenitor al său. Pierre des Noyers, secretarul Reginei Poloniei, soției Regelui Ioan Casimir, care ne dă aceste informații oficiale, a avut în mânele sale scrisorile lui Rakozzi către Regele Ioan Casimir, coprindețore de aceste propuneri. Dar Regele Poloniei nu putea primi asemenea condiții, de și Rakozzi auzi adăos că mai oferea Regelui două milioane în numerar și 40,000 de omenii, — numai să alégă pe fiul său de moștenitor tronului Poloniei (1).

Când făcea aceste propuneri lui Ioan Casimir, Rakozzi negocia în același timp și în același scop, cu Carol X Gustav Regele Svediei; el sciu să dobândescă chiar bunele grații ale lui Cromwell, cum ne asigură Ambasadorul Electorului de Brandenburg din Engiltera : *«observabatur Ragotziuum valde a Cromwello aestimari; quem et maluerat Poloniae Regno quam Svecum potiri»*... Această bună voință o căpătase Rakozzi de la Cromwell, pentru ideile sale înaintate în reforma religioasă. Gheorghe Rakozzi II era mare căpitan și mare vitez; suit pe tronul Transilvaniei la 1648, el cugeta la întreprinderile cele mai primejdioase, dar și cele mai mărețe; streinii îl lăngușea din toate părțile, pentru că el deschisese minele din Transilvania, și pentru că era bogat peste măsură (2).

Uneltirile opoziției din Polonia contra Regelui lor, se manifestase încă din ultimele zile ale lui Rakozzi I. Am văzut mai sus tratările din Iași de la 1648 dintre Vasilie Lupu și Kementi Ianoș solul lui Rakozzi I. În acele tratări neustâmpăratul Vasilie Lupu, Domnul Moldovei, era de sigur echoul, și pôte chiar mijlocitorul acelor uneltiri, profitând și el de aceste împrejurări, ca să facă pe Rakozzi I să ție cu el și nu cu Matei Basarab, pentru interesul de a deveni Rege al Poloniei.

Regele Svediei Carol X Gustav trimete deci în Ardeal pe Consilierul său intim *Gustav Lilliecron*, ambasador pe lângă Hatmanul Cazacilor Bogdan Hmelnițki, să facă alianță cu Rakozzi. În luna lui August 1656, Lilliecron merge în Alba-Iulia (Cron-

(1) Pierre des Noyers, Lettres, pag. 18—53.

(2) Cantu, Histoire universelle, tom. XVI, pag. 426.

stad) și incheie tractat de alianță (1). După acest tractat da alianță, Regele Svediei ceda lui Rakozzi II Polonia până la Bug și până la Nota, cu condiție ca el, Rakozzi, să-l ajute să iee restul, și ambele Prusii (2).

La 14 Ianuarie 1657, după porunca lui Gheorghie Racozi II, toți nobilii, Secuții și ostașii Ardelenesci, se adună la celatea Vișcului din Maramurăș; aicea veni și Rakozzi cu dōmna sa Sofia Batori, cu fiul său Francisc Rakozzi, cu maica sa Anna Zakrazka, și cu cei trei Magnați Francisc Redei, Ștefan Șeredi și Akakie Barceaș, pe care-î lăsa Regenți în lipsa sa, și aice le-au dat ordinele și instrucțiunile sale. Aicea au sosit, la Rakozzi, și un sol din partea Muscalilor, cu daruri bogate, silindu-se să-l întorcă de la întreprinderea sa, asemenea și un sol din partea Împăratului Austriei, anume Gheorghie Selepcini Episcopul Nitriei, tot cu misiie de a înlōrce pe Rakozzi din hotărârea sa contra Poloniiei; dar Rakozzi nu-î au ascultat, rămâind credincios legăturii ce încheese cu Regele Svediei (3).

Regele Svediei încheie tot atunci alianță și cu Hatmanul Cazacilor, Bogdan Hmelnițki, care trata cu Svedia, ca să împarță Polonia între Electorele de Brandenburg, între Radzivil palatinul de Vilna și între Rakozzi Principele Transilvaniei, aspirant la titlul de *Rege al Poloniei*, cu tōte că Regele Poloniei Ioan Casimir și Ambasadorul său Lubowiecki sperase că Hatmanul Chmelnițki va fi aliat al Poloniei, și cu tōte că se credea că s'ar fi iscălit chiar un tractat între Hatmanul și Ioan Casimir, după mijlocirea Hanului Tătarilor (4). Hatmanul Bogdan Chmelnițki și Cazacii avea un drept de resbunare contra Poloniei. La 1652, pe când Chmelnițki serbătorea nunta fiului său Timuș cu Domnișa Ruxanda fiica lui Vasilie Voevod, Nobleța Polonă calcă fără veste Kievul, pradă orașul, dă foc casei lui Chmelnițki și ia în robie pe Mitropolitul. Cazacii trimiseră deputați la Regele Ioan Casimir spre a se plānge despre acēstă ofensă și spre a sci dacā acēstă călcare s'a făcut cu scirea sa, și

(1) Șincai, Cronic. Român. tom. III pag. 66—67.— Monumenta Hungariae historica, tom. XXIII, pag. 567. 622. Buda-pesta 1874.

(2) Lettres de Pierre des Noyers, pag. 291.

(3) Szalárdi János a'siralmas Magyar Kronikának apud Șincai Chr. Rom. tom. III. pag. 67.

(4) Cantu, Histoire Universelle, tom. XVI pag. 493.— Pierre des Noyers, Lettres pag. 69. 94. 105. 135.

spre a cere satisfacere. Regele Ioan Casimir respunse deputației, că acea călcare, pe care el a blamat-o și o blama și acum, era o faptă a nobleței Polone, faptă pe care el n'avea însă putere ca s'o pedepsescă (1). Puțin mai înainte, Carol X (Gustav iscălise un tractat de alianță cu Electorele de Brandenburg Frideric Wilhelm, cu toate stăruințele contrarii ale Hanului Crimeei Mohamed, care fiind aliat al Poloniei, scriea la 20 Martie 1656 lui Frideric Wilhelm, să se alieze și el cu Polonia, ear nu cu un Rege sperjur ca Regele Svediei (2). Frideric Wilhelm, după mai multe sfaturi cu miniștrii săi, se hotărâ pentru alianța cu Suedia, și se folosi d'acest prilej, ca să emancipeze țera sa, *Prusia Regală*, de sub suveranitatea Poloniei, încheind tractatul de la Lubeck (3). Cu data de la 2 Martie (st. nouă, adecă 18 februarie) 1657, Domnul Moldovei Gheorghijă Stefan Voevod, Domnul Valahiei Constantin Basarab și Hatmanul Cazacilor Bogdan Hmelnițchi, primiră printr'un Ambasador special, următorea epistolă identică de la Marele Elector de Brandenburg Frideric Wilhelm, scrisă latinesce al căruî conceptul original se află în Arhivul Statului din Berlin, capitala Electorelui de Brandenburg :

Fridericus Wilhelmus Illustrissimo Domino Georgio Stephano, Voivodae Principi Moldaviensi.

Illustrissime Princeps Domine amice admodum dilecte.

Posteaquam nobis nuntiatum fuit Illustrissimam D. Vostram una cum Celsissimo Transilvaniae Principe Georgio Ragotzy *expeditionem in Poloniam meditari*, quam etiam susceptam nec absque successu inchoatam nuntii quidam referant, nolimus omittere quin propterea Ill^{mae} Dⁿⁱ V^{as} gratularemur. Id unice

(1) Puffendorf, Histoire Générale livre IV, tom. IV. Histoire Universelle depuis le commencement du Monde jusqu'à présent, composée en Anglais par une société de gens de lettres. tom. 107, pag. 199. 202. Paris 1783.

(2) Pierre des Noyers, Lettres pag. 111 - 112.

(3) Pierre du Noyers, Lettres, pag. 113 et not. *Prusia*, vechie provincie polonă, și al cărei nume chiar este polon însemnând : țera vecină Rusiei- (uo Pycu) fu împărțită în secolul al XV în doue părți : una, *Prusia apusană*, reveni Poloniei și constitui palatinatele Pomeraniei, Culm, Marienburg și Episcopatul de Warnick ; cea laltă, *Prusia de jos* sau *răsăritend*, remase supusă ordinului Teutonic ca fief al Poloniei. Mai târziu Prusia resăritenă a fost dată Ducilor de Brandenburg, dar cu condiție de a fi vasală Poloniei. Cea d'întâi din aceste provincii fiind că aparținea direct Regilor Poloniei, se numea *Prusia Regală*, cea a-doua *Prusia Ducală*.

optantes ut porro omnia ex voto succedant, tandemque alma pax honesta ratione hisce oris reddatur. Ad quam obtinendam dum pro viribus allaboramus, spe certa nitimur Deum Optimum Maximum bonae causae patrocinaturum, armaque pro salute publica capta, prosperis successibus benedicendum esse. Caeterum nihil accedere posset nobis gratius quam occasionem dari qua benevolum nostrum in I. D. V. affectum reipsa declarare possemus. Quam dum expectamus. Exhibitor harum propensum animum nostrum pluribus Illustritati Vestrae exponet. Quam hisce divinae protectioni commendamus. — Regie-monti die 2 Martii 1657.

Adecă pe Romănesce :

Frideric Wilhelm, către Gheorghie Stefan Voevod Domnul Moldaviei.

Prea lumnate Principe și domne, unice prea iubite.

Făcându-mi-se cunoscut cum că Luminarea Văstră aveți de gând să întreprindeți o expediție contra Poloniei, împreună cu prea-înaltul Principe al Transilvaniei Gheorghe Rakozzi, care expediție ni se spune că o ați și întreprins deja și început cu succes: am voit să gratulăm pentru acesta prea lumnatei Domniei Văstre, urându-vă, ca toate să vă succedă și de aci înainte după dorința inimii, și ca în fine, să se încheie pacea cea dorită într'un chip onest. Întru acesta vom lucra și noi după puterile noastre, și nu avem cea mai mică îndoială că Marele Dumnezeu va apăra cauza cea bună, și va bine cuvînta cu succese fericite armele rădicate pentru salutea publică. Dealmintrelea, nimic nu ne-ar putea fi mai plăcut, de cât a ni se da ocasiunea prin care să vă putem dovedi buna voința ce păstrăm Luminăției Domniei Văstre. Acastă ocasiune o și așteptăm. *Aducătorul acestei epistole va arăta mai pre larg plecareu inimii noastre* pentru Luminarea Văstră, pre care vă recomandăm prin această protecțiune Divină.

Scris în Regiomonte, 2 Martie 1657 (1).

Din această epistolă a Electorului de Brandenburg se vede că Principii Români, la data de 2 Martie 1657, nu numai că intrase în înțelegere cu Rakozzi, dar și întreprinsese și începuse cu succes expediția contra Poloniei. Ambasadorul Svediei Wel-

(1) Arhiv. dia Berlin. Papiu Ilarian, Thesaur de Monumecte istorice pentru România, tom. III, pag. 76.

ling, fusese, cum am văzut mai sus, la Iași, la Gheorghie Stefan Voevod, în sara de 28 Decembre 1656. În ziua de 7 *Februarie* 1657 (stil nou) oștile lui Gheorghie Rakozzi II trecură în Polonia, și se împreună în Podolia, cum vom vedea mai jos, cu Hmelnițki Hatmanul Căzăcesc care aducea cu sine 40,000 de Cazaci, și cu oștile lui Gheorghie Stefan Domnul Moldovei și ale lui Constantin I Basarab Domnul Valahiei (1).

Pe acele vremi, Moldova, Valahia, Rusia mică (Cazacii de Ucraina) și Tătarii, simțise nevoea să fie uniți, în fața nestatornicilor Rusiei și ale Poloniei, care când se alia când se bătea între ele. Aceste țări se grăbiră deci și acum, afară de Tătarii, a răspunde afirmativ la propunerile de alianță ale lui Carol X Gustav. Pe la 1654 până la 1658, solii Moldovei și ai Valahiei, mergea și vinea tot una la Cighirin, capitala Cazacilor, pe care Chronicarii noștri o numesc *Cehrin* (2), la Târgoviște și la Iași. Pe la începutul anului 1655, Gheorghie Stefan Voevod Domnul Moldovei, avea trimis sol la Moskva, la Țarul Alexei Mihailovici, pe Mitropolitul Moldovei Ghedeon I, în interese politice; atunci Patriarhul Rusiei Nikon, profitând de prezența la Moskva a patru Ierarhii streini, adică a Patriarhului Antiohiei Macarie, a Patriarhului Serbiei Gavriil, a Mitropolitului Nikeei Grigorie și a acestui *Mitropolit al Moldovei Ghedeon*, alcătui din ei și din Ierarhii Ruși, un Sobor, în cestiunea ardețore a îndreptării Cărilor bisericesci slavonesci, după cele vechi grecesci și slavonesci (3). La 1656 Hatmanul Bogdan Hmelnițki avea la Iași un sol care, de frica Tătarilor, nu se putea întorce de la Iași la Cehrin; acest sol al lui Hmelnițki se numea *Andreas Graecos* și avea un om de credință a nume *Lendavous*, prin care trimetea raporturile sale Hatmanului; alți trimiși ai lui Hmelnițki către Țarul Moskvei, sta la Iași, împiedecați de aceeași cauză. Solul lui Hmelnițki corespundea și cu principele Gheorghie Rakozzi II; așa, la 18 Iunie 1656 acest sol scria lui Rakozzi că se gătea să meargă la Re-

(1) Grondzki in Ms. Jelencho ad an. 1657, apud Șincai Chronica Românilor, tom. III. pag. 67

(2) Letop. Moldov. tom. III, pag. 21.

(3) История Росейской церкви, pag. 266. St. Petersburg 1838. — Melhisedek, Istoria Lipovenismului, pag. 14 în nota, Bucuresci 1871.

gele Svediei prin Ungaria, și se ruga să fie asigurat de Principele Transilvaniei, în drumul său (1).

Cazacii temându-se de Rusia, ca nu cum-va să puie mâna pe Ucraina, se unea când cu țarii Moscoviți, de exemplu la 1655, recunoscând suveranitatea lor, cu Regele Svediei, cu Domniul Moldovei și al Valahiei și cu Hanii Tătarilor, contra Poloniei, — când temându-se de Muscali, să nu'i cedeze Poloniei, se lega cu Polonia, cu Moldova, cu Valahia și cu Tătarii, contra Rusiei. În ziua de 3 Iunie 1657, hatmanul Bogdan Hmelnițki răspundea cu o rară și vitejescă francheță, solilor trimiși la el din partea Țarului Alexei Mihailovici: «Eū nu mă voiū despărți de Regele Svediei cu care mă gădesc legal cu șase ani mai înainte de a recunoște suzeranitatea Rusiei; căci dacă eū n'aș fi aliat cu Svedia, cu Rakozzi, cu Moldova, cu Valahia și cu Tătarii Crimei, — Polonii ar face ei, alianță cu aceste țeri contra Rusiei mici, și ar prăda și arde de istov țera mea, până când mi-ar sosi, *pote*, ajutor de la Țarul Rusiei»... Arhivele afacerilor streine din Moscova, cuprind amănunțim de mult preț despre această epocă (2). O epistolă scrisă latinesce din partea Hatmanului Bogdan Hmelnițki datată din Cigirin (*datum Czychyrini*) din 18 Ianuarie 1657, către Carol X Gustav, asigură pe Regele Svediei că Cazacii vor fi pururca contra Poloniei, de frică ca nu cumva Țarii Rusiei să deie într'o Ți Ucraina, Poloniei (3). În Martie 1656, cinci ambasadori venise la Hatmanul Hmelnițki: unul din partea Regelui Svediei; unul din partea Țarului Muscălesc, unul din partea Hanului Crimei, unul din partea Domnului Transilvaniei Gheorghie Rakozzi II, și unul din partea domnului Moldovei Gheorghie Ștefan Voevod. (4) La sfîrșitul anului 1656, Bogdan Hmelnițki încheiase tractate de alianță, în Cigirin, cu solii Domnului Rakozzi II și cu solii Domnilor Moldovei și Valahiei și a Hanului Crimei (5). În Iulie 1656, hatmanul Bogdan Hmelnițki se lîgă printr'un tractat solemn, scris latinesce, în numele său și în numele tuturor supușilor săi Cazacii Zaporojeni, către Rakozzi II, să nu fie nicî uă dată

(1) Monumenta Hungariae historica, tom. XXIII. pag. 330—331.

(2) Байтышъ-Каменикiй Исторiя Малой Россiи, tom. II, pag. 5—38.

(3) Veđi această epistolă în Байтышъ-Каменикiй, ubi supra, tom. II p. 13. și în suplementă. pag. 1—2. sub nota 5.

(4) Pierre des Noyers, Lettres, pag. 97.

(5) Байтышъ-Каменикiй, op. laud. tom. II, pag. 13.

în dușmănie cu el și cu confederații săi și vecinii, Voevozii Moldovei și Valahiei, să nu dea voie de a strânge în statele sale oște contra acelor domni, și el însuși să nu deie nici o dată și nimăruți, ajutor contra lor, fie sub cuvânt de subsidii, fie sub orî-ce alt cuvânt (1).

În zilele acestor alianțe se hirotonisi în Iași un Episcop al Czernigovului. O carte de la Mitropolitul Moldovei și Sucevei Ghedeon și de la Episcopii Anastasie al Romanului și Teofan al Hușilor, din 8 Martie 1657, care se păstrează în original în Rusia, dice că numiții arhieriei mai mari ai țării *Moldovei*, după rugămintea Cărmuirii civile și bisericesci din țara Cazacilor, și anume după rugămintea lui *Silestru Kossow*, arhiepiscopul și Mitropolit al Kievului, Galiției și a toată Rusia, și a *pré luminatului Bogdan Chmielnicki, Hatmanul oștilor Cazacesci, și a luminatului Ioan Wihowski, gramaticul general al acelorasi oști Cazacesci, și cu învoirea Pré luminatului, strălucitului și bine credinciosului Gheorghie Stefan Voceod Domn țării Moldovei*, au hirotonisit, în Mitropolia din Iași, pe de Dumneđeșu iubitul kir părinte *Lasar Baranowicz*, Episcop de Czernigow. (2)

Deci la ³⁰/₁₃ Decembrie 1656, Gheorghie Rakozzi II publica un manifest prin care declara resboiul Poloniei. (3). Rakozzi fiind pregătit, pune în mișcare oștea sa contra Poloniei, la începutul anului 1657. Ei calcă Polonia, și trece în Podolia, în ziua de 7 Februarie (stil nou) 1657, fără a se opri de cumplita ărnă și de omătul cel mare (4). Corpul său de expedițiune era de 50,000 de ămeni după mărturia secretarului Reginei Poloniei și după alți istorici (5), iar după cum scrie Adam Mickiewicz, de 20,000 (6). Rakozzi trimete solți de mai înainte la Domnul Moldovei Gheorghie Stefan și la Domnul Valahiei Constantin Basarab, aliați și ei ai Regelui Svediei, și ai săi, deșteptându-i să fie gata, de și totul era pregătit. La 1656, Daniil Ambasadorul lui Bogdan Hmelnițki,

(1) Monumenta Hungariae historica, tom. XXIII, pag. 416—417.

(2) Veđi acest document în Arhiva Istor. a Romăn. tom. I, part. I, pag. 65, 66. No. 76.

(3) Pierre des Noyers, Lettres. pag. 293.

(4) Șincai III, 67

(5) Charles Forster. La Pologne pag. 117.

(6) Loco citato ante.

de naționalitate grec, mersese la regele Svediei din partea hatmanului spre a-i oferi alianța Cazacilor, contra Poloniei și a se plânge de Muscali; tot atunci un alt ambasador, din partea lui Hmelnițkiî, se înfățișase la Domnul Ardelului Rakozzi. La 1656, Regele Svediei primesce o scrisoare de la Domnul Moldovei Gheorghiuța Stefan Voevod întovărășită de daruri bogate, de cai și de un cort mare și frumos; aceste daruri și această scrisoare, au fost prezentate Regelui Svediei de un sol al Domnului Moldovei, în ziua de 2(14) Aprilie 1656, la tabăra dintre Wielutesch și Liscowa, — cum scrie Pierre de Noyers secretarul Reginei Poloniei, în relațiunea sa oficială către Ministrul Poloniei din Amsterdam Ismael Bonillaud (1). Tarul Rusiei, aflând că cazacii se aduna la Bar, ca să trimetă Domnului Transilvaniei un contingent de 20,000 de oameni, trimete răspuns lui Hmelnițkiî că dacă va pune în mișcare oștea sa contra Regelui Poloniei, el va călca Ucraina cu o armată numeroasă; asemenea și Tatarii trimit răspuns, că vor călca Ucraina, dacă Cazacii, adunați la Bar, vor merge contra Poloniei. Domnii Moldovei și Valahiei, vedând îndoela Cazacilor, trimit soli la Rakozzi, scuzându-se, de frica Tătarilor, că nu mai pot da contingentul de câte 20,000 de oameni, ce-i făgăduise. Tot atunci Episcopul de Nitria Vice-Cancelarul Ungariei, vine la Rakozzi aducându-i seire că Palatinul Ungariei are ordin de la Impăratul Germaniei, să calce Transilvania, dacă Rakozzi va intra în Polonia (2).

Carol X Gustav, cuprinsese acum Cracovia, Varsava și o mare parte a Poloniei.

Ioan Casimir de și fugit în Silezia, dar tot nu perdea speranța; călî-va nobili îi rămăsese credincioși și organiza un fel de confederație la Tiszovcê spre apărarea patriei lor. Carol Gustav în mânia sa, declarându-i de resvrățitori, confiscă averile lor și omori pe toți, călîi au putut prinde (3). Polonii începuse a se mai gândi și a mai prinde la inimă, dar mai ales un călugăr scăpă Polonia. În monastirea și cetatea Czenstochowa din eparhia Cracoviei, se găsea grămădite comori și odore sfinte de secolî, și era o iconă a Maicei Domnului, făcătoare

(1) Lettres de Pierre des Noyers, pag. 149.

(2) Pierre des Noyers, Lettres pag. 295, 296.

(3) Lelevel, Hist. de Pologne tom. I. chap. CLXXII. pag. 175. 176.

de minună. Generalul Svedez *Miller*, cu 8000 de oameni și cu 20 de tunuri, înconjură cetatea cu Monastire în care se afla 68 de călugări, o garnizonă de 160 de soldați și 50 de nobili poloni cu familiile lor, adăpostiți aici, adică peste tot 400 de oameni. Această Monastire este zidită pe înălțimea ce se cheamă *Easna-Gora* adică *Muntele luminos*; ea avea de Egumen pe *August Kordecki*, care, în acele împrejurări, a fost inima cea mai tare și cea mai curată din toată Polonia. Generalul Miller trimete răspuns garnisonei să capituleze, dar Egumenul Kordecki se opune și ia cu crucea în mână, comanda garnisonei. Generalul Miller aduce artilerie de asediu; dar când generalul Svedez începe a bombarda cetățuia, cântăreții Monastirei urcându-se pe vârful turnului îi răspund prin cântarea națională a polonilor în slava Maicei Domnului :

Boga Rodzica — dziewczica
 Bogiem stawiana, Marya !
 Y twego syna — Gospodzina
 Matko zwolena, Marya
 Zisci nam spust winam. Kyrie Elcison. (1)

Egumenul hotărâse că la extremitate să deie foc erbăriei și să arunce în aer monastirea, cetatea, pe sine și pe toți. Intr-o zi se răspândește vorba, că generalul polon Czarniecki făcea încercări să alunge pe Svedii din Polonia mare, că Regele Casimir se întorce de peste hotar, și că soldații Poloni care dezertase cauza Patriei lor, rușinați, vedând această cetățuie că se apăsă eroicesce de luni întregi, începuse a dezerta de sub stégurile Regelui Svediei; în sfârșit se zări că un corp de oște Polonă vinea în ajutorul *Muntelui luminos*. În ziua de 27 Decembrie 1655, Generalul Miller, rădică asediul, după ce a pierdut multă lume (2). Acum Polonii adunându-se, după mai multe lupte, impresurată Cracovia, ocupată de Svedii. Oștirea Regelui Svediei sta închisă în Cracovia, așteptând ajutorul lui Rakozzi și al celor-alții aliați. Polonii vedând că Svedii străbat biruitoari prin țera lor, trimetea acum răspuns lui Rakozzi, să intre în legătură cu ei, făgăduindu-i că saii îi vor da regatul Poloniei pentru fiul său Francisc, dacă acesta își

(1) Vezi această străvechie cântare națională a Polonilor în V. Iagic, *Archiv fur Slavische philologie* tom. I, pag. 75, Berlin 1876.

(2) Adam Mi-kiewicz, *Histoire populaire de Pologne*, pag. 196—202.

va schimba legea calvină și va trece la cea catolică, sau îi vor da de veci trei-spre-dece orașe la hotarele Transilvaniei; dar Rakozzi nu vroi să primescă ofertele Polonilor, ci rămase statornic alianței încheete cu Suedi, nădăjduind că cu acest chip, mai ușor va putea ajunge la tronul Poloniei, ce il garantează, încă de mai înainte, unii din Magnații poloni, și fără de a fi silit a-și schimba religia (1). Cu toate amenințările Turcilor și ale Împăratului Germaniei Ferdinand III, amenințări despre care am pomenit mai sus, cum și a staturilor țării, Rakozzi calcă Polonia la 7 Februarie 1657 st. nouă și înainteză grabnic spre Cracovia, în ajutorul Suedilor impresurați. Polonii părăsesc Cracovia, și plăcă să întâmpine și să oprască pe Rakozzi, în marșul său, care străbătea ca fulgerul în toate părțile(2).

Rakozzi nu se temea de amenințările Împăratului Germaniei, căci Regele Svediei trimitea bani cu grămada la Viena, și cumpăra pe miniștrii lui Ferdinand III, ca ei să se opuiască de a da ajutor Poloniei; ba încă un secretar al Consiliului Imperial, destăinuia și spunea tot, Ambasadorului Svediei (3). Rakozzi amenința încă pe Împăratul Ferdinand, că dacă se va amesteca în treburile Transilvaniei, el (Rakozzi) are mijloace să facă chiar pe Turci, să calce Polonia (4). Bărbăția lui Rakozzi înduplecă pe toți Principii aliați ai Regelui Svediei Carol X Gustav. Două-zeci de mii de Cazaci, după cronicile noastre, ear după istoricul Gronski 40,000, sub comanda lui Anton Adamovici, polcovnicul de Kiev, din partea Hatmanului Bogdan Hmelnițki (5), 2,000 de Munteni sub comanda *Căpitanului Odvoeanul* din partea lui Constantin Basarab Voevod, și 2,000 de Moldoveni sub comanda *Serdarului Grigori Habașescu* (6) și a lui *Frățișă Căpitanul de Fălciu*, din partea lui Gheorghie Stefan Voevod, se pun în mișcare și adunându-se la Cernăuți intră în țera leșască pre la Sniatin (7).

(1) Felmer Hist Transylvaniae. pag. 231. apud I. V Rusu op. laud. pag. 326.

(2) Pierre des Noyers, pag. 297.

(3) Pierre des Noyers, pag. 300—301.

(4) Pierre des Noyers, pag. 302.

(5) Pierre des Noyers, pag. 291. 293.

(6) Acest vitez oșten al Moldovei, deveni în urmă Hatman, sub Gheorghie Gika Voevod, urmașul lui Gheorghie Ștefan (Letop. Mold. tom. I, pag. 343.)

(7) Letop. Moldov. tom I, pag. 332.

Armata Moldovei avea o bună artilerie, căci Gheorghie Stefan Vodă făcuse tunuri bune și mari, în fabricile de la Liov, (1). Rakozzi trăgând la rândul său oștea sa de 50,000 de oameni (2) peste munți, se pogorâ și el în Polonia pe la Sniatia și pe la Strei (*Stry*), unde oștile aliate Căzăcesci, Moldovenesci și Muntenesci i eșiră înainte și așa se întrunesc lus-patru aceste oști, aice la *Stry* (Strei), în ziua de 7 februarie 1657.

Orășelul *Stry* din Galizia, reședința ocolului *Stry*, se află în partea stângă a râului cu același nume, care se consideră ca principal izvor al Nistrului (3). Aice comanda peste lus-patru armatele aliate, se dă lui Rakozzi II; dar Rakozzi cunoscia de comandant suprem pe Regele Svediei Carol X Gustav.

Rakozzi II cu aliații Moldoveni, Munteni și Cazaci, călcând Polonia pe la *Stry*, au făcut o mare greșală. Regele Carol X Gustav cu Consiliul său de rebel îl sfătuia să intre în Polonia prin Palatinatul de *Bressici* și se aștepte aice joncțiunea sa cu armata Svedeză (4). Scriitorii militari dic, că dacă Rakozzi ar fi ascultat de sfatul Regelui Svediei, scopurile sale și ale aliaților s'ar fi implinit și Polonia s'ar fi risipit cu desăvârșire; Rakozzi n'ar fi fost silit în urmă, să fugă, cum vom vedea mai jos, înapoi în Transilvania (5). Rakozzi era vitez dar îndrăzneț și înderepnic până la nebunie; lui i plăcea să se vâre unde era primejdia mai mare.

Chronicarul Moldovei Miron Costin, se înșelă pote când scrie, că contingentul trimis de Domnii Moldovei și Valahiei era de câte 2,000 de oameni, saū este greșală în manuscris, căci Pierre de Noyers, secretarul Reginei Poloniei Maria Luisa de Gonzague, soția Regelui Ioan Casimir, ne încredințază, în relațiile sale oficiale, că contingentul acestor Domni era de câte 20,000 de oameni (6); și un raport al Consulului Olandei Levinus Varnerus, resident la Constantinopoli, din 31 Martie 1657, către guvernul său, dice că mișcările Transilvănenilor și ale vecinilor lor au

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 347.

(2) Charles Forster, la Pologne pag. 117 Paris 1871.

(3) Malte-Brun, Géographie Universelle, tom. III, pag. 343, 646. Paris 1853.

(4) *Brescia*, *Bressicia* (*Brzesciu*) oraș și palatinat a Lituaniei (V. Deschamps, Dictionnaire du Géographie Ancienne moderne pag. 207. Paris 1870.

(5) Puffendorf, Histoire Générale.— și Histoire Universelle depuis le commencement du monde jusqu'à présent, composée en Anglais par une société de gens de lettres, tome 107, pag. 210—211. Paris 1783.

(6) Pierre des Noyers, pag. 296.

speriat pe Turci, căci osebit de Transilvania, *Domnul Valahiei a trimis un contingent de 30,000, iar Domnul Moldovei de 20,000 de oameni* (1). Scriitorul polon Cavalerul de Pasek care a luat parte la toate treburile și războaiele din zilele Regilor Poloni Ioan Casimir, Mihail Coribhat și Ioan III, dăce cu stilul său îngâmfat în memoriile sale, sub an. 1657 : « precum odinioară Xerxes a rădicat războiul asupra Greciei, așa și Pan Rakozzy cu acelaș noroc având 40,000 de Unguri și Moldoveni, pe lângă care aștră tot pe atâtea Cazaci, a plecat după usturoi în Polonia, — dar i s'a dat nu numai usturoi, ci și covrigi cu chimeon... Iako Xerxes podniósł przeciwno Grecyi wojne, tak pan Rakocy podobnáz szczęśliwoscia we czterdziestu tysiecy Węgrów z Multanami, Kozakew zaciagnawczy drugie tyle, wybral sie na szosnek do Polski, aleć dano mu nietylko czosnku, ale i dniglu z Kminem. (2). Dela Stry armatele unite înainteză, bat și supun cetățile *Lantzut, Przemysl* și se îndrepteză spre *Cracovia*, pe care o găsesc ocupată de generalul Svedez Würtz, care comanda cetatea Cracoviei în numele Regelui Carol X Gustav (3). Rakozzi intră în Cracovia; dar generalul Würtz nu'l lăsă să ocupe *castelul*, ci numai orașul, din care cauză Rakozzi se supără. Rakozzi eugeta să lase în Cracovia 28,000 de Români, și să fie cetatea în numele său propriu; dar Regele Suediei n'a putut primi acesta, fiind el comandantul suprem peste toți aliații. Se vede însă că lucrurile se învoiră, căci *chronicarul Miron Costin* dăce : « Rakozzi luând Cracovia orașul pre sama sa, aș purces spre Varsava (4). Rakozzi cu Români și cu un corp de Svedezi bate încă și ia cetatea *Brzesc* (5), reședința obvodiei *Kuiaviei*, în palatinatul *Masoviei*. (6) La Cracovia sosise grabnic un *Ceauș* din partea Sultanului (7) să de-

(1) Correspondance Diplomatique de la Turquie Paris. Affaires étrangères. Volume 5. D. 558. Collect. Odobescu III, pag. 21—22. Document. Academiei Române.

(2) Pamietniki Iana Chryzostoma z Goslawic Pasca z czasow panowania Iana Kazimierza, Michała Korybuta i Iana III (1656—1688) pag. 13—14. edit. Lwov, 1877.

(3) Pierre des Noyers, Lettres pag. 158, 265, 308, 309.

(4) Letop. Moldov. tom. I pag. 332

(5) Lelevel Hist. de Pologne, tom. I. pag. 175.

(6) Maltebrun, Géographie Universelle, tom. III. pag. 663, 672.

(7) *Ceauș*: cuvânt turcesc, vra să dăcă curier de stat, franțusesc *messager d'Etat* (Hammer, Hist. de l'Emp. Ottom. tom X, pag. 195).

olare lui Rakozzi că Padişahul nu încuviinţează purtarea sa, şi că-î poruncese să se retragă; dar Rakozzi refusă să asculte; acelaş ordin fu trimis de Sultan, Domnilor Moldovei şi Valahiei, cari se prefăcură ca vor trimete poruncii armatelor lor, ca să se întorcă, cum scrie Pierre des Noyers la 2 Aprilie 1657 (1), dar dovadă că armatele Moldovei şi ale Valahiei nu s'au retras, este că la 19 Iunie 1657, generalul Polon Czernecki raporta că *se bate cu Moldovenii* (2). La 20 februarie 1657, Levinus Varnerus, Consulul Olandei din Constantinopoli, raporta guvernului său, că îndată ce acolo s'au aflat despre alianţa federală, *sociale federe*, a Transilvanilor, Moldovenilor, Muntenilor şi Cazacilor, şi că aceşti aliaţi trimet oştirii să calce Polonia, Vizirul chemă pe rezidenţii (Kapu-Kehaele) Principilor aliaţi, şi le vorbi cu mare asprime, acuzând pe Domnii lor că în contra credinţei jurate şi fără voea Sultanului, au făcut asemenea alianţe şi tractate. Agentul Transilvaniei respunse Vizirului că *secundum pacta mutua de minime obstringi ut in ejus modi facto hinc peterent consilia ideoque fidem suo loco illibatam constare; ear reşedintele Moldovan şi cel Muntean «Valachi et Bogdani sese purgatori affirmarunt concessu Principum nullum omnino militem ibi fuisse collectum. Illos qui transeunt exercitui se adjunxissent, factiosos et refractarios fuisse qui in disciplina contineri non potuerint...»* (3).

În acelaşi timp Domnul Moldovei Gheorghie Stefan trimete daruri şi bani Sultanului, ca să-î potole mânia; dar Sultanul ia darurile şi spânzură pe solul Moldovei, care i le-au adus, şi se pregătesce să trinită Domn în Moldova pe bătrânul fostul Domn Vasilie Lupu Voevod; «Noi lucrăm însă (scriea des Noyers la 2 Aprilie 1657) ca să resturnăm şi pe Rakozzi din Transilvania şi să punem Domn în locul său pe unul dintre Movilescii, fraţii soţiei palatinului de Cracovia, cari sunt fii ai Domnului Moldovei ce au domnit înainte de Vasilie Lupu» (4)

(1) Pierre des Noyers, lettres pag. 310.

(2) Pierre des Noyers, lettres, pag. 328—332.

(3) Correspondance diplomatique de la Turquie. Paris. Ministère affaires étrangères, Vol. 5. D. Collect. Odobescu, II. pag. 20. Document. Academ. Române.

(4) Pierre des Noyers, pag. 311. — *Moisi Movila* sau *Moghila* Voevod este Domnul care a domnit în Moldova înainte de Vasilie Lupu (1631—1634), Letop. Moldov. I. 270—272.

Împăratul Germaniei și Sultanul se îngrijiră de eventualitățile ce ar fi putut naște din expediția contra Poloniei a acestor trei Domni Români și a Hatmanului Cazacilor, și de alianța lor cu Regele Svediei și cu Electorele de Brandenburg. Ei se mai temea încă și se îndoia unul de altul; din cauza acesta au urmat multe negocieri în Constantinopoli, între marele Vizir și Ambasadorul Germaniei. La 22 Iulie 1658 Ambasadorul francez de la Haye raporta la Paris că «*le grand Vizir a promis au Resident d'Allemagne qu'il ne tentera plus outre sur la Transylvanie que de subjuguier les Princes d'icelle et ceux de Valachie et Moldavie, et le dict Résident a promis de la part de Son Maistre qu'il ne assistera aucun de ces princes là ou de leur donner de la protection dans ces pays*» (1).

Lăsând în Cracovia Generalului Würtz, care avea 4000 de Svedi, un corp de 3000 de Transilvaneni și Moldoveni cu Ioan Bethen(2), Rakozzi, cu restul armatei aliate, înaintează spre Varșavia, și operază în drum joncțiunea sa cu Regele Svediei Carol X Gustav. Se spune că Regele Carol X Gustav, când a văzut oștea lui Rakozzi, i ar fi zis: «Nu veți stăpâni Polonia cu această oște» (3). Secretarul Reginei Poloniei scriea la 9 Mai 1657, că Regele Svediei și Rakozzi, cu armatele lor, operase intrunirea lor lângă Sandomir, și înainta să impresore Zamoscul. Sultanul supărat pe Rakozzi pentru că a călcat Polonia, fără voea Porței, porunci Pașilor de Silistria, de Bosnia și de Buda, să prade Transilvania, eugelând să puie Domn în locul hainului Rakozzi pe un Pașă. Dar Polonia se ruga de Sultan să puie Domn Transilvaniei pe Bogdan Moghila, fratele femeii Palatinului Cracoviei, care era fiu de Domn Moldovei și era crescut și cunoscut în Constantinopoli. Armata Polonă, sub povăuirea vitezului și neobositului ei General Stefan Czarniecki, facea la 15 Mai 1657 o mișcare simulată de retragere ca să ademenescă pe Regele Svediei și pe Rakozzi, și se-î atragă în Volinia, țară pustie și plină de bălți și de strimptori, prin care o armată e silită se defileze imprăștiată, ca se potă trece (4). Regele Carol Gustav și Electorele de Brande-

(1) Correspondance Diplomatique de la Turquie. Paris, affaires étrangères Vol. 5. D. 580. Collect. Odobescu III, pag. 23 Document. Academ. Rom.

(2) Des Noyers lettres, pag. 335—343.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 332.

(4) Pierre des Noyers, lettres pag. 322—327.

burg, bat pe Poloni *lângă Praga* și-i înving, după o luptă înverșunată care a ținut trei-șile întregi (1). La sfârșitul lui Iunie 1657, Secretarul Reginei Poloniei înștiința pe Ministrul resident de la Amsterdam, că un Ambasador al Poloniei, a-nume Iaskolski, trimis la Constantinopoli, a fost prins în cale de Români, și scrisorile ce le ducea au fost cetite și rupte; că Pașa din vecinatate, aflând despre aceasta, a scris lui Rakozzi, că va da foc și că va prăda Transilvania întregă, de nu va pune îndată pe Ambasador în libertate; că Rakozzi a liberat pe Ambasador, dar Sultanul în mânia sa a pus în fere și în temniță pe Miniștrii lui Rakozzi de la Constantinopoli, rostind amenințările și sudălmile cele mai cumplite contra Domnului lor (2); și că Sultanul cu Vizirul și cu o armată formidabilă a tăbărit la Adrianopoli ca se fie mai aproape de teatrul acestor evenimente, unde a stat până ce a măzilit și a isgonit pe Domnul Moldovei și pe al Valahiei (3).

Am ăis că Regele Carol Gustav și Rakozzi înaintară spre Varșovia. Regele Poloniei Ioan Casimir părăsise, cum am vădit mai sus, capitala și tronul său, și fugise în Silezia (4). La 20 Iunie 1657 Regele Svediei și Rakozzi se afla în fața Varșaviei, și la 27 Iunie 1657 Varșavia era în srăpănirea Svedilor și a Românilor. Rakozzi gândea acum să se repedă de aici în Transilvania, aflând că Pașa de Silistra și Pașa de Temeșvar cu Tatarii și cu 4000 de Poloni comendați de Mareșalu Lubomirski, intrase și prada țara sa. (5)

Carol X Gustav cugetase în taînă, să îndeplinescă planurile lui Gustav Adolf, să întemeieze un mare Imperiū Nordic sub sceptrul său, alcătuit din Svedia, Prusia, Polonia, și din alte țeri. Dar de la începutul luptei, el simți că planul său era prea colosal, și că-i va ațîța mulți și puternici dușmani; el vădu că nu va putea păstra totă Polonia, și se hotări s'o inpartă: păstrând în partea sa Prusia Regală, Carol da Polonia mare, ca Regat, Electorului de Brandenburg, iar Polonia mică o da lui Gheorghe Rakozzi principele Transilvaniei, și Litvania o da lui Ianuș

(1) Lelevel, Histoire de Pologne, tom. I. pag. 175. 176.

(2) Pierre des Noyers, Lettres pag. 328—332.

(3) Des Noyers, Lettres pag. 400—402.

(4) Pierre des Noyers, pag. 310. 319.

(5) Pierre des Noyers, Lettres, pag. 328—332. 333—335.

Radzivil. Astfel numai Electorele Frideric Wilhelm, a pus toate puterile sale în serviciul Regelui Svediei (1).

Întimpinăm aici o nedumerire pe care arhivele de la Stockholm ar putea-o lămurii. Rakozzi, aliat Regelui Svediei, comanda și contingentul de 20.000 de Moldoveni și acel de 20,000 sau 30,000 de Munteni, date de Gheorghie Stefan Vodă și de Constantin Basarab Voevod. Rakozzi, după tractatul din Alba Iulia, urma să se ieie în stăpânirea sa Polonia până la Bug și până la Nota; chiar Hatmanul Bogdan Hmelnițki se asigurase prin tractat, cu Rakozzi, subscris la 26 Septembrie 1656, de partea ce urma să se ieie din Polonia spre a întregi Ucraina (2); dar care era partea, care era folosul, ce urma să tragă Moldova și Valahia din această alianță?.. ce cuprindea oare scrisoarea pe care a fost adusă în seara de 28 Decembrie 1656, Ambasadorul Svediei Welling Domnului Moldovei Gheorghie Stefan Voevod, și răspunsul autograf și secret al acestuia către regele Svediei trimis prin același Ambasador? Papiu Ilarian califică această expediție a Moldovenilor și a Muntenilor contra Poloniei de *nefericită și nebușească* (3). Un pasagiu din relațiunea lui Hildebrand, că *Domnul Moldovei Gheorghie Stefan în schimb pentru ajutorul ce i-a dat Rakozzi II că să deie jos pe Vasilie Lupu, a plătit o sumă anuală Domnului Transilvaniei*, ne pune în bănuelă că atât Gheorghie Stefan cât și Constantin Basarab, ar fi intrat în această incurcă și grea daraveră, numai din datoria de recunoștință către Rakozzi II, că i-a ajutat să restorne pe Vasilie Lupu.. Să sperăm că timpul ne va lămurii această nedumerire.

Este de regretat că s-a pierdut scrierea lui Dumitrie Cantemir în care el descria ca contimpuran și ca cunoscutor, mai ales că era înrudit cu Gheorghie Stefan Vodă, toate aceste evenimente. În cronicul său, Vodă Cantemir ține: «într'acest an punând nădejde în dumnezeesca ajutorință, *cules-am cronicul Moldovei, de la pomenitul Dragoș Vodă, până la domnia lui Ștefăniță Vodă, feciorul lui Vasilie Vodă*, care cronică întâi este scris de Ureche Vornicul până la Aron

(1) Cantu, Histoire Universelle, tom. XVI. pag. 483. — Lelevel Histoire de Pologne, tom. I. pag. 175—176.

(2) Adam Mickiewicz, Histoire populaire de Pologne, pag. 242.

(3) Thesaur de monuments historiques pour la Roumanie, tom. III. pag. 73.

Vodă, cel ce-î die *cumplit*, ear de la Aron-Vodă până la Ștefăniță-Vodă este alcătuit de Miron Costin logofetul, — *ânsă într'amândoi acești scriitorî multe, și de trebă a se sei lucruri carele la istoricîi streini însemnate se afla, îî* (cu ce pricină nu putem sci) *cu condeiul trecândule, noi la trupul și la locul sēn a le aduce ne-am nevoit. (1)*

Mulți banî trebuie să tot fi luat Gheorghie Rakozzi II și de la Constantin Basarab Voevod și de la Gheorghie Ștefan Voevod. Găsim o scrisore a lui Gheorghie Ștefan Voevod către Rakozzi II Domnul Transilvaniei, datată din Iași, din 17 Aprilie 1655, care aruncă ôre-cum lumină asupra relațiilor dintre acești două Domni aliați. Êtă această scrisore, originalul căreia este scris unguresce :

«Scrisorea trimisă de Măria Ta prin blândul Măriei Tale servitor Derzō Iănoș am primit'o ; tot asemenea am înțeles și relatarea acestuia ce mi-aū făcut'o verbal din partea Măriei Tale. Ce se atinge despre afacerile pe care ni le-ați comunicat prin Paharnicul nostru, precum și despre hotărârile luate, Vē respundem că noi ne aflăm, Măria Ta, foarte supărați în momentul de față, martor ne este Dumnezeū, că ne apasă foarte mult greutatea ce o avem în împlinirea rândueleur ce ni s'aū încredințat ; din această cauză ne rugăm, Măria Ta, să dați creșmēt acesteî scrisori ale noastre că dacă până acum nu am putut îndeplini ordinele ce ni le-ați dat și am întârziat întru împlinirea lor, cauza nu este de cât greutatele ce le întâmpinăm și credem că Măria Ta ne va ierta. Dar mâne poimâne vom trimite Măriei Tale pe *Gheorghită Șeptelici* prin care 'ți vom comunica despre toate împrejurările noastre, precum și *vom răspunde tot prin acest trimis al nostru* la toate întrebările ce ni ați făcut' Măria Ta prin boerul nostru Marele Paharnic. *Ce privesce însă cestiunea banilor*, Vē rugăm să credeți pe tot ce avem mai scump, că în privința banilor stăm într'o stare foarte rea : suntem așa de strimtorați, în cât nu vom fi în stare cu ce plăti nici oștirea ; Vē mărturisesc cu tot cugetul meū că într'o așa strimtorare de banî ca acum nu ne-am allat nici o dată ; ba chiar acum suntem constrânși de a plăti și haraciul către Pōrtă, și nu scim ce să ne mai facem, căci venituri

(1) D. Cantemir. Chronic. Romăno-Mold. Vlah. tom. I. pag. 225—226 Iași. 1835.

n'avem de loc nici din vămî nici din ocne, de ore-ce drumurile sunt nesigure și sunt chiar închise, și ast-fel ómenii de negoț nu pot umbla, și o să fie a dracului tótă daraverea acésta de vămî fiind că din aceia ce luam până acum 1000 de galbeni, în anul acesta n'am luat nici a 30-a parte; din ocne n'am luat nici un ban, acésta V'o spuî pe cugetul meu. Calul cel sur l'a ales Dumnealú Derró pe care Vi'l trimit Măriei Tale; să Vě dea Dumneđeű noroc la dînsul, căci noi Vi l'am dat cu tótă inima. Să trăiți Măria Ta la mulți anî.

ГЕОРГНЕ СТЕФАН БОЕВОА (1).

După căderea Varsaviei și a mai multor ținuturi polone în mânele Regelui Svediei Carol X Gustav, Austria se înspăimântă că Svedia se apropiase de hotarele ei, ear Regele Danemarcei Frideric III, sfătuit de Republica Țărilor de jos, și țarul Moskvei Alexei Mihaîlovici, vedend peirea Poloniei și îngroziți de puterea și de întinderea Svediei, — se uniră, ca în fața unei primejdii comune. Frideric III calcă decî Svedia, Impăratul Leopold chemat și rugat cu necontenire de Polonia, alérgă în ajutorul lui Ioan Casimir, ear Rusia intră în Livonia.

Impăratul Leopold, fără să rupă pacea ce datorea să observe, după tractate, cu Svedia, ca împărat al Germaniei, ajută pe Polonia ca Rege al Ungariei; însă când mai târziu acest Impărat și Rege a scos izvodul cheltuelilor ce a trebuit să facă dând acest ajutor, Polonia sărăcită și împustiită n'a fost în stare să le plătescă, ci a fost silită să deie amanet Austriei ocnele de la Vieliczka. (2).

La 27 Iunie 1657 Secretarul Reginei Poloniei scriea Ministrului Poloniei Resident la Asterdam, că Domnul Moldovei Gh. Stefan Vodă, a fost destituit de Sultan și că 18000 de Austriaci înaintéază în ajutorul Poloniei, din care 5000 merg grabnic să cuprindă ocnele de la Vieliczka, cređendu-se că Svedii

(1) Veđi acésta scrisore in Monumenta Hungariae historie. Első Osztály: Okmánytár. tom. XXIII. pag. 172. Buda Pest 1874. Insemnăm aice că acésta publicațiune de la Buda-Pesta este foarte importantă pentru istoria noastră. Ea coprinde sute de documente de o mare însemnătate pentru noi. Ar fi bine ca sciutorii de limba ungerescă să colecteze din ea și să traducă românesce tot ce ne privesce. Academia Română posedă acésta publicațiune cuprinđend până acum 53 de tomuri in 80.

(2) Lelevel, Histoire de Pologne, I, 175.176

și Româniî avea de gând să le dea foc (1). Polonia mai dobândește o alianță cu Danemarca, prin mijlocirea Republicei Țerilor de jos. Tot odată fiind bătută lângă Praga, cum am ȃis mai sus, de armatele întrunite ale Regelui Svediei Carol X Gustav și ale Marelui Elector de Brandeburg Frideric Wilhelm, Polonia incheie la Vela sau Welau, in ȃiua de 19 Septembre 1657, după sfatul lui Ferdinand III Regele Danemarcei, un tractat de pace cu numitul Elector prin care Polonia renunța la drepturile sale asupra Ducatului Prusiei, și recunosccea independența și Suveranitatea lui Frideric Wilhelm și a statului său (2), și astfel Polonia a scăpat de armele teribile ale lui Frideric Wilhelm. Puffendorf ȃice : L'Electeur de Brandebourg voyant que Charles Gustave n'était pas en état de le mettre en possession absolue de la Prusse Ducale, comme il avait été stipulé entre eux, et qu'il avait même résolu à composer avec la république pour 800,000 rixdales, se résolut à traiter avec les Polonais, à avancer cette somme à Casimir, et à unir ses forces avec celles de ce Monarque, aux mêmes conditions arrêtées précédemment entre lui et le Monarque Suedois. Le république, *ravie d'enlever à son ennemi un allié si redoutable*, consentit à la proposition, à condition que la Prusse Ducale retournerait à la Pologne, si l'Electeur venait à mourir sans enfants mâles (3).

Regele Poloniei începușe a trata în Iulie 1657 și cu hatmanul Cazacilor Bogdan Hmelniăki, ca să dobândească și retragerea acestuia, precum dobândise pe a lui Frideric Wilhelm. In urmarea acestor tentative, Hatmanul ordonase Polcovnicului Anton, să se retragă, și să părășească pe Rakozzi ; dar Polcovnicul Anton refușă să asculte de Hatmanul, și astfel Cazaciî se împărțiră în două tabere : una era pentru Polonia și se ținea la o parte, ear cea laltă, cu polcovnicul Anton, remase credincioșă alianței (4).

Regele Carol X Gustav, vȃdȃndu și țera incălcată de Frideric III, lasă pe Rakozzi cu Moldoveniî, cu Munteniî și cu Cazaciî pol-

(1) Pierre des Noyers. Lettres, pag. 333—335.

(2) Lelevel. Histoire de Pologne, tom. I, pag. 176, 177. — César Cantu, Histoire Universelle, tom. XVII, pag. 43, edit. Paris 1855. Camille Paganel Histoire de Frideric le grand. Introduction, tom. I, pag. 78. Paris 1830.

(3) Puffendorf Aff. de Brandebourg t. VIII. Sect. LV. pag. 508.

(4) Charles Forster, la Pologne, pag. 118.

covnicului Anton în Polonia, și le dă Cracovia, ear el se repede ca fulgerul, spre țărmurile Baltice, trece pe gheață cu armata sa, peste micul și peste marele Belt, și impresoră capitala Copenhaga, care nu se aștepta nici prin vis, la o asemenea vizită. Resultat al acestei lovirii vitejesci și minunate, a fost pacea încheiată la Roskild, sau Roeskilde, prin mijlocirea Franciei și a Engliterii, la 29 Octombrie 1658. După condițiile acestei păci, Danemarca perdeă și da Svediei, Scania, Bleking sau Bleckingen, Halland, Tronheim sau Drontheim și insula Bornholm. Carol X Gustav murind la 1660, lasă coróna fiului său Carol XI, minor în vârstă de cinci ani, sub Regența soției sale, Reginei Hedwig Eleonora, a Cancelarului Magnus de la Gardia și a senatului. Intr'aceste, Prusia renunță de a mai prelungi alianța ei cu Suedia conform tractatului de la Wellau, citat mai sus. Regența Svediei se grăbi să încheie pacea cu Polonia, pace care a fost subscrisă în orașelul O-liva, la o milă de la Dantzig, în ziua de 3 Maiu 1660 (1). Regele Poloniei Ioan Casimir ultimul Wasa, renunță la titlul de *Rege al Suediei* și lasă în stăpânirea Svediei Livonia, Esthonia și insula Esel, din toate cuceririle ale lui Carol X Gustav. Suedesii deșertară restul Poloniei (2). Ast-fel s'aun pus capăt la 3 Maiu 1660, luptelor dintre Suedia și Polonia care începuse de la 1597!

Dar să ne întorcem la aliații Români și la cele petrecute în țările lor. Rakozzi aun ramas în Polonia cu aliații Moldoveni, Munteni și Cazaci. Chronicarul Topeltin dice: «ce aun suferit Poloniia de la Rakozzi, se spuie Poloniia; dar la ce aun ajuns Ardealul, din cauza acestor expediții a lui Rakozzi, noi una mie de ani se plângem cu lacrimi».(3)!. O armată Polonă cafcă și pradă Ardealul; apoi un corp de Turci și toate urdiile Tătarilor din Crimea, sub conducerea lui Mahomed-Gheray-Han, năvălesc, pradă și ard Transilvania, Moldova, Valahia și Ucraina.

Cum aun lipsit Regele Svediei de lângă Rakozzi, și cum s'aun auzit că Împăratul Austriei trimete ajutor Poloniei, Poloniia s'aun

(1) Pierre des Noyers lettres, pag. 568. Stephan. Katona, Historia critica Regum Hungariae, tom. XIV, pag. 15, Budae 1804.

(2) Librel, Hist. de Pologne, I, 177.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 333.— Des Noyers, Lettres, pag. 311—315.

îmbărbătat, și acei care crezuse că vor fi fericiți sub domnia nouă a lui Carol X Gustav, începură a se căi, și se gătea la luptă pentru a'și recăpăta țera. Polonii pornesc să scape Cracovia, și la 24 August 1657 Generalul Würtz e silit să capituleze și să deie înapoi Cracovia. Între condițiile de capitulație se hotără despre Români că ei avea voie să se întorcă nesupărați în țările lor; însă mulți au ramas în Polonia. Cu această ocazie secretarul Reginei Poloniei, dice despre ei că era bărbați frumoși și voinicți (1).

În Iulie 1657 Rakozzi trimite pe un trambiaș la Regele Poloniei, cu o epistolă din partea sa, propuindu-i pacea (2). Rakozzi propuind pacea în numele său, oferea să restituie două cetăți pe care le ocupa în Polonia, să plătescă o despăgubire de rebel Poloniei, se predeie Regelui Poloniei o parte din armata sa, și se lega chiar contra Regelui Svediei despre care se plângea că l'au înșelat. Regele Poloniei priimi întâi, dar în urmă se resgândi. Rakozzi vedându-se refuzat, arde bagagele sale și trece, înapoiindu-se, Vistula, la Sandomir. Armatele Poloniei întrunite îl urmăresc; 6000 de tătari vin în ajutorul Regelui Casimir, și Polonii se grăbesc se cuprindă trecătoarele munților, ca să tae retragerea lui Rakozzi. Regele Casimir scrie lui Lubomirski să se întorcă din Transilvania, ca să se întrunescă cu armata Austriacă (3).

Polonii se iaă după Rakozzi din toate părțile. Acum Rakozzi era lovit și de Hanul Tătarilor, care chiebat în ajutor de Czernieski, năvălise cu totă puterea sa, și Rakozzi pierdu în lupte tunurile și bagagele sale. Cazacii în retragerea lor, ajungând la târgușorul Meji-Boj sau Miedzybor, în Podolia, la hotarul Moldovei, ard în urma lor, spre a se apăra de urmărire, toate podurile de pe Nistru. Moldovenii și Muntenii apucase să se retragă cu câte-va ore mai înainte tot pe aici, pe la Miedzybor spre Nistru, iar Rakozzi se retrăgea și el cu mare grabă, căci primise scire că Tătarii intrase în Transilvania și că Impăratul Austriei trimetea în ajutorul polonilor un corp de ôste sub comanda generalului Schprok (4). Kementi Ianoș generalul

(1) Lettres de Pierre des Noyers. pag. 335, 343.

(2) Charles Forster, La Pologne pag. 118.

(3) Des Noyers, Lettres, pag. 335—343.

(4) Des Noyers, Lettres, pag. 319, 320. — Șincai Chron. Rom. tom. III, pag. 68.

luî Rakozzi și ceî-lalî consiliarî ai sêi, vëdënd catastrofa, îndemna pe Domnul lor să se înlocă el în Transilvania, că de va scăpa el, să aibă de grija celor ce vor rămâne în Polonia(1). În retragerea sa, Rakozzi cade prins în mânele Polonilor, cerșindu-și de la ei viața prin rescumpărare, plăind două milioane pentru care le-a dat zălog pe fratele său Apafi, încheind cu Polonii o pace rușinosă, la 24 Iulie 1657, între târgușorele Cearnovstrag și Miedzybor, și se întorce în Transilvania cu un corp de abea una mie de omenî!(2). Restul armatei sale a rămas în Polonia sub comanda luî Kemeni Ianoș, și fiind împresurală de Tătari și părăsită de Cazaci cade cu Kemeni Ianoș în robia Tătarilor. Kemeni Ianoș socotise că va scăpa de Tătari de se va trage spre munții Moldovei, dar a fost împiedicat de la acesta, pentru că de și Hanul Tătarilor era coprins în tratatul de pace încheiat de Rakozzi cu Polonii, totuși el nu primea pacea sub pretext că a fost încheiată fără voea sa, și porunci luî Nardan-aga generalul său, să calce pe Ardeleni în retragerea lor, cu trei-zeci de mii de Tătari, ajutând și însuși Hanul în deosebire, și astfel Ardelenii căli n'a fost omorâți de Tătari, a rămas robi și duși în Crimeea și prin Bugeac cu generalii lor Kemeni Ianoș, Corniș Gaspar, Beldi Pal și alții(3). Ahea, după ce a stat trei ani în robie, Kemeni Ianoș și cu ceî-lalî a fost rescumpărat prin mijlocirea Domnului Valahiei Radul Mihail sau Mihnea Voevod. Astfel oștea luî Rakozzi, parte peri, parte fu prinsă, și această întreprindere nebună și îndrăsnită a costat multe mii de morți și multe mii de robii Transilvaniei, Moldovei și Valahiei(4). Sunt pline de interes pentru această epocă, scrisorile luî *Pierre des Noyers*, Secretarul Reginei Poloniei Marii Luisa de Gonzague, Soția Regelui Poloniei Ioan Casimir, către *Ismael Bouillaud* Ambasadorul Regelui Casimir pe lângă statele Provinciilor Unite, la

(1) Constantin Căpitanul în Magazin istoric. pentru Dacia. tom. I, pag. 313.

(2) I. V. Rucu, Compendiu de istoria Transilvaniei, pag. 327. — Vezi condițiile acestui rușinos tractat în Șincai Chron. Rom. tom. III, pag. 68, 69.

(3) Șincai Cronic. Rom. tom. III, pag. 69. Constant. Capit. în Magazin istor. pentru Dacia, tom. I, pag. 313.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 331—334, и Баргынъ-Каменискій, Истор. Мажой Россіи, том. I. — Adam Mickiewicz, Histoire populaire de Pologne, pag. 245—248. — С. Самаринъ, Руководство къ познанію Новой Истории, pag. 184, 185. — Cantu Histoire Universelle, tom. XVI, pag. 482—488. — Ch. Romey et A. Jacob, La Russie ancienne et moderne, pag. 136—140.

Amsterdam, și memoriile Cavalerului polon *Pasek* care au descris toate resbœele cele mari ale Poloniei contra Rușilor, Prusacilor, Transilvanenilor și Svedi'lor (1). Regele Poloniei Ioan Casimir, lipsit de energie, era condus de Maria Luisa de Gonzague, soția sa, ear după mörtea ei (1667), în loc de a se simți liber, gâsindu-se fără indemn și fără povățuire, se hotări să abdice, și s'a retras, la 1668, la monastirea de Saint-Germain des Près, la Paris, — unde acêsta cea de pre urmă odraslă barbatescă a familiei Waza, se sevărși din viață la vrâsta de 73 de ani, în ziua de 16 Decembrie 1672. Polonii aleseră Rege în locul seii pe Principele Mihail Coribut Wisniowiecki (2).

Înăsim prin mai mulți istorici contimpuranți și prin relațiunile diplomatice, trăsături despre vitejia Românilor. Așa de pildă, un raport către Mareșalul Grammont, din 10 februarie 1656 ne încredințază, că în armata Polonă era la 1656 un corp de voluntari Moldoveni (Болохн) care da mult de lucru armatei Svedeze *repeșindu-se asupra ei cu lancea și cu sabia*. Acest corp de moldoveni, după mai multe lovirii, a fost bătut de Principele de Sulzebach în Ianuarie 1656 și risipit peste Doneț, lăsând mulți prinși în mânele Svediilor, între cari pe Colonelul lor Denhof. Regele Svediei i-a gonit până la Tarnov, cincî leghe de la locul luptei. Acêstă risipă a corpului de Moldoveni, a fost, scrie diplomatul frances *Ant. Courtin*, Reședinte general al Regelui Ludovic XIV pe lângă Statele de la Nord, către Mareșalul Grammont, mare pagubă pentru Poloni (3).

Pe atuncî (dice chronicarul Miron Costin) «Moldoveni, mulți și feciori de boeri, se ducea la lefe la Muscali, uniî la Leși, uniî la Rakozzi, uniî la Șved pentru agonisita» (4).

(1) Adam Mickiewicz, Les Slaves. Cours professé au Collège de France tom. II, pag. 329. Paris 1849.

(2) Cantu. Histoire Universelle tom, XVI. pag. 496. Adam Mickiewicz. Op. laud. pag. 249. Un studiu interesant despre Regina Maria de Gonzague, ad scris D. Albert Vaudal: *Un mariage politique au XVII Siècle, — Marie de Gonzague à Varsovie*, în Revue des deux mondes du 1-er fevrier 1883, pag. 671—694. Veđi și Charles Forster, La Pologne, pag. 192 — 196.

(3) Pierre Chevalier, Histoire de la guerre des Cosaques contre la Pologne. Copie d'une relation de la guerre du Roi de Suède contre la Pologne. écrite par Monsieur Courtin à Monsieur la Marechal de Grammont 10 fevrier 1656. pag. 43, 44. Paris 1663.

(4) Letop. Moldov. tom. II, pag. 301.

Aşa era și în Transilvania. Fr. de Mezeray dăce sub an. 1636 : «La Transilvanie fourmille toute de *gens de guerre* qui ne cherche qu'employ..» (1).

«Gheorghie Stefan Vodă; dăce Miron Costin, imbla legănându-se la 1658, în cotro o va lua, că era uniî de' l sfatuea să mērgū la Cazaci, și acel sfat era fără temeî, că nu socotea că de acolo Vasilie Lupu Vodă, euseru fiind cu Hmil, nu s'aū putut pune în picidre cu ajutor de la Hmil, până a stătu cu gāndul numaî se purcēdă spre Rakozzi, cu care avea cārți cu juramānt «*se nu lase unul pe altul până vor avea o pāne se o împartă*» (2). Dar cu tōte aceste jurāmintē și incredințārî dale lui Gheorghie Rakozzi II și luate asemenea în scimb de la el, Gheorghitā Sfehan Vodă se gāndea mai mult la folosul seū: el cercā se facā apel la inima de cavaler a Regelui Poloniei Ion Cazimir: el scrisē marelui Mareșal al armatelor Polone Gheorghie Lubomirski «se rōge pe Regele Poloniei, ca se fie priimit cu averile sale în Polonia sub protecția Regelui, de și el (Gheorghie Stefan Vodă) a fost un mare dușman al Poloniei, când datorea în mare parte Regelui Ion Casimir Domnia Moldovei... Inșā Regele Casimir refusā, de și uniî din ministrii seî il sfătuea se lase pe Gheorghitā Stefan Vodă să se așede în Polonia, și apoi se puie mână pe el și pe averile sale... (3).

Mazilia adecā ordinul Sultanului de destituire, a venit lui Gheorghie Stefan Vodă la sfârșitul lui Martie 1657, cum am dis mai sus (pag. 95). El inșā nu părăsise încă Domnia la începutul lui Decembrie 1657. Gheorghie Stefan Vodă, Constantin Vodă Basarab și Gheorghie Rakozzi II erau hotărâți să se opuie cu armele contra firmanurilor de mazilie, cum ne incredințeză și Pierre des Noyers Secretarul Reginei Poloniei. În arhivul Principilor Czartoryski din Cracovia se păstrēzā în original o scrisōre de la Gheorghie Stefan Vodă scrisā Polonește și subscrișā cu litere cirilice, cu data din *Iași 13 Decembrie 1657* adresatā lui Stefan de Pilce Korycinski marele Cancelar al Regatului Poloniei, care scrisōre dovedesce într'un mod pozitiv cele disē mai sus și cercarea lui Gheorghie Stefan Vodă de a im-

(1) Fr. de Mezeray, Histoire des Turcs, tom. II, pag. 146, Paris 1682.—

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 337.

(3) Pierre des Noyers, Lettres, pag. 372.

blânzi pe Regele Poloniei Ión Cazimir și a căpăta ertarea și ajutorul seǔ. Etǎ cuprinderea acei scrisorǐ :

«Luminatule, Măreșule ér Mie bine-voitorule Domnule Mare Cancelar al Regatului Poloniei.»

«O diniorǎ când întemeésem plăcuta prietenie cu Domnia ta , nu speram alta ceva de-cât a putea culege fructe mǎnóse din *intimitatea noastră*. Dar din cauza timpurilor nefavorabile, *acéstǎ* strinsǎ prietenie a noastră a trebuit se reméie la o parte. Acum din mila lui Dumnezeu, Cerul s'aũ mai seninat și întreb cu aviditate despre starea sǎnǎtǎței Domniei tale , dorindu-ți se trǎești mulți ani cu tot felul de belșug ; și fiind cǎ te-am cunoscut tot déuna bine-voitor mie, așa dar și acum te rog ca se fii tot așa de afectuos, și *prin ghibăcia și puterea Domniei tale se mă introducți în grația Maiestăței sale Regelui*. Decǐ dar ne îndoindu-mé cǎ mi veți remănea tot déuna tot așa de favorabil și cǎ mé veți îndatora într'o mie de modurǐ *corespundénd dorințelor mele în acéstǎ privințǎ* și făcéndu-mé se fii tot așa de gata și eũ a te servi, îți ofer serviciile mele cǎt de urgente.

Din Iași, 13 Decembrie 1657

Al Domniei tale devotat prieten și slugǎ.

ГЕОРГHE СТЕФАН ВОЕВОДА
И ГОСНОДАР ЗЕМЛ МОЛДАВСКHX (1)

Aceste se potriveșe și cu chronicarul Miron Costin care dice cǎ Gheorghe Ghika urmașul lui Gheorghe Stefan Voevod s'aũ suit pe tronul Moldovei la 1658, când tot el ne spune cǎ mazilia i venise lui Gheorghe Stefan Vodǎ la Martie 1657 (2).

Marele Cancelar al Poloniei Korycinski era cunoscut și prieten mare lui Gheorghe Stefan, de când nici unul nici altul n'ajunsesese încǎ la înaltele trepte la care se urcarǎ în urmǎ. Viața amânduror acestor prietini a fost cam de o potrivǎ vijeliósǎ și norocul lor de o potrivǎ schimbǎtor.

Gheorghie Stefan Vodǎ și Constantin Vodǎ Basarab , isgoniți de la domniile lor, fugirǎ în Transilvania (3) la sfârșitul anului

(1) Veđi Vol. 402. pag. 313 al Arhivului Principelui Czartoryski din Crakovia. (Arhivul Academiei Române posede copii legalisate de pe documentele atingătore de istoria noastră din Arhivele Principilor Czartoryski).

(2) Letop. Moldav. tom, I.

(3) Des Noyers, lettres, pag. 403.

7165, adecă la 1657 (1). Chronicarul Miron Costin ne arată drumul pe unde au fugit Gheorghie Stefan Vodă: *«de la Târgul frumos, mergând pe la Buciuclști, la Comănești au intrat prin munți în țara Ungurască»* (2).

Gheorghie Stefan Vodă, a stat în Transilvania, cât a trăit și se lupta încă Gheorghie Rakozzi II, sperând în izbânda acestuia și în schimbarea norocului. Avem o scrisore de la Gheorghie Stefan Vodă datată din *Szighet* (Sighet, din Maramurăș aproape de hotarele Moldovei), *din 3 Octombrie 1659* prin care el scrie lui Gheorghie Rakozzi, fiindul în curent despre amestecările ce partizanii săi făcea în Moldova, în interesul cauzei sale, partizanii între cari se vorbesc despre *Căpitanul Durac* care cu un corp de voinică de 600 de oameni prăda Basarabia până la Nistru, despre boierii *Diacul Ioan și Dumitrașcu Boul* și despre legăturile ce mai are în țera Căzăcască de unde, cu toată împotrivirea Hatmanului, el aștepta ca un amic al său dintre Capii Cazacilor anume *Mere-Hohul polcovnicul* să calce Moldova cu toți cazacii de sub comanda lui (3). Dar învingerea, rănirea și moțtea lui Gh. Rakozzi II (8 Iunie 1660) puse capăt acestor speranțe și acestor silințe, Turcii și Tătarii cuprinsesă Moldova și Valahia, și Gheorghie Stefan Vodă își îndreptă pașii și toate nădejzile către Principii Germani foștii săi aliați și către Regele Svediei Carol XI Gustav, succesorul aliatului său de altă-dată Carol X Gustav, cum am dis mai sus.

Abea s'a întors Rakozzi în Transilvania, și comisarii turcesci sosiră după densusul cu firmanul Sultanului de destituire, pentru că n'au ascultat ordinele Porței, pentru că au dus țara în primejdii și pentru că a turburat liniștea obștască. În Octombrie 1657 se stringe Dieta la Alba Iulia, după ordinul Comisarilor turcesci, și se citește firmanul fulgerător de destituire; Statutele era chemate să alegă alt Domn. Dieta sili pe Rakozzi să abdice; dar el abdică cu condiție, că dacă Sultanul il va erta, să-și recapete Domnia. Statele Transilvaniei aleg Domn, la 31 Octombrie 1657 pe Rhedei Ferenz; Rakozzi izbuti să fugă cu fiul său, și să se închidă într'o cetate a Transilvaniei. Statele Transilvaniei cer, spre a-i da libertatea, ca el să rescumpere

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 336.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 337.

(3) Veđi această scrisore în Monumenta Hungariae Historica. Első Ostály: Okmánytar, tom. XXIII, pag. 655, Buda-Pest 1874.

pe toți cei robiți de Tătari, în timpul retragerii sale din Polonia (1). Ferenz Rhedei abdică în favoarea lui Rakozzi, Sultanul Mahomed IV, furios pentru nesupunerea lui Rakozzi, trimite pe pașa de Buda cu 40,000 de Tătari, să calce și să prade Transilvania, o supuse la capitulații grele și dă domnia Transilvaniei lui *Achace Bartzai*. Rakozzi strânge o armată și intră în Transilvania; Bartzai abdică, dar națiunea îi contestă dreptul de a abdică, Bartzai întărit prin oștea Turcască bate pe Rakozzi la Satul Gradiște, localitate unde a fost odinioară Ulpia Traiană. Rakozzi intrunindu-se cu Domnul Valahiei Radu Mihnea Voevod, care se făcuse protestant și se unise cu Rakozzi, și adunând oște, intră din nou în Transilvania, bate pe Turci și-i fugăresce în Ungaria. Bartzai se închide în Sibiiu cu un corp de 1500 de Turci; Rakozzi impresoră cetatea Sibiiu și o bombardază totă eara. La începutul anului 1660 Rakozzi auzind că turcii din Ungaria năvălesc în Transilvania, și că Domnii cei noii ai țărilor Moldova și Valahia primise ordin de la Sultan să calce și ei Transilvania, spre a coprinde pe Rakozzi din toate părțile, părăsesce Sibiiul și plecă spre Cluj. Intre Găleu și Feneș, din sus de Cluj, se dă o bătălie înfricoșată, în ziua de 9 Maiu 1660; Rakozzi se luptă ca un leu, dar rănit greu, fuge la Urbea mare, unde acest Eroiu muri în ziua de 8 Iunie 1660, în vârstă abea de 39 de ani.

Din acest moment, Sultanul hotărî să supuie Transilvania Imperiului său (2).

Acestea sunt evenimente la începutul cărora, Regele Svediei Carol X Gustav, trimisese pe Ambasadorul său Welling la Constantinopoli, dându-i misie să trecă pe la Iași, pe la Gheorghie Stefan Voevod. Domnul Moldovei primi, cum am văzut, la 28 Decembrie 1656, pe ambasadorul Svediei, noaptea, în audiență secretă, ferindu-se de Ceaușul Sultanului care venise tot atunci la Iași, aducând porunci lui Gheorghe Stefan Vodă, pe care le-au dus și lui Constantin Basarab și lui Rakozzi II, ca să meargă în ajutorul Regelui Poloniei și să nu facă legături cu Regele Svediei. Sultanul Mahomed IV amenință pe tus-trei

(1) Des Noyers, Lettres, pag. 365—368.

(2) Cantu, Histoire Universelle, tom. XVI, pag. 426. Pierre des Noyers lettres, pag 367—372. — I. V. Rusu, Compendiu din istoria Transilvaniei pag. 329—331.

Domniî Români că *de va intra un singur ostaş al lor, ca duşman în Polonia, el îi va destitui şi va călca cu urgie ţerile lor*; tot aşa scrise Sultanul şi lui Mahmud-Gherai Hanul Tătăresc (1).

Manuscrisul lui Hildebrand şi arhiva Statului de la Stocholm, trebuie să cuprindă relaţii întinse despre această epocă a istoriei noastre. La Stocholm trebuie să se găsească atât copia scrisorei Regelui Carol X Gu av către Gheorghie Stefan Domnul Moldovei, cât şi scrisoarea de răspuns a Domnului Moldovei către aliatul său Regele Carol X Gustav, trimisă din Iaşi prin Ambasadorul Svediei Weling la 1656.

Neuîtatul A. Papiu Ilarian, a publicat portretul lui Gheorghie Stefan Voevod, găsit în Germania şi l'aŭ reprodus prin litografie în *Tesaurul* său. Acest portret s'aŭ reprodus şi de Academia Română în fruntea tomului al IV part. I al continuaţiei la publicaţiunea Hurmuzaki : Documente atingătoare de istoria Românilor (Bucureşti 1885). Pe acest portret stă scris împrejur italianesce : *Stefano Giorgizza Principe di Moldavia*, şi la margine sub portret însemnarea : *A. Bloem. del. Il Bianchi scul*. Abraam Bloemaert pictor şi gravor care a scos portretul acestui Domn, aŭ fost un artist renumit, elev al lui Franz-Floris, născut la Goreum la 1564, mort la 1658, prin urmare contemporan al lui Gheorghie Stefan Vodă (2).

Conrad Iacob Hildebrand, care a lăsat memoriile sale, încă inedite, despre această epocă şi despre călătoria sa în Moldova cu Ambasadorul Svediei Weling, este un scriitor cunoscut în literatura Pomeraniei. Geografulu Malte-Brun citează o carte a sa de mare valoare pentru istoria Pomeraniei sub titlu : *Genealogia Ducum Pomeraniae* (3).

Pomerania, ţara de pribegire şi de adăpost a lui Gheorghie Stefan Vodă, este astăzi provincie a Prusiei, pe ţermurile Baltice; ea se hotăreşte la nord cu marea Baltică, la Apus cu Meclenburgul, la Sud cu Brandeburgul, la Răsărit cu Prusia Apusană. Numele acestei provincii (Pommern) derivă din slavonesce : *Pomorski*, adică *ţara de lângă mare*.

Stetin capitala Pomeraniei, pe fluviul Oder, este un oraş foarte vechiu şi important. În *vechiul Stetin* se află anticul cas-

(1) Pierre des Noyers, Lettres.

(2) Lalanne, Biografie Universelle pag. 202. Paris 1853.

(3) Malte-Brun. Géographie Universelle tom. III, pag. 76. Paris 1853.

tel regal în care a trăit și a suferit Gheorghie Stefan Domnul Moldovei, și unde s'a dat sufletul la 1668. După stingerea nămului vechilor Ducii ai Pomeraniei, la 1637, Electorele de Brandenburg, cu dreptul de înrudire, urma să moștenescă totă Pomerania; dar la mórtea celui de pre urmă Duce al Pomeraniei Bogislav XIV, în zilele resbelului de trei-șeci de ani, Pomerania găsindu-se ocupată de Svezii, Brandenburgul a fost silit să se mulțămescă numai cu o parte din ea, adecă cu Pomerania de sus (*Hintern Pommern*), iar restul Pomeraniei cu Stetinul, cu Strasburgul și cu insula Rugen, a fost cedate Svediei, spre răsplata sacrificiilor ce ea făcuse în acel lung resbel religios. După catastrofa Regelui Svediei Carol XII, Frideric Wilhelm deveni stăpân peste Stetin, peste insulele Wolin și Usedona până la Peene: toate aceste i-a fost cedate de Svedia, după pacea de la Stocholma din 1720; tractatul de la 4 Iunie 1815 a asigurat toate aceste Prusiei și ast-fel Pomerania a devenit provincie a Prusiei. De la 1805 există la Stetin o *Societate istorică și archeologică a Pomeraniei* (1). În analele acestei societăți s'a publicat de eruditul *Doctor Gh. Haag* din Stetin, articolul despre care am vorbit la început.

La 1864, A. Papiu Ilarian, descoperind în arhivele din Berlin actele pe care le-am citat mai sus, scriea: «n'am putut citi fără o vie emoțiune, meditănd și plângend ursita schimbătoare și tristă a Domnilor Români» (2). Dar acastă emoțiune trebuie s'o simțescă cine-va și mai tare, visitând vechiul castel din Stetin, unde dintre sfărământurile vécurilor, la urechile sale se aude plângător, suspinul de durere al lui Gheorghiița Stefan Voevodul Moldovei...

Miron Costin dice:

«*Orb norocul la suis, și lunecos de a stare pe loc, grabnic și de sârg pornitor la pogoriș*»... (3)

(1) Malte-Brun, Géographie Universelle, tom. III, pag. 76, 81, 122, 127-128, 329. Diction. de la Conversation et de la lecture, tom. XLIX pag. 490-491. tom. XLIV pag. 390-391. Paris 1838.

(2) Tesaur de monumente istorice pentru România. tom. II, pag. 73.

(3) Miron Costin, Letop. Moldov. tom. I, pag. 330.

ADAOS.

La pag, 14 :

Ialoviță se dicea în Moldova *junica* s'aũ *junca*, adecã vaca tânãrã care n'a fãtat încã; franțuzesce *Génisse*. Acest cuvînt este slavonesc Яловица. (veđi Словарь Церковно-Славянскаго и Русскаго Языка, tom. IV pag. 482. С. П. Б. 1847. — Și Ch. Ph. Reiff, Dictionnaire Etymologique de la langue Russe, tom. II, pag. 1108. — St. Petersbourg 1836).

La pag. 28 :

Bucioe (Буцѣок sau Бочок) a fost boer mare, *mare Vornic de țera de jos* sub Gaspar Vodã Domnul Moldovei, și «dintre boeri mai cap era țerii pre atunci Bucioe Vornicul Țerei de jos, cum dice Chronicarul Moldovei (Let. tom. I, pag. 237).

Vornicul Bucioe era prietin și credincios al lui Gaspar Vodã. Cu tôte aceste Gaspar Vodã a cercat într'un rënd să'l otrăvescã, ear pe Vasilie Lupu hinul seũ l'a băgat în temniță și l'a pus și la muncã, dându-i pricinã că nu dă sêmã de o sumã de bani a Visteriei, căci Vasilie Lupu Vodã era Visternic mare la Domnia lui Gaspar Vodã (Letop. I. 237. 238)

Dupã asasinarea lui Gaspar Vodã, Bucioe Vornicul a scãpat la Braniște la un hin al seũ Toador Brãniștenul și s'aũ oploșit la el; dar acesta îl dădũ pe mâna lui Schender-pașa care l'aũ apucat îndatã și l'a pus în țapã, la 19 Septembrie 1621. Vornicul Bucioe sfãtuea pururea pre Gaspar Vodã spre bine (Let. Mold. tom. I. 241. 243)

La pag. 35 :

Matei Vodã Basarab a înzestrat cu odóre și cu moșii monas-

tirea Soveja. Se păstrează un zapis din 1650 prin care «Petrașco Ciogolea biv logofăt și Miron Ciogolea biv parcalab de Cotnari, vind satul Mazareștii și (*rupt*) ce sunt în Moldova într'un hotar (afară de un loc de casă din sat mai nainte vindut) Măriei sale Iw Matei Basarab Voevod Domn țerii Românesci, împreună cu toți vecinii, drept 400 galbeni ce i a plătit în fața Divanului din Târgoviște». — În zapis se dice la sfârșit, că Matei Vodă cumpără aceste moșii și le dăruiesce Monastirei Soveja. Acest zapis este scris întreg românesce cu mâna lui Petrașco Ciogolea, și are data; în *Târgoviște 7159* (adecă 1650) *septembrie 30* (1).

La pag. 55 :

Dile pline de frică și de tremur .. Lumea fugea și se ascundea în toate părțile de frica și de urgia invaziei, și-și îngropa în pământ averea și documentele moșielor. Despre această spaimă vorbește și următorul uric scris slavonesce de la Domnul Moldovei Iw Antonie Roset Voevod din 7186 (adecă 1678) Noembrie 5.

«Cu mila lui Dumnezeu noi Iw Antonie Roset Voevod Domn țerii Moldaviei. Precum au venit înaintea noastră și înaintea a marilor noștri și mici boeri ai Moldaviei, Ignat... nepoții și strănepoții lui Mușat și Ivanco, cu multe mărturii pe numele lui Halohie Guzul din satul Nicoreștii, și Apostul ot tam, și Ionașco sin Ignat ot tam, și Nicolai Balica ot tam, și Paraschiva ot tam, și Stefan ot tam, și Irimia ot tam, și Vasilie Hânsariu ot tam, și cu alți mulți..... zicând că ar fi avut ei un uric de la.... Voevod pe o a patra parte din tot satul Nicoreștii de jos și Nicoreștii..... un hotar în ținutul Tecuciului, care avea a patra parte hind dreptă cumpăratură moșilor și strămoșilor lor, Mușat și Ivanco..... și de la Petru spătariul, ficiorii Magdaliniî nepoții lui Șendrea Halmanul; că *acel uric a fost îngropat în pământ când s'au rădicat cu oști ungurești și cu oști Munteneste Gheorghie Vel logofetul asupra lui Vasilie Voevod Domn Țerii Moldaviei și izgonit fiind Vasilie Voevod din țera noastră, și rămâind în locul lui domn țerei noastre Gheorghie Stefan Logofetul, atunce putrezând și prăpădindu-se acel uric, numai*

(1) Acest zapis se păstrează la Ministerul Domeniilor, pachet No. 9364. El mi s'au comunicat în copie de Dl. V. A. Ureche. —

pecetea aŭ rēmas, și aŭ arătat'o înaintea noastră. Drept aceea vădēnd mare a lor jăluire, și atâte mărturii incredințate, i-am dat și noi și i-am întărit lui Ignat..... și lui Vasile Harsar și lui Apostul sâh Mutul și lui Gligorie sin Bărlădencăi și lui Anton....., nepoșilor și strenepoșilor și restrenepoșilor lui Mușat și lui Ivanco pe acea a patra parte din tot satul Nicoreștii de jos și Nicoreștii de sus. fiind amēdouē călunurile un sat, să le fie lor acea a patra parte din tot hotarul. Ear hotarul aceluï sat se începe din hotarul Sfredeleștilor în sus, pe lângă hotarul Sărbilor și deasupra Tecuciului, prin dumbrava galbină și pe lângă hotarul Hăușeștilor în sus. ... spre apus pe hotarul vechiū, pe unde aŭ umblat din învechime. Și spre acēsta este credința Domniei Mele maï sus scris Noi Iw Antonie Roset Voevod, și credința prē iubișilor sîi Dumnealor Alexandru Voevod și..... Voevod, și credința boerilor noștrii Moldovenesci: credința boerului Ilie Sturza vel Vornic Țerii de jos și credința boerului Gligorie Ghenghia vel vornic țerii de sus, și credința boerului Gavriil Costaki hatman, și credința boerului Ramandi vel postelnic, și credința boerului Ion Rakovița vel Spatar și credința boerului Chiriac Sturza vel paharnic, și credința boerului Ursul vel Visternic, și credința boerului Pavel Costăș vel stolnic și credința boerului Costandin vel Comis. Și spre maï mare putere și întărire poronci'am la al nostru cinstit boeriū Miron Costin vel logofăt se scrie și pecetea noastră se o spănzure la acest adevărat uric al nostru.

Am scris Andronaki Băv rob Let. 7186 Noembrie 5. (1).

La pag. 65 :

Pe Domnița Ruxanda o ceruse cu stăruință de soție și Piotr Potocki fiul vestitului marelui Hatman al Poloniei Potocki (2).

La pagina 76 :

Ētă dovedî că Vasilie Lupu a fost cununat și înștrătat de Gaspar Voevod :

I. Uric de la Iw Duca Voevod Domnul Moldovei, din 23 Martie 7179 adecă 1671.

«Iw Duca Voevod Bojiciu milostiu Gospodar Zemli Moldav-

(1) Originalul suret se păstrēză de mine. --

(2) Dr. L. Kubala Szkice historyczne pag. 136, Lwów 1881.

skoî. Adecă au venit înaintea noastră și înaintea alor noștrii Moldovenesci boerî a marî și a micî boerul nostru Pantelie stolnicul și s'aû jăluit cu mare jalbă pentru sat pentru Grecî carele aû fost drept Domnesc din hotarul târguluî Vasluiuluî, și în zilele luî Gaspar Vodă fiind Vasilie Vodă comis mare i s'aû tîmplat căsătoria și cumunându'l Gaspar Vodă l'aû miluit cu acest sat Grecî; ear după ce aû stătut Vasilie Vodă la Domnie aû miluit cu acesta sat pre Dumitrașco Iarali Clucurul și pre jupănesa luî Marga, și în viața lor l'aû tot ținut ei cu direse de întăritură de la toți domniî, ear mai pe urmă aû ținut acesta sat jumătate Marga și jumătate Pantelie stolnicul partea lătănă-seû luî Dumitrașco Iarali clucurul. Ear câtă agonisită și strînsore aû avut Iarali clucurul tatăl luî Pantelie stolnicul cu jupănesa luî cea d'întăi și cu jupănesa luî Marga, după mórtea lui Iarali aû rēmas tôte pe mâna Margăi ce s'ar fi venit pe dreptate parte a luî Panteli stolnicul din agonisita lătănă-seû, nu i s'aû dat nimica ci aû mănecat tötă Marga, precum arată și dicata de la mórtea luî Iarali clucurul. Pentru aceia cerșându-și Pantelie Stolnicul al seû și neputând lua nemica de la dēnsa, cu județ drept am sōcotit ca se ție Pantelie și cea jumătate de sat de Grecî partea Margăi pentru 669 de lei bătui ce i s'aû aflat partea luî din agonisita tătănă-seû, precum scrie și dicata. Pentru aceea și Domnia mea am dat și am întărit boeruluî nostru Pantelie Stolnicul ca să ție și el tot satul Grecî întreg cu tot venitul» (1)

II. Cronicarul Miron Costin țice : «*Vasilie Vodă era hin de cumunie luî Gaspar Vodă*» (2)

(1) Acest Uric se află în original la Creditul fonciar Rural din București. Mi s'aû comunicat în copie de D-l V. A. Urechîă.

(2) Letop. Mold., tom. I, 238.